

Proces osvojení a jeho úskalí

Leona Fialová

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Leona FIALOVÁ**
Osobní číslo: **H108052**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Proces osvojení a jeho úskalí**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na oblast náhradní rodinné péče,
- na proces osvojení, cestu žadatelů-budoucích osvojitelů od podání žádosti až po soudní řízení,
- na možnosti využití sociální pedagogiky v této oblasti.

Součástí práce bude sociologický výzkum (event. drobný sociologický výzkum) zaměřený na představy, poznatky budoucích osvojitelů před a po zařazení do evidence žadatelů (otázka čekací doby, průběh přípravy, odborné vedení atd.).

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Zákon č.94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

Zákon č.99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění

Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v platném znění

Matějček Zdeněk a kol., Náhradní rodinná péče, Praha: Portál, 1999.

Matějček Zdeněk, Koluchová Jarmila, Osvojení a pěstounská péče, Praha: Portál 2002.

Adopce.com Průvodce NRP, Vydavatel: Spolu dětem o.p.s., Praha 8, 2010.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Alena Plšková

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloš Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci – nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

LEOHA FIALOVÁ

Jméno, příjmení studenta

Podpis

V Brně 1.5. 2012

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídně k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem bakalářské práce je „Proces osvojení a jeho úskalí“. Práce je rozdělena do dvou částí. První teoretická část připomíná význam rodiny, poskytuje informace o náhradní rodinné péči v České republice, jako jsou osvojení, pěstounská péče, opatrovnictví a poručenství. Podrobně se pak zabývá osvojením, procesem zprostředkování osvojení, konkrétně obdobím od rozhodnutí se pro adopci až po soudní řízení.

V praktické části jsou prezentována osobní data pěti osvojitelských rodin. Jejich poznatky a zkušenosti z procesu osvojení.

Klíčová slova

Rodina, náhradní rodinná péče, osvojení, pěstounská péče, opatrovnictví, poručenství, hostitelská péče, proces osvojení

ABSTRACT

The theme of my Bachelor thesis is „The Process of Adoption and its Obstacles“. This work is divided into two parts. The first theoretical section recalls importance of the family, provides informations on substitute family care in the Czech Republic, such as adoption, foster care, guardianship and wardship. Deals in detail with the adoption, adoption mediation process, in the concrete period from decision for adoption as far as till legal proceedings.

The practical part of my work are presented five families and their knowledges and experiences from the process of adoption.

Keywords

Family, substitute family care, adoption, foster care, guardianship, wardship, host care, process of adoption

Děkuji své vedoucí práce paní PhDr. Aleně Plškové za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce.

Také bych chtěla poděkovat paní Mgr. Janě Fadrné, vedoucí oddělení sociálně právní ochrany dětí, Městského úřadu v Blansku za pomoc a odborné rady, náhradním rodičům za jejich ochotu, spolupráci a čas a v neposlední řadě své rodině za podporu a také velkou dávku tolerance.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

Úvod	9
I. Teoretická část.....	12
1 Rodina	13
1.1 Vývoj rodiny	14
1.2 Funkce rodiny.....	16
1.3 Náhradní rodina.....	18
1.4 Právně volné děti do náhradní rodinné péče	20
2 Náhradní rodinná péče	23
2.1 Svěření do výchovy jiné fyzické osoby.....	25
2.2 Pěstounská péče.....	26
2.3 Poručenství a opatrovnictví	29
2.4 Hostitelská péče.....	31
3 Osvojení jako forma náhradní rodinné péče.....	33
3.1 Z historie osvojení.....	34
3.2 Osvojení zrušitelné.....	36
3.3 Osvojení nezrušitelné	43
3.4 Osvojení mezinárodní	45
4 Proces osvojení	47
4.1 Podání žádosti	47
4.2 Odborné posouzení a odborná příprava k přijetí dítěte do rodiny.....	49
4.3 Preadopční péče.....	53
4.4 Soudní proces	56
II. Praktická část.....	61
5 Praktická část.....	62
5.1 Metody, cíle výzkumu.....	62
5.2 Kazuistiky.....	66
5.3 Polostrukturované rozhovory	70
5.4 Vyhodnocení, analýza a interpretace výsledků výzkumu	80
Závěr	83

Seznam použité literatury	86
Seznam použitých symbolů a zkratk	89
Seznam obrázků	90
Seznam tabulek	91
Seznam příloh	92

„Manželství bez dětí je jako den bez slunce.“

(Walther von der Vogelweide)

ÚVOD

Výběr tématu bakalářské práce měl pro mne jasný cíl, a to problematiku náhradní rodinné péče (dále jen NRP) v České republice. K uvedené problematice mám velmi blízko, neboť pracuji na městském úřadu, odboru sociálních věcí, oddělení sociálně právní ochrany dětí. Náplní mé práce je právě oblast NRP. Osobní zkušenosti, které mám spojené s touto oblastí, bych ráda začlenila do své práce, i přesto, že nejsou dlouhodobé. Pracovní pozici vykonávám prvním rokem.

V úvodu bych chtěla uvést význam rodiny. Nejdůležitějším zájmem dítěte, je možnost vyrůst ve vlastní biologické rodině. Pokud je tato možnost eliminována, z nějakého důvodu neschůdná, teprve potom přistupovat k hledání cesty v NRP.

NRP má svoji historii, je jistě známá mnohým z nás. Jedná se o oblast velmi obsáhlou, proto bych v teoretické části práce, s pomocí odborné literatury nastínila NRP jako celek, zmapovala její obsah, všechny formy, které obsahuje a ty stručně objasnila.

Cílem mé práce bude zmapovat formy NRP v České republice, představit nejčastější motivy pro osvojení, děti které bývají nejčastěji umisťovány do NRP. Podrobně bych se chtěla věnovat otázkám osvojování dětí - osvojení zrušitelnému, nezrušitelnému, mezinárodnímu. Protože některé příběhy rodin nekončí šťastně, myslím, že je potřebné se zmínit i možnosti zrušení osvojení.

Konkrétně bych se v teoretické části v samostatné kapitole zaměřila na období, které můžeme označit pro žadatele - budoucí osvojitele jako klíčové. Jedná se o období očekávání, čas od podání žádosti až po samotné rozhodnutí orgánu sociálně právní ochrany dětí (dále OSPOD), na základě kterého je dítě svěřeno do péče budoucích osvojitelů. Jde o období jistě velmi důležité a zásadní. Rozhoduje se v něm nejen, zda může být dítě osvojeno, zda konkrétní žadatelé mohou dítě osvojit, ale také během této doby s budoucími osvojiteli pracují odborníci z různých oblastí, kteří je připravují na nastávající změny či možná úskalí dalšího života s osvojeným dítětem.

Uvědomuji si, že se jedná o oblast, která již byla popsána mnohokrát jak v odborných publikacích, tak ve studentských pracích, přesto si myslím, že se jedná o téma stále aktuální (v posledních 15 letech bývá každoročně osvojeno přibližně 500-600 dětí)¹. Domnívám se, že je důležité, se k tomuto tématu vrátet. Důvodem může být například i to, že průběžně dochází k různým legislativním změnám, které mohou ovlivňovat postupy týkající se procesu osvojení. Dalším důvodem může být i to, že tematicky zaměřené zdroje či odborné publikace, které uvádějí informace o průběhu procesu osvojení, nemusí zcela zmiňovat, jaké problémy, případně průtahy v procesu mohou na žadatele čekat. I v kontextu se současnými trendy v rodinné oblasti, mezi kterými jsou mj. zvyšování věku, kdy partneři zakládají rodiny, vzestup počtu neplodných párů, či zjištění nemožnosti mít vlastní dítě, je problematika osvojování dětí také aktuální. V České republice jsou počty žadatelů o osvojení vysoké (v roce 2006 do evidence přibylo 912 žádostí)², vyšší nežli počty zájemců o pěstounskou péči (počet nových žadatelů v roce 2006 byl 682)³. Děti vhodných do osvojení i do pěstounské péče je méně, proto požadavky žadatelů o osvojení, ale i žadatelů o pěstounskou péči nemohou být vždy plně uspokojeny. Pro srovnání uvádím počty žadatelů o osvojení a pěstounskou péči a počet umístěných dětí do osvojení a pěstounské péče za období od roku 2006 do roku 2011 v České republice (tabulka č. 1).

Tabulka č. 1 Počty žadatelů o osvojení a pěstounskou péči a umístěných dětí⁴

Rok	Počet žadatelů o osvojení	Počet žadatelů o pěstounskou péči	Počet dětí umístěných do osvojení	Počet dětí umístěných do PP
2006	912	682	516	298
2007	909	568	533	317
2008	790	612	542	438
2009	725	543	449	338
2010	682	621	549	325
2011	673	703	478	347

¹ Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s.45

² Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s.46

³ Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s.51

⁴ About MPSV. MPSV: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [citace 2013-01-09]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>

V praktické části bude cílem práce pomocí kazuistik a standardizovaných rozhovorů s několika rodinami s osvojeným dítětem nebo dětmi zodpovědět otázky týkající se realizace postupů osvojení v praxi. Zjistit, zda mohou existovat mezery, které by způsobovaly problémy v procesu osvojení, nebo zda je celý proces zcela a dokonale podchycen.

Zaměřit se na zjištění, s jakými problémy se žadatelé mohou setkat v období od rozhodnutí se pro osvojení, až po soudní řízení o svěřeni dítěte do jejich péče. Například jak mohou vnímat žadatelé přístup a komunikaci ze strany odborníků - psychologů, sociálních pracovníků, zda mohli žadatelé zaznamenat pocit nadřazenosti, nespolupráce ze strany psychologa, odrazování od podání žádosti ze strany sociálního pracovníka, nebo naopak spolupráci, podporu apod. Zjistit, zda existuje možnost, aby se žadatelé mohli setkat s důvodem nezařazení do evidence žadatelů o NRP například z důvodu krátké doby trvání manželství, nebo z důvodu zdravotních problémů. Případně zda by mohli mít problém s dlouhými čekacími lhůtami, jak v rámci vedení v evidenci žadatelů, tak v období při čekání na soudní jednání o osvojení dítěte, problémy s uvedenými požadavky ohledně dítěte - pohlaví, zdravotní stav, stáří dítěte.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODINA

„V běžném povědomí dnešního člověka vystupuje rodina jako společně žijící malá skupina lidí spojená pokrevními svazky a úzkými citovými vazbami.“⁵

V literatuře se však setkáváme s nespočetným množstvím definic pojmu *rodina*. Zamýšlíme-li se nad pojmem *rodina*, je nutné si vždy uvědomit, že toto téma je v popředí zájmu mnoha vědních disciplín (například demografie, psychologie, sociologie) i mnoha oblastí praxe (sociálních pracovníků, pediatrů, psychologů, učitelů). Jedná se tedy o téma velmi složité a komplexní, které lze chápat z mnoha různých hledisek.

Dle Matouška je rodina *„unikátní a nenahraditelnou institucí proto, že nejlepším možným způsobem spojuje specifické a univerzální. Bez osobního, vysoce angažovaného zaujetí rodičů na osudu dětí by se děti vychovat nedaly. Bez respektu k danému stavu společnosti a jejím potřebám rovněž ne.“⁶*

Sekot charakterizuje rodinu jako: *„Soubor lidí spojených krví, manželstvím, adopcí a sdílející základní odpovědnost za reprodukci a péči o členy společnosti, zabezpečení biologického přežívání, citového a rozumového vývoje a místa společenské kontroly v procesu socializace.“⁷*

Z pohledu sociální pedagogiky je rodina významným socializačním činitelem a to zejména z hlediska prostředí, ve kterém rodinná výchova probíhá. Dle Krause je rodina rozhodujícím činitelem v primární socializaci. Člověk se narodí do přirozeného prostředí rodiny, bez možnosti vybrat si jiné. Rodina uvádí dítě do příslušného kulturního prostředí, učí je orientovat se v něm a chápat společenské standardy.⁸

Rodinu můžeme označit jako společenskou kategorii s vnitřní vazbou. Vytváří soukromý prostor pro všechny své členy. Do rodiny vstupujeme jako děti a jsme prostřednictvím rodiny ovlivňováni celý život. Pro jednotlivé členy rodiny je tudíž velmi důležitý a podstatný její – mikrosystém. Do něj můžeme zařadit způsob komunikace mezi členy rodiny, její atmosféru, jaké jsou v rodině prosazovány a uplatňovány hodnoty a postoje, jakým způsobem jsou v rodině řešeny problémy

⁵ Kraus B., Poláčková V. et al., *Člověk-prostředí-výchova*, Brno: Paido, 2001, s. 78

⁶ Matoušek O., *Rodina jako instituce a vztahová síť*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 8

⁷ Sekot A., *Sociologie v kostce*, Brno: Paido, 2006, s. 251

⁸ Kraus B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál, 2008, s. 59-60

či případné konflikty. Důležité bezesporu je i to, zda jsou v rodině zakotveny výchovné styly, životní postoje rodičů vůči dětem apod.

Taktéž v oblasti práva nenalezneme přesnou definici rodiny. V zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů (dále ZOR) je definováno manželství jako: „*Trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí (§ 1).*“⁹ Zákonem jsou upravována vzájemná práva a povinnosti členů rodiny - manželů, rodičů a dětí a ochrana rodiny před vnějšími vlivy prostředí. Vymezuje vznik a zánik manželství, rodičovskou zodpovědnost, výchovná opatření, pěstounskou péči, určení rodičovství, osvojení, poručenství, opatrovnictví a vzájemnou vyživovací povinnost mezi členy rodiny. Vzhledem k tomu, že v dnešní společnosti není zákonný svazek manželství podmínkou pro rodinný život, mnohé páry upřednostňují kohabitaci, tzv. nesezdané soužití. V těchto případech jsou pak partneři právně nechráněni, chráněno je pouze jejich dítě. Ekonomické vztahy mezi manželi upravuje zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, který vymezuje společné jmění manželů.¹⁰

Z kapitoly vyplývá, že nalézt definici, která by mohla být akceptovatelná pro všechny vědní obory, které se zabývají prací s rodinou, je téměř nemožné. Za výstižnou považují následující definici: „*Pro dítě je rodina místem hlubokých a trvalých citových vztahů.*“¹¹

1.1 Vývoj rodiny

Existence rodiny je provázena celou svou historií neustálým procesem přeměny, a to jak z hlediska významu, velikosti, ale i začlenění do společnosti. V průběhu historické přeměny rodiny se vyvíjelo a měnilo i postavení jednotlivých členů rodiny. V současnosti, je za rodinu považován pár rodičů a děti (rodina nukleární) nebo základní členové, kteří jsou rozšířeni o širší příbuzenstvo (rodina rozšířená). Kraus a Poláčková uvádějí, že „*rodinou je institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby.*“¹²

⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

¹¹ Matějček Z., *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, Praha: Portál, 1994, s. 30

¹² Kraus B., Poláčková V. et al., *Člověk-prostředí-výchova*, Brno: Paido, 2001, s. 78

Společnost se vyvíjí a zároveň s ní i rodina. Rodina je živým vyvíjejícím se sociálním organismem, žije, vyvíjí se v prostoru a čase. Jak uvádí Veselá: „*Život rodiny je procesem vzniklým ze specifického spojení biologických, hospodářských, morálních, psychologických, právních a jiných procesů.*“¹³

Současná česká rodina má mnoho charakteristik, ve kterých se odráží vývoj společnosti jako celku. Zejména „*odklon od tzv. dítěcentrizmu (tedy upřednostňování zájmů dítěte).*“¹⁴ Mladí lidé se dnes nezdárají stavět do popředí své vlastní zájmy (studium, cestování, práci v zahraničí), projevy své vlastní individuality, a tudíž odkládají uzavření sňatku až do doby, kdy budou tyto jejich subjektivní potřeby rozvoje ne-li úplně, tak alespoň částečně naplněny.

Dochází ke snižování stability rodiny. Některé partnerské dvojice nepředpokládají, že jejich vztah je na celý život. Tato nevíra v pevnost vztahu se projevuje již v počátku manželství, často i v manželství s velmi malými dětmi. Vzrůstající vzdělanost, pracovní angažovanost a uplatnění žen v praxi snižují závislost ženy na muži jako živiteli rodiny. Bohužel, v současné době dochází k rozvodu každého druhého manželství, ve většině případů se jedná o rodiny, které mají děti. Z údajů Českého statistického úřadu vyplývá, že v roce 2011 bylo uzavřeno 45137 manželství¹⁵. Současně v témže roce bylo 28100 manželství rozvedeno.¹⁶

Pozdější vstup do manželství je ovlivněn svobodnějším rozhodováním o vhodné formě partnerského soužití. Kromě okamžitého vstupu mladých párů do manželství, je často preferována forma tzv. „nesezdaného soužití“. Dnešní společnost pohlíží na tuto formu soužití značně liberálně, proto odpadl jeden z podstatných důvodů pro uzavírání manželství. K uzavření manželství často dochází až v pozdější době, neboť zůstávají právní důsledky (hypoteční úvěry na bydlení, půjčky, vdovské důchody). Také, výrazná pracovní angažovanost často obou rodičů mění prostředí rodiny. Pracovní proces rodičů je časově náročnější. Přibývá „dvoukariérových manželství“ (popř. partnerství) v důsledku vyšší kvalifikovanosti a zaměstnanosti žen. Dochází k nahrazování mnoha

¹³ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 19

¹⁴ *Právo a rodina č. 1/2006*, Praha: Linde nakladatelství s.r.o., 2006, s. 9

¹⁵ About ČSÚ. ČSÚ: *Český statistický úřad* [online]. [citace 2013-04-11]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>

¹⁶ About ČSÚ. ČSÚ: *Český statistický úřad* [online]. [citace 2013-04-11]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>

činností, které dříve více zajišťovala rodina, různými institucemi (například družiny, zájmové kroužky).

„S tímto jevem souvisí též snižování prestiže mateřství a rodičovství obecně. Být matkou dnes znamená pro mladé ženy méně než dříve. Mají pocit, že i mateřské dovolené musí dát nějaký další program, než je „jen péče o dítě.“¹⁷S ohledem na to, že společnost má otevřenější pohled na plánované rodičovství, dochází k úbytku nechtěných těhotenství. Umělé přerušování těhotenství je dnes vnímáno jako svobodná volba ženy. V minulosti tento přístup, či postoj ženy pro ni znamenal zostuzení, všeobecné odsouzení.

Dochází k celkové změně struktury rodiny, snižuje se počet dětí v rodině. Vyskytují se i rodiny, které jsou dokonce záměrně bezdětné. Dříve běžné společné soužití více generací, je v současnosti ne příliš časté. Dochází i k uzavírání se rodin do sebe. Rodiny se vzdalují od přátel, příbuzných. Za pozitivní zjištění však považují, že za rodinu jsou chápány i neprovdané nebo rozvedené matky s dětmi či otcové s dětmi, kteří jsou ve stejném postavení, také bezdětné páry stejného nebo různého pohlaví. Toto dokazuje, že pojem rodina má přes všechny změny a vývoj stále svoji důležitost a význam.

1.2 Funkce rodiny

„Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu. To je ten nejlepší vklad, který mu můžeme dát. A je to v naší moci.“¹⁸Důležitost rodiny a její funkčnost, zdůrazňoval významný dětský psycholog Matějček prakticky ve všech svých publikacích. „Děti, které vyrůstají v přijatelně stabilní rodině, se spíše těší duševnímu zdraví, netrpí neurotickými příznaky omezujícími lidské schopnosti, stávají se spíše nebojácnými, sebejistými dospělými, jejichž sociální zralost se pak projeví schopností pomáhat druhým a spolupracovat s druhými.“¹⁹

Rodina zajišťuje mnoho činností – hmotné zabezpečení svých členů, péči o zdraví a výživu, vytváří socializační a výchovné prostředí pro děti, učí je morálním postojům, ovlivňuje je, chrání a podporuje. Každá rodina má své specifické funkce. Kraus popisuje následující – funkce biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomická, ochranná

¹⁷ *Právo a rodina* č. 1/2006, Praha: Linde nakladatelství s.r.o., 2006, s. 9

¹⁸ Matějček Z., *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*, Praha: Portál, 1994, s. 17

¹⁹ Matějček Z. et al., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha: Portál, 2002, s. 102

(zaopatřovací, pečovatelská), socializačně-výchovná, rekreace-relaxace-zábava, emocionální.²⁰

Z hlediska míry plnění těchto základních funkcí pak hovoříme „o rodině funkční (která přiměřeně plní všechny funkce), afunkční (ve které občas dochází k poruchám plnění jedné či několika funkcí, které ale nenarušují vážněji život rodiny a zásadně negativně neovlivňují vývoj dítěte) a dysfunkční (dochází k vážným poruchám, vnitřnímu rozkladu rodiny, zásadně je narušován socializační proces dítěte).“²¹

Některé z těchto funkcí dokáže společnost alespoň částečně doplnit či nahradit. „Funkce emocionální se ale jeví jako nezastupitelná.“²² Domnívám se, že zejména v prvních letech života dítěte je pro něj rodina nenahraditelná. Vytváří citové a výchovné prostředí, které je velmi cenné a důležité pro jeho další zdárný vývoj. Rodina je činitel, který učí dítě, jak se orientovat v okolním světě, poskytuje tolik potřebnou jistotu, stabilitu zázemí, dodává sebedůvěru, stává se základnou pro jeho další rozvoj.

V souvislosti s funkcí emocionální bych ráda uvedla důležitost attachmentu – emočního vztahu, vytváření citových vazeb dítěte k pečující osobě, kterou bývá v naprosté většině případů matka. Tato vazba je vytvářena od narození dítěte až do přibližně tří let. „Attachment je specifický emoční vztah, jenž zahrnuje vzájemnou výměnu subjektivního pocitu bezpečí, péče a potěšení. Tyto rané zkušenosti mají obrovský vliv na pozdější vývoj, a tedy i rané zkušenosti se sociálními vztahy (především s rodiči), které do značné míry ovlivňují způsob navazování, udržování či ukončování vztahů a taktéž charakter těchto vazeb v pozdější době života jedince.“²³ Vrtbovská poukazuje na výsledky výzkumu v USA mezi adoptovanými a pěstounskými dětmi, kdy byl zaznamenán asi 85% výskyt psychických obtíží a problémového chování. Většina těchto obtíží byla spojena s poruchami attachmentu a raného vývoje.²⁴

²⁰ Kraus B., *Základy sociální pedagogiky*, Praha: Portál, 2008, s. 81-83

²¹ Kraus B., Poláčková V. et al., *Člověk-prostředí-výchova*, Brno: Paido, 2001, s. 79

²² *Právo a rodina* č. 1/2006, Praha: Linde nakladatelství s.r.o., 2006, s. 9

²³ Doňková O. et al., *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy*, Brno: IMS, 2010, s. 72

²⁴ Vrtbovská P., *Kuchařka od Natamy*, Praha: Natama, 2011, s. 66

1.3 Náhradní rodina

Rodina je důležitá, vytváří pro všechny své členy pocit bezpečného domova, zázemí a jistoty. Děti potřebují žít v rodině. Bohužel se však často setkáváme s tím, že se některé děti z nejrůznějších důvodů ocitají bez rodinného zázemí. „V České republice žije, podobně jako v jiných evropských zemích, 1 % dětí (kolem 20.000), které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině. Pouze 2 % z této skupiny jsou úplní sirotci, kdežto 98 % jich tedy svou vlastní rodinu má, ale ta se o ně z nejrůznějších důvodů nemůže, nechce nebo neumí starat.“²⁵ Právě pro ně, je důležité najít novou - náhradní rodinu, ve které by mohly prožít plný a hodnotný život.

Podstatou problému je selhání biologické rodiny. Za každé dítě odpovídá jeho zákonný zástupce, zpravidla rodiče. Pokud rodič v této roli selže, musí zájem těchto dětí řešit někdo jiný. Role těch, kteří zastupují děti, jež nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, je velice důležitá a nelehká. Jedná se o pracovníky kojeneckých ústavů, dětských center, lékaře, psychology, ale také o sociální pracovníky úřadů, kteří vyvíjejí snahu s biologickou rodinou pracovat tak, aby děti mohly zůstat v původní rodině. Výsledky jsou v některých případech neúspěšné či spolupráce rodičů s odborníky je zdlouhavá. Proto stát musí, v zájmu bezpečného vývoje dítěte, volit citelný zásah do rodiny a tím je volba NRP. Odstranění nedostatků např. v sociální práci a její zlepšení se očekává v souvislosti s novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, účinnou od 1. ledna 2013 (dále ZSPOD).

Nároky na rodiče, kteří pečují a vychovávají děti, jsou stejné. Pokud však vytvoříme „náhradní rodinu“ přibývají budoucím rodičům (osvojitelům či pěstounům) další povinnosti. Pro zdárné vytvoření nové rodiny je důležité, aby důvody pro přijetí dítěte vycházely z vnitřního přesvědčení, osobní motivace. Náhradní rodiče by měli mít vytvořeno stabilní rodinné zázemí, aby se dítě mohlo zdárně vyvíjet. Měli by být schopni finančně zajistit potřeby dítěte. Pracovní vytížení by mělo být přiměřené tak, aby jeden z rodičů z počátku zůstal s dítětem doma a věnoval se pouze péči o něj. Bytové zázemí by mělo odpovídat potřebám dítěte.

Nalezení vhodné rodiny pro určité dítě je jedním z důležitých kroků. Dá se říci, že se dle toho odvíjí (do jisté míry) úspěšnost péče o dítě společně se spokojeným a plnohodnotným soužitím celé rodiny. „Někdy přirovnáváme přijetí dítěte do rodiny

²⁵ Matějček Z. et al., *Náhradní rodinná péče*, Praha: Portál, 1999, s. 31

*k transplantaci... Aby vše fungovalo, je nutné dobře prošetřit celou řadu detailů. Informace získané při vyhodnocování rodiny a dítěte budou jediným vodítkem při návrhu na umístění dítěte do konkrétní rodiny. Jinými slovy, dítě má svůj plán péče a hledáme rodinu, která bude umět naplnit jeho vývojové i specifické potřeby.*²⁶

Přijetí „cizího dítěte“ do rodiny je velmi citlivá záležitost. Vstupem dítěte se zásadně změní rodinné zázemí. Žadatelé by si proto měli dostatečně zvážit motivy, které je k osvojení vedou, protože jak uvádí Vodák: „*Zhodnocení samotných motivů osvojení, které uchazeči udávají, dává v dosti značné míře možnost učinit si úsudek o budoucích osvojitelích.*“²⁷

Škoviera uvádí: „*Rozhodování je vždy spojeno ne s jedním, ale s více motivy. Jde o širokou škálu různorodých motivací – od těch, které jsou „oficiální“ a veřejné, přes skryté důvody až po motivy, které pocházejí z nevědomí nebo je žadatelé vědomě utajují.*“²⁸

Jedním z nejčastějších motivů je touha založit běžnou rodinu. S tímto motivem se setkáváme u neplodných párů. „*Nenaplněné rodičovství. Touha prožít si rodičovství aspoň psychologicky, když už to není biologicky možné, zabezpečení kontinuity rodiny.*“²⁹ Lidskost a soucit bývá často dalším motivem vedoucím k podání žádosti o osvojení. Snaha a ochota pomoci dětem, které pomoc potřebují. Pokud však žadatele vede k podání žádosti „pouze“ lidskost a soucit, může se stát, že nastanou případy, kdy žadatelé svoje podání žádosti po čase přehodnotí a změní názor. Při tomto motivu se tudíž mohou objevit i neuvážené žádosti, které jsou podloženy zejména emočním jednáním, spojeným s prožitou událostí. V těchto případech ukáže čekací lhůta, která je spojena se zařazením žadatelů do evidence o osvojení, zda motiv pro podání žádosti byl pečlivě zvážen.

Dalším motivem vedoucím k osvojení může být smysl života, životní náplň. „*Náhrada prázdného místa po vlastních dětech nebo přijetí poslání např. v rámci náboženského společenství.*“³⁰ Tento motiv je často uplatňován v případech, kdy došlo ke ztrátě vlastního dítěte a rodina již nemůže mít vlastní dítě z důvodu nemoci, nebo vysokého

²⁶ Vrtbovská P., *Kuchařka od Natamy*, Praha: Natama, 2011, s. 51

²⁷ Vodák P. et al., *Problémy osvojení dětí*, Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967, s. 186

²⁸ Škoviera A., *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál, 2007, s. 53

²⁹ Škoviera A., *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál, 2007, s. 54

³⁰ Škoviera A., *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál, 2007, s. 54

věku rodičů. V některých případech může být hlavním důvodem i „motiv skrytý“. *„Příchod dítěte „zvenku“ má zlepšit narušený nebo málo naplněný partnerský vztah – řešení partnerské krize.“*³¹ Tento motiv by jistě neměl být hlavním či jediným důvodem pro vznik nové rodiny.

Vytvořit zdravou „náhradní“ rodinu klade na partnery velké nároky. Důležitý je již výše zmíněný charakter zdravě fungující rodiny, se silnou hodnotovou strukturou, která je založena na osobním přesvědčení. Rodiče by měli být odhodláni rodinný vztah udržet i v těžkých chvílích. Vážít si sami sebe. Ale také by se neměli ostýchat vyhledat pomoc odborníků, podporu přátel a širší rodiny, v případech, kdy je to třeba. *„Adopce není jen záležitost páru, ale i celé širší rodiny a bližšího okolí. Musíme připravit nejen sebe, ale také všechny ostatní členy adoptivního prostředí.“*³²

1.4 Právně volné děti do náhradní rodinné péče

V naší společnosti žije většina nezletilých dětí v řádném výchovném prostředí rodiny a péči svých biologických rodičů. Přesto stále existují děti, kterým buď rodiče zemřeli (tzv. faktické, přirozené osiření), nebo se jim z nejrůznějších důvodů, v jejich biologické rodině, nedostává řádné rodičovské péče a výchovy, tudíž vztah mezi rodiči a dětmi přestává plnit své poslání (tzv. sociální osiření). Sociální sirotek je:

- dítě, jehož rodiče dali k osvojení souhlas;
- dítě, jehož matka požádala o utajení své totožnosti v souvislosti s porodem;
- dítě, jehož rodiče o něj nejeví zájem;
- dítě, jehož rodiče byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, resp. nemají způsobilost k právním úkonům, tj. nejsou zákonnými zástupci dítěte, s výjimkou rodičů nezletilých.³³

V současné době systém NRP pouze ojediněle řeší případy skutečně osiřelých dětí, kterým oba rodiče nebo jeden z nich zemřel. V naprosté většině se setkáváme s takzvaně sociálně osiřelými dětmi, které mají matku a otce nebo alespoň jednoho z nich, ale ti se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí starat. Ve všech těchto situacích

³¹ Škoviera A., *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál, 2007, s. 54

³² Konečná H., *Na cestě za dítětem*, Praha: Academia, 2003, s. 93

³³ About IS.MUNI. IS.MUNI: Informační systém Masarykovy univerzity [online]. [citace 2012-11-05]. Dostupné z: http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps07/r_pravo/texty/pdf/03nahradni/osvojeni.pdf

jsou děti přednostně svěřovány do péče širší rodiny nebo do péče osob, které dítě zná. Teprve druhou volbou při řešení situace dítěte je hledání osob ze zájemců o NRP.³⁴

Zařazení dítěte do evidence dětí vhodných pro NRP je podstatným, velmi důležitým bodem tohoto současného systému. Rotreklová a Hofrová na základě zkušeností a praxe v oblasti uvádějí: „*Stále se setkáváme s tím, že v evidenci jsou zařazeny děti, pro které není náhradní rodinná péče vhodným řešením vůbec – tj. např. v případech, kdy s využitím dostupných služeb lze zajistit návrat dítěte do rodiny, kdy dítě s ohledem na svůj věk a dosavadní zkušenosti již není schopno navázat výlučný citový vztah k dospělým osobám. Děti, pro které se hledá osvojitelská rodina, přičemž s ohledem na jejich osobní a rodinnou situaci jejich potřebám odpovídá spíše pěstounská péče – případy, kdy dítě potřebuje nahradit rodinné prostředí, nikoliv rodiče a celou rodinu. Právní situace dítěte (často označovaná frází „právně volné dítě“) by měla být pouze jedním z aspektů, podle kterého je volena forma náhradní rodinné péče.*“³⁵

Děti umístované do NRP přicházejí nejčastěji z porodnic, dětských nemocnic, kojeneckých ústavů, dětských center, dětských domovů, zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. „*Z těchto zařízení jsou děti umístovány do náhradní rodinné péče obvykle na základě souhlasu rodičů nebo zákonných zástupců dítěte – nebo bez souhlasu rodičů, a to na základě nezájmu rodičů či zbavení rodičů rodičovské zodpovědnosti.*“³⁶

Souhlas rodičů s osvojením může být dán buď ve vztahu ke konkrétním žadatelům o osvojení (adresný souhlas), nebo předem bez vztahu k určitým osvojitelům (blanketový souhlas). Blanketový souhlas musí být dán rodičem osobně a písemně před soudem nebo na odboru sociálních věcí obecního úřadu s rozšířenou působností (protokol o souhlasu je obsažen v příloze č. 5). Souhlas může být dán rodičem nejdříve šest týdnů po narození dítěte. Adresný souhlas lze odvolat až do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o osvojení. Blanketový souhlas je možné ze strany rodičů odvolat pouze do nabytí právní moci rozhodnutí obecního úřadu s rozšířenou působností o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů.³⁷ Pokud dítě nemá zákonného zástupce – rodiče, z důvodu např. zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo způsobilosti k právním

³⁴ Bubleová V. et al., *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, Praha: Středisko NRP, 2010, s. 3

³⁵ Bořová A. et al., *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v ČR*, Brno: TRIADA – Poradenské centrum, 2008, s. 11

³⁶ Matějček Z. et al., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha: Portál, 2002, s. 20

³⁷ Bubleová V. et al., *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, Praha: Středisko NRP, 2010, s. 5

úkonům, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který dítě v určitém řízení (např. o osvojení) zastupuje.

Pokud jsou zákonnými zástupci osvojovaného dítěte jeho rodiče, není nutný jejich souhlas, jestliže o něj zjevně nemají zájem. Nezájem rodiče o dítě je zjevný, trvá-li alespoň 3 měsíce od posledního projeveného opravdového zájmu. Pokud však v chování rodiče není možné spatřovat hrubé porušování jeho povinností, je třeba, aby jej OSPOD poučil o možných důsledcích jeho chování a aby od takového poučení uplynuly alespoň 3 měsíce. OSPOD je následně povinen poskytnout rodiči poradenství a pomoc za podmínek stanovených jiným právním předpisem. Poučení není vyžadováno, pokud rodič opustil místo, kde se dříve zdržoval a nesdělil, kde se zdržuje nyní, a nepodařilo-li se ani za 3 měsíce zjistit místo, kde se rodič zdržuje (§ 68 odst. 1-3).³⁸ O projevení nezájmu rozhoduje soud v samostatném řízení, které se zahajuje na návrh OSPOD. Soud rozhoduje podle situace ke dni podání návrhu.

Od roku 2004 existuje i možnost – utajeného porodu. Utajené porody jsou upraveny zákonem č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon o péči o zdraví lidu, o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů a zákon o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů. Žádost nemůže podat vdaná žena a rodička, u které od rozvodu neuběhlo více než 300 dní. Musí být podána písemně, podepsána rodičkou v přítomnosti svědků – sestry a lékaře. Je zde rodičkou stanoveno, kdo smí být o jejím zdravotním stavu a dalších skutečnostech informován. Žádost se uschová odděleně od zdravotní dokumentace. Taktéž jméno a příjmení ženy, její rodné číslo, datum porodu je evidováno samostatně. Žena není zapsána jako matka dítěte v matrice v knize narození, zůstává však nadále matkou i po stránce právní. Po propuštění ženy se k dokumentaci přiloží žádost a zmíněné údaje a vše se zapečetí. Rozpečetění je možné jedině na základě rozhodnutí soudu.³⁹

³⁸ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

³⁹ About *Naše porodnice* [online]. [citace 2013-02-07]. Dostupné z: <http://www.naseporodnice.cz/utajeny-porod.php>

2 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

„Náhradní rodinná péče je něco jako manželství. Měl by to být vztah na celý život.“⁴⁰

Osvojení a pěstounská péče jako nejvýznamnější formy NRP nejsou v lidských dějinách novinkou, ba naopak. Provázejí nás v každém historickém období vývoje společnosti. Forma této péče byla v různých dobách odlišná a měnila se s vývojem společenských vztahů, vzdělanosti i morálního citění ve společnosti. *„K přijímání opuštěných dětí do nových (náhradních) rodin docházelo již odedávna. Byla to praxe běžně užívaná mnoha kulturami. Slovo adopce znamenalo původně „vyvoliti“, tedy děti byly svými novými rodiči vyvoleny.“⁴¹* Například v dobách starého Říma sloužilo osvojení výhradně osvojitelé, který chtěl získat pro svůj rod a jeho zachování pouze dědice. Ve středověku docházelo k osvojení zejména u šlechty. Byla mocenským opatřením a na potřeby dítěte nebyl brán ohled. *„Dnes je tomu naopak – pro opuštěné děti jsou vybírání noví (náhradní) rodiče.“⁴²*

Pokud nastane situace, že nejsou podmínky, aby dítě mohlo vyrůstat ve vlastní rodině, lze využít NRP nebo péči ústavní. Česká republika je dlouhodobě kritizována za velký počet dětí, které jsou umístěny v ústavních zařízeních. V České republice je téměř 9 tisíc dětí s nařízenou ústavní výchovou.⁴³ Rotreklová způsobení této situace nevidí pouze v nedostatku žadatelů o NRP, nebo ve zdoluhavém procesu zprostředkování. Za hlavní příčinu považuje snadnost s jakou je dítě umístěno mimo vlastní rodinu. Dodává, že nejsou dostatečně využívány všechny možnosti, aby dítě mohlo zůstat ve vlastní rodině, případně se do ní mohlo vrátit. Snaha snížit počty dětí v ústavní péči směřuje k jejich umístění do NRP, často i za cenu velkého rizika selhání této formy NRP.⁴⁴

Dle mého názoru, i přes kritiku umístování dětí v ústavních zařízeních, jsou tato zařízení potřebná. V praxi jsem měla možnost některá ústavní zařízení navštívit a domnívám se, že péče, která je zde dětem poskytována, je na velmi dobré úrovni. Samozřejmě nemůže nahradit rodinné zázemí, ale v ústavech jsou často umístěny děti

⁴⁰ Škoviera A., *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál, 2007, s. 51

⁴¹ Bubleová V. et al., *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, Praha: Středisko NRP, 2010, s. 2

⁴² Bubleová V. et al., *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, Praha: Středisko NRP, 2010, s. 2

⁴³ Bubleová V. et al., *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, Praha: Středisko NRP, 2010, s. 1

⁴⁴ Bořová A. et al., *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v ČR*, Brno: TRIADA – Poradenské centrum 2008, s. 10

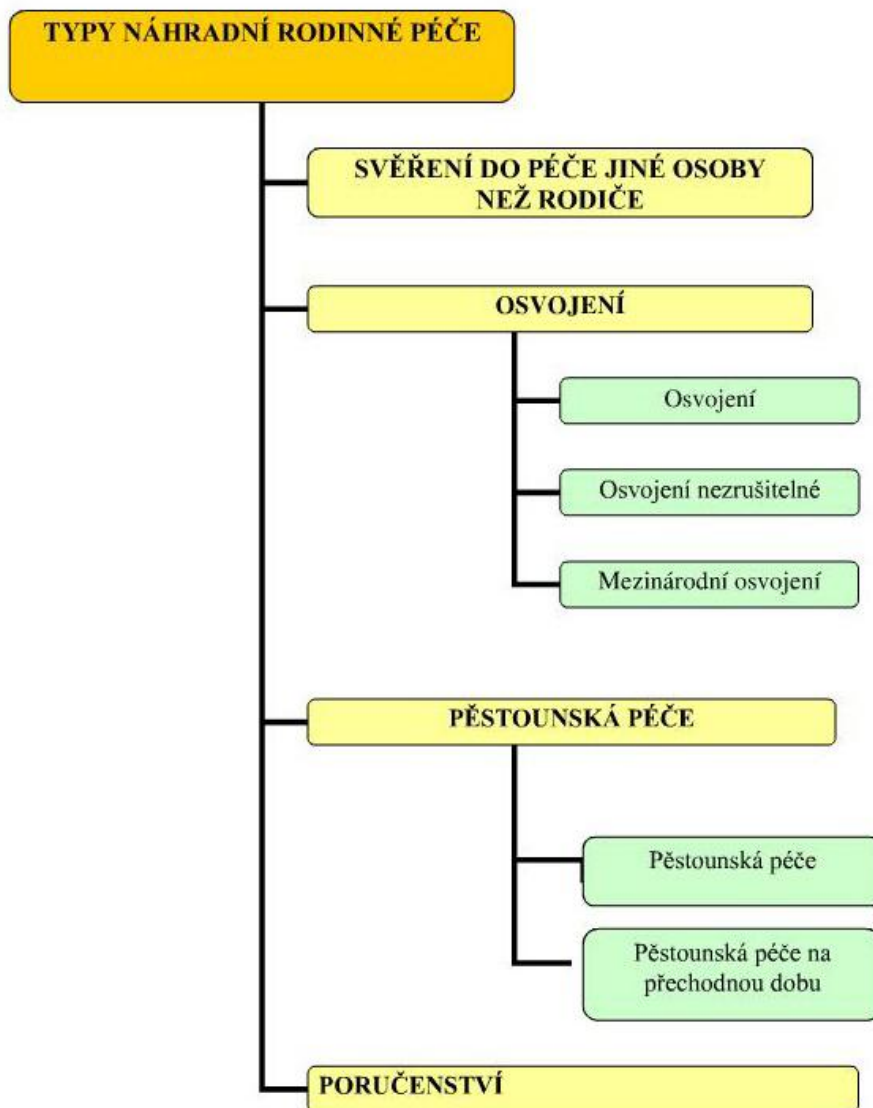
se zdravotním postižením, které vyžadují speciální péči, odborný přístup. Pracovníci zařízení vycházejí dětem maximálně vstříc, mají k dispozici zdravotní vybavení, vzdělávací programy, které jsou uzpůsobené pro děti se zdravotním handicapem. Děti, jsou na prostředí zvyklé, často těžce nesou jeho změny. Rodiče mají možnost návštěv, případně jsou možné i víkendové, prázdninové pobyty dětí v rodině. Spolupracují s odborníky v zařízeních, kteří jim pomáhají s komunikací, přístupem k dětem tak, aby co nejvíce byla zachována rodinná vazba. U některých rodin není v jejich silách zajistit dostatečné rodinné zázemí pro návrat dítěte zpět do rodiny.

Dítě má právo na rodičovskou výchovu a péči.⁴⁵ Taktéž platí zásada - prvotní odpovědnost za výchovu a vývoj dítěte mají oba rodiče. Předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, která je uskutečňována veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, zákonodárnými orgány, musí být zájem dítěte. Stát poskytuje rodičům a zákonným zástupcům potřebnou pomoc při plnění jejich úkolu výchovy dětí a zabezpečuje rozvoj institucí, zařízení a služeb péče o děti. Zvláštní ochrana a pomoc ze strany státu je poskytována dítěti, které dočasně nebo trvale nemůže vyrůstat v přirozeném prostředí biologické rodiny, formou náhradní péče. Při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.⁴⁶

V České republice je možnost umisťovat děti do NRP od roku 1963, kdy byl přijat ZOR. Přijetím zákona bylo umožněno zbavit rodiče jejich rodičovských práv a to pokud rodič zneužívá svou rodičovskou zodpovědnost nebo její výkon, nebo ji závažným způsobem zanedbá. I přes tento významný krok zůstávalo v ústavní výchově mnoho dětí, zejména těch, které nebyly vhodné pro osvojení z etnických důvodů, s ohledem na jejich vyšší věk, ze zdravotních důvodů. Příčinou bylo to, že institut pěstounské péče se mohl začít využívat až po přijetí zákona č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve znění pozdějších předpisů.

⁴⁵ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., *Listina základních práv a svobod*, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁶ Sdělení č. 104/1991 Sb., o *Úmluvě o právech dítěte*, ve znění pozdějších předpisů

Obr. č. 1 Současný systém NRP v České republice⁴⁷

S ohledem na zaměření této práce se odkloním od posloupnosti výše uvedené tabulky. Nejprve krátce zmapuji ostatní formy NRP, osvojení pak podrobně jako poslední.

2.1 Svěření do výchovy jiné fyzické osoby

Vyžadujete-li to zájem dítěte, může soud rozhodnout o svěření dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba se svěřením dítěte do své péče souhlasí. Podmínkou je, aby poskytovala záruku zdárné výchovy dítěte. Při výběru vhodné osoby dá soud přednost zpravidla příbuznému dítěte, může to být i někdo jiný, kdo je dítěti blízký, k němuž má dítě vytvořený citový vztah. Dítě může být svěřeno také

⁴⁷ Bubleová V. et al., *Průvodce náhradní rodinnou péčí*, Praha: OPS při Nadaci T. Maxové, 2009, s. 5

do společné výchovy manželů, případně i do výchovy jen jednoho manžela. V tomto případě je nutný souhlas druhého z manželů (§ 45).⁴⁸

Dle Veselé jde o nejvolnější formu NRP. Za situace, kdy rodičům brání ve výkonu péče nějaké subjektivní nebo objektivní překážky, vychází se z předpokladu, že se dítě bude moci po překonání nebo odpadnutí těchto překážek do své rodiny vrátit, případně je v zájmu dítěte, aby zůstalo v širší rodině a nebyly zprerhány kontakty s ostatními příbuznými. Blízký příbuzenský vztah mezi dítětem a pečující osobou je, v těchto případech, velmi žádoucí. V praxi jsou nejčastěji svěřovány děti do výchovy prarodičům, strýci, tetě. Pokud jsou splněny další předpoklady a podmínky, může být nezletilé dítě svěřeno také do výchovy svého staršího zletilého sourozence nebo i jiného příbuzného. Soud při svém rozhodnutí vždy vymezí osobám, kterým dítě do výchovy svěruje i rozsah práv a povinností vůči dítěti. Tyto fyzické osoby mohou dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho jmění, avšak pouze v běžných záležitostech. Rozhodování o podstatných věcech, které se týkají dítěte, zůstává vyhrazeno rodičům. Taktéž vyživovací povinnost zůstává rodičům, tuto upraví soud a rodiče ji plní zpravidla k rukám osob, kterým bylo dítě soudem svěřeno do výchovy.⁴⁹

2.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je staronovým institutem NRP. V průběhu let však doznala podstatných proměn. Veselá uvádí, že významných úspěchů dosáhla zejména v první republice a těsně po II. světové válce. V padesátých letech však došlo z ideologických i politických důvodů k jejímu zrušení a nahrazení zejména kolektivní (ústavní) výchovou. Snahy odborníků o komplexní péči o dítě vyústily v roce 1973 k nové úpravě pěstounské péče.⁵⁰

Význam či účel pěstounské péče, dle mého názoru, velmi dobře zachytila Králíčková, která uvádí: „*U pěstounské péče je vždy nutno klást důraz na ochranu přirozené rodiny dítěte. Je třeba vzít v úvahu, že účelem pěstounské péče je především služba dítěti. Pěstounská péče musí být proto chápána jako překlenovací řešení krize přirozené nukleární rodiny rodičů a jejich dítěte. Může trvat jen tak dlouho, dokud jej jeho rodiče nemohou, nechtějí nebo nedokáží mít v osobní péči.*“⁵¹

⁴⁸ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁴⁹ Veselá R. et. al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 208-209

⁵⁰ Veselá R. et. al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 203

⁵¹ Sborník č. 39 – *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*, Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 77

Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě – pěstounovi a to i manželům, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřeni do takové péče. Osoba pěstouna musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte. K osobě či osobám žádajícím o svěřeni dítěte do pěstounské péče soud požaduje zprávu příslušného OSPOD. Pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti, tato zůstává rodičům. Právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech. Při složitějších rozhodnutích je nutný souhlas zákonných zástupců nebo rozhodnutí soudu (např. vyřizování cestovního pasu). U dítěte nedochází ke změně příjmení. Změna je možná jen v některých odůvodněných případech. Pěstounská péče zaniká zletilostí dítěte, úmrtím pěstouna nebo rozhodnutím soudu na základě důležitých důvodů a na požádání pěstouna (§ 45a – 45c).⁵²

V mnoha případech jsou do pěstounské péče svěřovány nezletilé děti, které není možné osvojit – děti které nejsou právně volné (rodiče jako zákonní zástupci odmítají udělit souhlas k osvojení). Poměrně často se jedná o děti, které nejsou „vhodné“ pro osvojení z důvodu nepříznivého zdravotního stavu, vyššího věku. Institut pěstounské péče tak umožňuje dětem, které z právních, zdravotních, psychologických nebo sociálních důvodů nemohou být osvojeny, výchovu v rodině. Pěstounská péče je velice vhodná také u sourozenců, kdy mohou být zachovány a rozvíjeny sourozenecké vztahy a jejich společná výchova.⁵³

Pěstounskou péči je možné klasifikovat podle různých kritérií na *individuální* (probíhá v běžném rodinném prostředí, vykonávaná osobou osamělou, vdanou nebo ženatou, či manželi), *skupinovou* (ve zvláštních zařízeních pro výkon pěstounské péče - SOS vesničky, kde se stará o děti matka-pěstounka za pomoci dalších zaměstnanců), *příbuzenskou*. Dle časového intervalu na krátkodobou, střednědobou i dlouhodobou.⁵⁴

Soud může rozhodnout i o svěřeni dítěte do *pěstounské péče na přechodnou dobu*, a to na návrh OSPOD osobám, které jsou v evidenci osob vhodných k výkonu pěstounské péče po přechodnou dobu - na:

- a) dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- b) dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením,

⁵² Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁵³ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 193-194

⁵⁴ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 190-191

c) dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že tu není třeba souhlasu rodičů k osvojení (§45a odst. 2).⁵⁵

Od 1. ledna 2013 v návaznosti na novelu ZSPOD je rozlišeno pojmenování pěstounů. Pěstoun, předpěstoun, osobně pečující poručník je nazýván „osobou pečující“ a „osobou v evidenci“ je fyzická osoba, která je vedena v evidenci osob, jež mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu (§ 47a). Touto novelou je upraveno také hmotné zabezpečení dítěte (příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek při ukončení pěstounské péče) a současně také přiměřená odměna pěstouna. Nárok na odměnu pěstouna má osoba pečující i osoba v evidenci. Pokud pečují oba manželé, náleží odměna pouze jednomu z nich (§ 47i).⁵⁶

Během pěstounské péče by podpora, za pomoci odborníků a sociálních pracovníků, měla směřovat zejména k všestranné pomoci rodině tak, aby děti mohly vyrůstat ve své biologické rodině. Zaměření sociální práce mělo být zejména na práci s rodinou, zlepšení podmínek, její ozdravení a sanaci s tím úmyslem, aby se rodiče dokázali opětovně postarat o své děti v prostředí své původní rodiny. Cílem by mělo být předcházení, zmírňování nebo eliminování příčin ohrožení dítěte, poskytnutí pomoci rodičům i dětem zachovat rodinu jako celek.

„Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině. Cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit nebo eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku. Konkrétně se jedná o činnosti směřující k odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění nebo k umožnění jeho bezpečného návratu zpět domů. Nedílnou součástí sanace rodiny jsou činnosti podporující udržitelnost kvalitativních změn v rodině dítěte po jeho návratu ze zařízení pro výkon ústavní výchovy.“⁵⁷

Právě sanací rodiny se již od roku 1995 zabývá občanské sdružení STŘEP – České centrum pro sanaci rodiny. *"Hlavní činností tohoto sdružení je pomoc rodinám s dětmi, které jsou v důsledku nejrůznějších obtíží ohrožené odebráním z domova do zařízení pro výkon ústavní výchovy. Jedná se převážně o rodiny, kde minimálně jeden z rodičů*

⁵⁵ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁶ Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁵⁷ Bechyňová V. et al., *Sanace rodiny*, Praha: Portál, 2011, s. 18

žil určitý čas ve svém dětství v dětském domově, nebo v rodině, která mu nebyla schopna předat pozitivní model rodičovského chování.“⁵⁸

2.3 Poručenství a opatrovnictví

Poručenství - zvláštní druh opatrovnictví, kdy je dítěti soudně určen poručník v případech, že:

- a) rodiče dítěte zemřeli,
- b) rodiče dítěte byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti,
- c) výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven,
- d) rodiče nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (§ 78).⁵⁹

Pokud to není v rozporu se zájmy dítěte, ustanoví soud poručníkem osobu, kterou doporučili rodiče. V případě, že není nikdo doporučen, ustanoví soud poručníkem osobu příbuznou, blízkou dítěti či jeho rodině, nebo jinou fyzickou osobu. Mohou jím být i manželé a také vhodná osoba z evidence žadatelů o NRP (§ 79).⁶⁰ Jak uvádí Veselá: „*V praxi se provádí výběr vhodné osoby (pokud nejde o doporučeného poručníka nebo příbuzného) z pravidla ze seznamu žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči. Není totiž vyloučen případ, kdy dítě je sice právně volné, ale z různých závažných důvodů (například zdravotní stav nebo věk) není možné ihned rozhodnout o osvojení. V tomto případě je možné jednoho z budoucích osvojitelů (nebo oba manžele) ustanovit nejprve poručníkem (poručníky) a později rozhodnout o osvojení.*“⁶¹

Pokud nastane situace, že se nenajde odpovídající fyzická osoba, soud stanoví poručníkem příslušný OSPOD. Tento orgán také zastupuje nezletilé dítě, a činí neodkladné úkony v době, než je mu poručník stanoven. Nemůže tuto funkci odmítnout. Základním posláním poručníka je ochrana práv a zájmů dítěte. Mezi poručníkem a dítětem nevzniká ze zákona takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, ale ZOR § 78 výslovně stanoví rozsah práv a povinností tak, že poručník má právo a povinnost nezletilého vychovávat, zastupovat, spravovat jeho majetek místo jeho rodičů.⁶² Lze však říci, že poručník vykonává práva a povinnosti namísto rodičů. Ustanovený poručník nemá vyživovací povinnost k dítěti a nemusí o dítě osobně pečovat. Pokud

⁵⁸ Sborník č. 39 – *Náhradní výchova dětí – možnosti a meze*, Praha: Univerzita Karlova, 2008, s. 9

⁵⁹ Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

⁶¹ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 211

⁶² Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 211-212

však péči osobně vykonává, má nárok na dávky hmotného zabezpečení jako v případě pěstounské péče. Výkon funkce poručníka je pod pravidelným dohledem soudu, a to nejen ohledně správy majetku dítěte, ale i ohledně jeho osobních záležitostí, jeho rozhodnutí v podstatných věcech týkajících se dítěte (např. volba střední školy, změna státního občanství, změna příjmení, souhlas s důležitými lékařskými úkony), je povinen soudu předkládat písemné zprávy o své činnosti.

Tak, jak soud dítěti poručníka či poručníky ustanovuje, tak je i odvolává. Může takto učinit na základě návrhu poručníka, nebo soud poručníka odvolá, pokud se stane pro funkci nezpůsobilým. *„Poručenství může zaniknout - ze zákona, zproštěním, odvoláním. Z podstaty poručenství jako ochranného institutu ve vztahu k nezletilým dětem vyplývá, že samozřejmě zaniká dosažením zletilosti poručenice. Poručenství rovněž zanikne osvojením dítěte, neboť osvojitelům vznikne rodičovská zodpovědnost k dítěti a budou jeho zákonnými zástupci.“*⁶³

Opatrovnictví je využíváno zejména v jednotlivých konkrétních případech, kdy chce soud zajistit ochranu zájmů nezletilého dítěte. Soud vždy musí vymezit rozsah práv a povinností opatrovníka z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven, aby ochrana zájmů nezletilého byla plně zajištěna (§ 83 – 84).⁶⁴

V praxi bývá nejčastěji opatrovníkem nezletilého dítěte ustanovován OSPOD. Pokud se jedná o záležitosti nezletilých dětí s cizím prvkem, může být opatrovníkem ustanoven i Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále UMPOD) se sídlem v Brně. Tyto organizace nemohou opatrovnictví odmítnout. V některých případech je opatrovníkem ustanovována fyzická osoba, která splňuje stanovené předpoklady, tzn. má způsobilost k právním úkonům, dostatečné schopnosti a svým způsobem života zaručuje řádný výkon této funkce. Může se jednat o osobu z okruhu příbuzných, která s funkcí opatrovníka souhlasí.

Soud může, resp. musí ustanovit opatrovníka v následujících případech:

- a) kolizní opatrovník, tj. opatrovník v případě střetu zájmů (např. řízení ve věci péče o dítě),
- b) opatrovník v řízení o osvojení (opatrovník musí dát souhlas k osvojení dítěte, a to ve vymezených případech, kdy není nutný souhlas rodičů např. nezájem rodičů),

⁶³ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 213

⁶⁴ Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

- c) opatrovník ad hoc (§ 83 zákona o rodině),
- d) opatrovník v případě omezení rodičovské zodpovědnosti,
- e) opatrovník pro správu jmění dítěte (např. dědické řízení).⁶⁵

„Opatrovníka lze dítěti ustanovit i v jiných případech, které zákon pouze obecně formuluje tak, že je to v zájmu dítěte z jiných důvodů třeba. Typicky jde o situace, kdy je dítě umístěno v náhradní rodině nebo v ústavu, rodiče nebyli zbaveni rodičovské zodpovědnosti a jsou buď neznámého pobytu, nebo je třeba za dítě učinit právní úkon a rodiče jsou nečinní.“⁶⁶

Opatrovníkovi, na rozdíl od poručníka, je svěřen výkon pouze některých povinností a práv, které náležely rodičům. Může být buď krátkodobý (opatrovník v řízení o osvojení, kolizní opatrovník), nebo naopak dlouhodobý (opatrovník v případě omezení rodičovské zodpovědnosti).

2.4 Hostitelská péče

Další formou pomoci dětem žijícím v ústavní péči je - „hostitelská péče“. Zákon tento termín nezná. Často je však používán pro označení pobytu dítěte mimo ústav u jiných osob než rodičů – prarodičů, příbuzných, ale i u jiných fyzických osob, které projeví zájem touto formou dítěti pomáhat. *„Dítě je tedy v takových případech při svém pobytu u těchto lidí bráno pouze jako „host“, odtud tedy pramení označení hostitelská péče.“⁶⁷* Při této formě péče se zpravidla nepředpokládá možnost trvalého umístění dítěte v „hostitelské“ rodině.

Hostitelská péče umožňuje dětem (dle § 30 ZSPOD), které z různých důvodů nemohou být umístěny do jiné formy NRP (často se jedná o děti staršího věku, děti s různými výchovnými nebo zdravotními problémy, děti odlišného etnika, sourozenecké skupiny), možnost poznat život mimo ústavní zařízení. Nabízí jim významné podněty a zážitky z běžného života v rodině, které jim ústavní péče nemůže poskytnout. I když se v případě hostitelské péče jedná ve většině případů pouze o víkendové, či prázdninové pobyty, mají děti možnost poznat každodenní život v rodině, rodinnou sounáležitost, přirozené vazby mezi partnery, sourozenci apod. Jak uvádí Gabriel: *„Hostitelství lze s trochou nadsázky nazvat pěstounstvím podpůrným, tedy takovým, které působí spíše*

⁶⁵ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 214

⁶⁶ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 215

⁶⁷ Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s.65

jako příležitostná podpora cílené a systematické snahy o minimalizaci rozvoje a negativních dopadů ústavní deprivace.“⁶⁸

U hostitelské péče je důležitá odborná příprava žadatelů, kterou zajišťuje krajský úřad tak, aby zájemci byli odborně široce připraveni, jakým způsobem mohou dětem pomoci. Měla by být zřejmá jejich motivace, ochota pečovat o dítě, měly by být jasné konkrétní aktivity a plány, které chtějí s dítětem v rámci pobytu realizovat. Důležité jsou znalosti specifických potřeb dětí, které v těchto případech mívají často problémy (výchovné, zdravotní apod.). Má-li být tato pomoc ku prospěchu dítěte, musí být poskytována odborně, dlouhodobě a s velkou citlivostí. Žadatelé by měli úzce spolupracovat s odborníky a také pracovníky ústavních zařízení. Děti by neměly v této formě podpory vidět „náhradní rodinu“, nemělo by docházet k jejich „nerealistickým očekáváním“, které tato forma péče nemůže realizovat. Motivací žadatelů by nemělo být „připoutání dítěte“, ale spíše podpora, pomoc, která je v této péči možná. Hostitelská péče není příliš vhodná pro malé děti, které velmi snadno naváží citový vztah a následně těžce nesou, že se jedná o dočasný pobyt.

Žádost o umožnění návštěv v hostitelských rodinách se podává u ředitele ústavního zařízení, kde je dítě umístěno. Souhlas k povolení pobytu mimo zařízení si ředitel zajistí u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle trvalého pobytu dítěte. V případě, že bylo dítě umístěno do ústavního zařízení na žádost rodičů, si musí vyžádat také jejich souhlas. Písemný souhlas musí obsahovat určení osob, u nichž bude dítě pobývat, délku pobytu dítěte mimo ústav (tato může být až 30 dnů při prvním pobytu a následně může být i prodloužena) a místo pobytu dítěte. Pobyt lze opakovat, na každý se podává samostatná žádost (§ 30).⁶⁹ OSPOD před udělením souhlasu prověřuje, na základě sociálního šetření, podmínky hostitelů. Náklady, které vzniknou během pobytu dítěte v hostitelské rodině, uhradí hostitelé.

⁶⁸Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s.66

⁶⁹ Zákon č. 359/1999 Sb. *o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů

3 OSVOJENÍ JAKO FORMA NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

Osvojení neboli přijetí cizího nezletilého dítěte za své je i v současných podmínkách moderní společnosti v řadě případů ideálním institutem, kterým lze nezletilým dětem nahradit chybějící přirozené rodinné prostředí. *„Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský. Osvojitelé mají rodičovskou zodpovědnost při výchově dětí. O osvojení rozhoduje soud na návrh osvojitele (§ 63 odst. 1-2).“⁷⁰*

Zákon o rodině rozlišuje dvě základní formy osvojení, a to osvojení zrušitelné (prosté), označované také jako osvojení I. stupně a osvojení nezrušitelné, někdy také nazývané osvojením II. (vyššího) stupně. Nutno také uvést, že je možné provést též osvojení mezinárodní. Všechny druhy osvojení podrobněji popíši v následujících kapitolách.

Osvojení plní hned dvě poslání. *„Vedle svého hlavního poslání, kterým je a zůstává nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, přispívá výchovou, péčí a láskou zároveň k naplňování smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině začíná osvojenec žít.“⁷¹* Tyto úlohy rodiny zvyšují význam osvojení jako institutu, který je podle zkušeností a poznatků schopen nahradit v NRP chybějící stabilní, fungující biologickou rodinu – zejména rodinu úplnou, tvořenou mužem a ženou. Dětem je tímto způsobem zajišťována přirozeným způsobem každodenní, individuální péče a výchova, jsou pěstovány citové podněty, vzájemné osobní vazby, dochází k formování prvního prostoru – setkání s různými životními situacemi, které se začínají učit řešit. Zejména je vytvářeno stabilní a harmonické prostředí, na základě kterého si děti začínají osvojovat vzory chování pro svůj následný vlastní život.

Právním dítěte je mít rodiče, rodinné zázemí, právo na život ve vlastní rodině. *„Na dítě separované od rodičů je vždy potřeba pohlížet jako na dítě ohrožené, na dítě, jehož vývoj je narušen, protože vlastní rodina dítěte má v jeho životě zásadní a nezastupitelnou roli.“⁷²* Musí tudíž vždy dojít k objektivnímu vyhodnocení situace ohroženého dítěte a je nutno zvolit takovou variantu, která v co největší míře naplní aktuální potřeby dítěte. V první řadě by měla být snaha o udržení integrity vlastní rodiny dítěte a jeho bezpečného života v rodině. Pokud dojde k odebrání dítěte z rodiny,

⁷⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁷¹ Matějček Z. et al., *Osvojení a pěstounská péče*, Praha: Portál, 2002, s. 13

⁷² Bořová A. et al., *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v ČR*, Brno: TRIADA – Poradenské centrum, 2008, s. 8

nesmí zde práce s rodinou končit, ale naopak musí začít týmová práce na základě individuálního plánu ochrany dítěte, kterým je vytvořena strategie pro návrat dítěte do rodiny – zachování kontaktu rodičů s dítětem, zajištění terapeutické péče a další práce s rodinou. Bez těchto přístupů je návrat dítěte do rodiny obtížný. Pokud je však i přes snahu „týmu“ funkce rodiny nedostatečná, neposkytuje zázemí pro zdárný rozvoj dítěte, pak má jistě opodstatněnou úlohu a význam institut osvojení.

V procesu osvojení připadá v současné době významná úloha krajským úřadům, obecním úřadům obcí s rozšířenou působností, obecním úřadům, Ministerstvu práce a sociálních věcí (dále MPSV) a UMPOD. Hrušáková uvádí, že se jedná zejména o provádění různých šetření, vyhledávání, doporučování dětí vhodných k osvojení i vhodných osob osvojitelů, vedení evidence pro zprostředkování osvojení krajským úřadem, poskytování poradenské pomoci, rozhodování o svěřeni dítěte do péče budoucím osvojitelům, přijímání souhlasu k osvojení, svěřování dětí, které jsou v ústavu z rozhodnutí soudu či vůle rodičů, do péče budoucích osvojitelů aj. Všechny orgány přispívají svou zodpovědnou činností k tomu, aby soudy mohly v řízení o osvojení rozhodovat s potřebnou znalostí věci. Spoluvytvářejí předpoklady pro položení základů zdařilých, a tím společensky hodnotných osvojení.⁷³

3.1 Z historie osvojení

V této kapitole jsem využila poznatků, které uvádí Novotná ve své publikaci – K vybraným otázkám osvojování dětí, vydané v roce 2007. Po vzniku samostatného československého státu v roce 1918 se setkáváme s tzv. právním dualismem. Zatímco na území Slovenska a Podkarpatské Rusi platilo právo uherské, na území českých zemí platilo na základě tzv. recepční normy č. 11/1918 Sb., právo rakouské. Otázky náhradní rodinné péče upravovalo rodinné právo, které bylo součástí občanského práva, tedy rakouského všeobecného zákoníku.

V roce 1928 byl přijat zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení, který označil osvojení jako poměr nápodobný poměru mezi rodiči a dětmi. Osvojení vznikalo na základě smlouvy o osvojení, která měla formu veřejné listiny notářsky nebo soudně ověřené. Smlouva nabývala účinnosti dnem schválení poručenským nebo okresním soudem osvojitele.

⁷³ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 311

K osvojení vyžadoval soud souhlas rodičů dětí. Osvojit dítě nebylo umožněno manželům, kteří měli vlastní děti nebo děti postavené na roveň dětem narozeným v manželství, dále ženám, které porodily dítě mimo manželství a také osobám, které nedosáhly 40 let věku, pokud se však nejednalo o dítě vlastní nemanželské. Naopak bylo umožněno osvojit i zletilé osoby a vdané ženy (se souhlasem manžela osvojované ženy). Bylo dbáno na to, aby osvojením nebyly ohroženy majetkové zájmy vlastních dětí osvojitele. Osvojené dítě nabývalo domovského práva osvojitele.

V případě, že rodiče na osvojení dítěte měli odlišný názor, rozhodoval názor otce. Vyživovací povinnost nepřecházela automaticky na osvojitele v případě, že osvojitelé nebyli schopni zajistit osvojení slušnou výživu, zůstávala vyživovací povinnost původním rodičům. Osvojitelé nenabývali právní nárok na případný majetek osvojení. V případě jeho smrti majetek nabývali potomci osvojení. Ke zrušení osvojení mohlo dojít dohodou všech účastníků nebo rozhodnutím soudu.

Koncem roku 1949 byl přijat zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, který zakotvil rovnoprávné postavení žen, mužů a dětí narozených v manželství a mimo ně. Tento zákon také stanovil, že osvojit lze jen nezletilé dítě a osvojení musí být ku prospěchu dítěte. Ke vzniku osvojení docházelo na základě návrhu osvojitele rozhodnutím soudu. Dítě si mohlo se souhlasem osvojitele k příjmení po osvojiteli připojit i svoje dosavadní příjmení. Vyživovací povinnost i zde nepřecházela automaticky na osvojitele. Pokud ji osvojitel nemohl plnit, musela vyživovací povinnost poskytovat i nadále původní rodina. Zrušit osvojení mohl soud na základě návrhu osvojení či osvojitele a to ze závažných důvodů nebo na základě předložené dohody za předpokladu, že osvojenec dosáhl zletilosti.

V roce 1958 byl přijat zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení, který upravil tzv. nezrušitelné osvojení. Příbuzenský vztah mezi osvojenecem a osvojitelem vznikal zápisem do matriky místo původních rodičů dítěte. Byly zpřísněny podmínky vzniku osvojení. Vyživovací povinnost osvojení vůči původní rodině zanikla, rodiče osvojením ztráceli nárok stýkat se s dítětem. Stále však zůstala zachována vyživovací povinnost původní rodiny v těch případech, kdy ji osvojitel nebyl schopen zajistit.

V důsledku přijetí nové ústavy v roce 1960 a nastalými změnami v právním řádu byl přijat zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který ve znění pozdějších předpisů platí dodnes. K zásadním změnám v právní úpravě osvojení došlo také novelou zákona o rodině

č. 91/1998 Sb., která zpřesnila např. souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte, souhlas samotného dítěte za určitých podmínek, souhlas nezletilého rodiče, řešila otázku nezájmu o dítě a další skutečnosti. V současnosti je novelizovaná právní úprava zákona o rodině úzce propojena se ZSPOD, který podrobně upravuje zprostředkování osvojení a spolupráci institucí, které při zprostředkování a rozhodování o osvojení působí.⁷⁴

3.2 Osvojení zrušitelné

Osvojením je v převážné většině případů řešena situace dítěte od útlého věku po celý život. Proto zákon o rodině věnuje velkou pozornost vzniku tohoto vztahu, jeho obsahu a také osobám, které jsou na vztahu zúčastněné.

Velký důraz je kladen na charakteristiku osoby osvojitele. *„Osvojitel musí jak svými osobnostními vlastnostmi, svou motivací neboli vnitřním přesvědčením pro osvojení nezletilého dítěte, tak i ostatními předpoklady a dispozicemi (např. bytovou situací, majetkovými poměry zajišťujícími hmotné zabezpečení osvojení) poskytovat stabilní a harmonické prostředí, a tím i záruky celkově zdárného tělesného a duševního vývoje osvojovaného dítěte.“*⁷⁵ Proto soud musí v každém konkrétním případě zkoumat, jaký je vztah budoucích osvojitelů k dětem vůbec, zejména k budoucímu osvojenci, jak se o osvojení vyjadřují, zda jejich motivace, chování i celkový postoj (způsob rodinného života) svědčí o opravdovosti jejich záměru přijmout dítě za vlastní.

*„Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte i společnosti (§64 odst. 1).“*⁷⁶ Proto soud zjišťuje nejen kvalitu, průběh a trvání manželství, ale taktéž si (vedle informací a vyjádření příslušných orgánů z místa bydliště a pracoviště osvojitele) vyžaduje opis z osvojitelova rejstříku trestů. *„V opisu z evidence Rejstříku trestů se uvádějí všechny údaje o každém odsouzení osoby, které se opis týká, a všechny údaje o průběhu výkonu trestů a ochranných opatření i o zahlazení odsouzení. V opise se uvádějí, údaje z evidence podmíněného zastavení trestného stíhání a podmíněného odložení návrhu na potrestání, pokud nedošlo k vyřazení těchto údajů.“*⁷⁷

⁷⁴ Novotná V. et al., *K vybraným otázkám osvojování dětí*, Praha: LINDE, 2007, s. 8-10

⁷⁵ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 315

⁷⁶ Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁷ About Wikipedia [online]. [citace 2012-12-08]. Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Rejst%C5%99%C3%ADk_trest%C5%AF#Opis_z_evidence_Rejst.C5.99.C3.ADku_trest.C5.AF

„*Osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům (§64 odst. 2).*“⁷⁸
Způsobilost k právním úkonům nemá nezletilá osoba, dále osoba, která je pravomocným rozhodnutím soudu buď způsobilosti zbavena, nebo je ve způsobilosti omezena.⁷⁹

V souvislosti s vhodností osoby osvojitele je nutné připomenout ještě jednu podmínku, kterou ZOR výslovně nestanoví, ale je pro dosažení účelu osvojení podstatná. Hlavním posláním osvojení je vznik nové rodiny, nových rodinných vztahů. Osvojení se tudíž nerealizuje mezi přímými pokrevními příbuznými (dle § 116 a 117 občanského zákoníku). Nemůže dojít k osvojení například vnoučete svými prarodiči (zde by taktéž byla překážka nepřiměřeného věkového rozdílu), nebo zletilý sourozenec svého nezletilého sourozence. Naproti tomu vzdálenější pokrevní příbuzenský poměr (například poměr mezi tetou, strýcem a neteří, synovcem či mezi bratranci a sestřenicemi) již osvojení nebrání.

ZOR výslovně nestanoví minimální ani maximální věk osvojitele. Odkazuje pouze na hledisko přiměřenosti, které soud posuzuje v každém konkrétním případě tak, aby na osvojence mohlo být pohlíženo, jako na přirozené dítě osvojitelů. „*V praxi se vychází z minimálního věkového rozdílu 18 let a maximálního rozdílu kolem 40 let. Zejména u starších osvojitelů soud přihlíží k celkovému stupni jejich přizpůsobivosti (adaptability), zejména hodlají-li doposud bezdětní starší osvojitelé osvojit dítě útlého věku.*“⁸⁰

Osvojit lze pouze nezletilé dítě (§ 65 odst. 2).⁸¹ Dle Úmluvy o právech dítě (dále UPD) se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.⁸² ZOR neupravuje možnost osvojení zletilé osoby. Hrušáková uvádí, že se v poslední době v souvislosti s rekodifikací občanského zákoníku uvažuje o tom, připustit i u nás výjimečně osvojení zletilé osoby. Tím by ovšem v těchto případech přestal institut osvojení plnit dosavadní výlučnou funkci a účel náhradní rodiny. Proto úpravu tohoto druhu nelze považovat za krok správným směrem.⁸³

⁷⁸ Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

⁷⁹ Zákon č. 40/1964 Sb., *občanský zákoník*, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁰ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 166

⁸¹ Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

⁸² Sdělení č. 104/1991 Sb., *o Úmluvě o právech dítěte*, ve znění pozdějších předpisů

⁸³ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 320

Osvojit nelze dítě sice počaté, dosud však nenarozené (nasciturus, podle § 7 odst. 1 občanského zákoníku). Nebyla by splněna podmínka minimálního pobytu dítěte po dobu tří měsíců v péči budoucích osvojitelů. U nezrušitelného osvojení pak podmínka, aby dítě bylo starší jednoho roku. Právně nejasný stav by nastal v případě, kdy by se po osvojení narodily dvě či více dětí.⁸⁴

ZOR (z hlediska osob osvojitelů) umožňuje jak osvojení individuální tak společné. „*Jako společné dítě mohou někoho osvojit jen manželé (§66 odst. 1).*“⁸⁵ Tuto podmínku nesplňují např. druh a družka, přestože by prokázali, že společně žijí v harmonickém a dlouhotrvajícím vztahu a zároveň by splňovali další požadavky kladené na osvojitele zákonem. „*Pokud jde o registrované partnery, zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, v § 13 odst. 2 výslovně stanoví, že trvajícím partnerství brání tomu, aby se některý z partnerů stal osvojitelem dítěte.*“⁸⁶ K osvojení nezletilce jako společného dítěte může dojít buď tím způsobem, že je oba manželé osvojí zároveň (simultánní – současné společné osvojení), anebo tak, že je nejprve osvojí jeden z manželů a druhý manžel až následně (sukcesivní, následné společné osvojení). V obou případech však jde vždy o jedno osvojení, při kterém na straně osvojitelů vystupují dva subjekty, nejde o nedílný osvojevecký poměr. Toto má praktický význam zejména v případě zrušení osvojení.⁸⁷

Osvojuje-li pouze jeden z manželů, je třeba souhlasu druhého manžela, který je pak také účastníkem řízení o osvojení. Nerozhoduje, zda druhý manžel dítě později sám osvojí, či nikoliv. Souhlasu druhého manžela k osvojení je třeba, i když manželé nežijí ve společné domácnosti, avšak nevyžaduje se souhlas rozvedeného manžela. Není-li souhlas druhého manžela dán, soud nesmí osvojení vyslovit. ZOR předpokládá, že osvojení v případě, kdy není druhý z manželů přesvědčen o správnosti tohoto rozhodnutí, by mohlo pro společný život manželů znamenat nežádoucí nesoulad a v konečných důsledcích vést k vytvoření nepříznivého rodinného prostředí pro osvojence. Souhlasu druhého manžela není třeba v případě, že druhý manžel pozbyl způsobilost k právním úkonům (na základě pravomocného rozhodnutí soudu), nebo pokud by opatření jeho souhlasu bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou

⁸⁴ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 320

⁸⁵ Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

⁸⁶ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 323

⁸⁷ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 323

(např. neznámý pobyt v cizím státě, úmrtí). V obou případech není manžel ani účastníkem řízení o osvojení.⁸⁸

Jak jsem již výše nastínila, další podmínkou pro osvojení je souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Tuto problematiku jsem již zmínila v kapitole – Právně volné děti do NRP, kde jsem specifikovala adresný i blanketový souhlas. Také jsem uvedla podmínky, za kterých není třeba souhlasu rodičů (tzv. zjevný nezáměr). Přesto bych uvedla ještě další informace.

Hrušáková k dané problematice uvádí, že k osvojení je třeba souhlasu zákonného zástupce (jímž jsou především rodiče, může jím být i poručník) osvojovaného dítěte. Není rozhodující, zda rodiče mají dítě ve své péči, či zda je dítě umístěno v ústavním zařízení či v péči jiné osoby. Souhlas musí být dán před soudem v řízení o osvojení osobně, neboť jde o osobnostní právo. Souhlas je nezastupitelný a nenahraditelný. Nestačí ani projev vůle učinění formou notářského zápisu, nestačí pouhé vyjádření rodičů, že nemají námitek proti osvojení, resp. že osvojení jen doporučují. Vyslovením souhlasu rodičů k osvojení nezletilého dítěte ztrácí rodiče svou rodičovskou zodpovědnost, která přechází za účelem péče o zdraví a vývoj nezletilého dítěte na osvojitele. Má-li být osvojeno dítě, ke kterému rodičovská zodpovědnost náleží oběma rodičům, vyžaduje se k osvojení souhlas obou rodičů, přičemž každý z rodičů dává souhlas sám za sebe. Odmítne-li jeden z rodičů souhlas s osvojením dát, nelze osvojení uskutečnit. Jeho souhlas nelze ničím nahradit. Soud není oprávněn zkoumat důvody neudělení souhlasu. Žije-li s dítětem ve společné domácnosti nový manžel osvojitele dítěte, jeho souhlas k osvojení není třeba. Má právo pouze podílet se na výchově nezletilého, neznamená to vznik práva vyslovovat souhlas s osvojením.⁸⁹

„Reforma rodinného práva z roku 1998 mimo jiné také značně posílila postavení otce dítěte, za kterého není matka provdána. Muž, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte, může podat žalobu na určení svého otcovství. Tudiž dítě nemůže být osvojeno, dokud rozhodnutí soudu v řízení o určení otcovství zahájeném na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem osvojovaného dítěte, nenabude právní moci.⁹⁰ Dítě v tomto případě nemůže být osvojeno jen na základě souhlasu matky. Tento muž by se totiž v případě

⁸⁸ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 323-324

⁸⁹ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 325-327

⁹⁰ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 165

pravomocného potvrzení otcovství stal nositelem rodičovské zodpovědnosti a musel by dát k osvojení souhlas.

Pokud rodič nemá rodičovskou zodpovědnost z důvodu své nezletilosti, výslovně se jeho souhlas požaduje. Souhlas nezletilého rodiče je v ZOR upraven teprve od reformy rodinného práva v roce 1998. Do té doby nezletilý rodič sice nemohl dát formální souhlas s osvojením svého dítěte, ale v soudním řízení přesto bylo zjišťováno jeho stanovisko. Současná úprava je tedy mnohem přísnější a chrání lépe zájem nezletilého rodiče.⁹¹ Nestanoví však žádnou věkovou hranici nezletilosti. Hrušáková upřesňuje, že by tomu bez pochybností mělo být u nezletilce staršího šestnácti let, u kterého lze předpokládat, že již posoudí dosah osvojení.⁹²

Pokud je osvojované dítě schopno posoudit dosah osvojení (po objektivním posouzení jeho psychické úrovně), je k osvojení třeba také jeho souhlasu. Naše právní úprava neobsahuje žádnou konkrétní věkovou hranici, vždy záleží na jednotlivém konkrétním posouzení soudu. Soudem je vždy zohledněno, že souhlas dítěte se nepožaduje, i když by bylo schopno posoudit dosah osvojení, jestliže by vyžadováním jeho souhlasu byl zmařen účel osvojení (§ 67 odst. 1).⁹³ Může se například jednat o případ, kdy soud rozhoduje o přeměně osvojení na nezrušitelné a dítěti není známo, že osvojitelé nejsou jeho pokrevními rodiči. Vyžadovaný souhlas by mohl v tomto případě vážně narušit vztah mezi dítětem a osvojiteli. Přestože psychologové opakovaně zdůrazňují, že dítě má vyrůstat s vědomím, že bylo osvojeno, často se osvojitelé snaží dítěti tuto skutečnost zamlčet, zejména pokud dojde k osvojení dítěte v útlém věku.

Tvůrci ZOR si uvědomili i skutečnost, jak významné je pro rozhodování o osvojení znát zdravotní stav osvojitele i osvojence. Tuto problematiku podrobněji popíší v kapitole – 4. 4. – Soudní proces. K tomu, aby mohlo být pravomocně rozhodnuto o osvojení, je tedy nutno splnit mnoho podmínek. Vyslovení osvojení sebou však nese i právní následky, o kterých by měli žadatelé předem vědět.

„Osvojením zanikají vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou. Zanikají také práva a povinnosti opatrovníka, popřípadě poručníka, který byl ustanoven, aby za rodiče tato práva a povinnosti vykonával. Je-li osvojitel manželem

⁹¹ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 168-169

⁹² Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 329

⁹³ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

jednoho rodičů osvojenice, nedotýká se osvojení vztahů mezi osvojenцем a tímto rodičem i jeho příbuznými (§ 72 odst. 1-2).“⁹⁴

Zůstává však zachováno biologické příbuzenství. *„Manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci, totéž platí o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá (§ 12).“⁹⁵* Pokud by se však jednalo o zrušitelné osvojení, které by pravomocným rozhodnutím soud zrušil, pak je uzavření manželství možné.

Veselá ve své publikaci hovoří o tom, že: *„Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojenцем takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojenцем a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský.“⁹⁶* Tento příbuzenský vztah má význam zejména v oblasti vyživovací povinnosti, dědického práva a taktéž v oblasti bytové. Osvojenec již nefiguruje v dědických vztazích původní rodiny, ale vstupuje do dědických vztahů k osvojitelům a jejich rodině. *„Osvojení nezaniká ani smrtí osvojitele nebo osvojenice, ani dosažením zletilosti osvojenice. Stále existuje nově vzniklá rodina se všemi vazbami, i když jeden ze subjektů zemřel.“⁹⁷*

Osvojitelé jsou zapsáni do knihy narození příslušné matriky a následně do rodného listu dítěte jako jeho rodiče. (Toto ustanovení platí pro osvojení I. stupně od roku 2006, kdy došlo k novele ZOR. Do té doby se osvojitelé I. stupně osvojení do knihy narození osvojeného dítěte jako rodiče nezapisovali). Zákon tím umožňuje plně začlenit osvojenice do adoptivní rodiny a rozvinout poměr mezi osvojitelem a osvojenцем tak, aby byl co nejbližší poměru pokrevního rodiče a nezletilého dítěte. *„Zápis o původních rodičích dítěte samozřejmě zůstává v knize narození zachován, ale v rodném listu dítěte (výpisu z matriky) jsou jako rodiče dítěte uváděni osvojitelé, takže z žádného osobního dokladu dítěte nelze zjistit, že dítě bylo osvojeno.“⁹⁸*

Osvojenec ztrácí své původní příjmení a získává příjmení osvojitele. V případě, že osvojitelé jsou manželé, bude mít příjmení, které bylo určeno jako příjmení pro ostatní děti. Toto platí i v případě, že osvojitelem je manžel matky osvojenice

⁹⁴ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁵ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

⁹⁶ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 164-165

⁹⁷ Novotná V. et al., *K vybraným otázkám osvojování dětí*, Praha: LINDE, 2007, s. 63

⁹⁸ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 173

(§ 71).⁹⁹ Příjmení je uvedeno v rozsudku o osvojení. Na základě oznámení soudu bude zapsáno v matrice. Ke změně jména může dojít ve správním řízení postupem osvojitelů podle § 64 Zákona o matrikách, jménu a příjmení. Může se tak stát souhlasným prohlášením osvojitelů před matričním úřadem do 6 měsíců od právní moci rozhodnutí o osvojení. Je-li osvojenec starší 15 let, musí s prohlášením souhlasit, jinak ke změně jména nedojde.¹⁰⁰

Biologičtí rodiče osvojenec po pravomocném rozhodnutí soudu o osvojení ztrácejí právo se s dítětem stýkat. Nejsou taktéž účastníky řízení, tudíž nezískají informace o budoucí rodině dítěte. Což je pro osvojitelů výhodou, neboť v budoucnu již pokrevní rodiče nezasahují do soužití rodiny (na rozdíl od pěstounské péče, kde by měla být účast biologických rodičů podporována). Domnívám se, že toto opatření je na místě a to zejména pro vytvoření co největší stability mezi osvojenecem a novou rodinou.

Soud může v některých případech osvojení zrušit (vyjma osvojení nezrušitelného) a to z důležitých důvodů na návrh osvojenec nebo osvojitelů (§ 73).¹⁰¹ Dle Novotné těmi nejčastějšími důvody jsou „*nenavázání patřičného citového vztahu nebo jeho vážné narušení, zejména u dospívajících dětí, změna způsobu života osvojitelů nebo hrubé zanedbávání rodičovské zodpovědnosti, spáchání závažného trestného činu osvojitelů nebo dítěte apod.*“¹⁰²

Se zrušením osvojení Hrušáková uvádí právní následky, kterou jsou s tímto spojeny:

- Práva a povinnosti osvojitelů, které tvoří obsah zodpovědnosti obdobné rodičovské zodpovědnosti, do budoucna zanikají. Je-li osvojenec v době zrušení osvojení dosud nezletilý, obnovují se práva a povinnosti jeho pokrevním rodičům.
- Zaniká příbuzenský poměr vytvořený mezi osvojenecem a příbuznými osvojitelů. Zároveň se obnovují i příbuzenské vztahy k původní pokrevní rodině. Zaniká i vyživovací povinnost osvojitelů (jeho příbuzných) vůči nezletilému osvojenec a obnovuje se vyživovací povinnost pokrevních rodičů (jeho příbuzných).

⁹⁹Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁰Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 356

¹⁰¹Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰²Novotná V. et al., *K vybraným otázkám osvojování dětí*, Praha: LINDE, 2007, s. 63-64

- Zaniká dědické právo osvojenec vůči osvojiteli a jeho příbuzným a obnovuje se dědické právo k původní pokrevní rodině (a to bez ohledu na to, je-li bývalý osvojenec již zletilý nebo nezletilý).
- Osvojenec ztrácí příjmení osvojitele a nabývá opět své dřívější příjmení, pokud se jeho příjmení v době trvání osvojení nezměnilo např. uzavřením manželství. Zrušení osvojení však nemá vliv na jméno.¹⁰³

3.3 Osvojení nezrušitelné

Ustanovení platná pro osvojení zrušitelné, se vztahují i na druhý typ osvojení - nezrušitelné. Nezrušitelnost osvojení je nutno chápat, dle Hrušákové, jako nepřipustnost zrušení osvojení z důvodu stanoveného v ZOR § 73 odst.1. Uvádí však také možnost, že rozhodnutí o nezrušitelném osvojení může být, stejně jako každé jiné nesprávné rozhodnutí zrušeno na základě dovolání (mimořádného opravného prostředku) Nejvyšším soudem.¹⁰⁴ Nezrušitelné osvojení však nebrání opětovnému osvojení – znovuosvojení či též readopci. „*Osvojenec může být opětovně osvojen jen v případě, že je osvojován manželem osvojitele nebo osvojitel zemřel, nebo dřívější osvojení bylo zrušeno (§ 76).*“¹⁰⁵

Nezrušitelně mohou dítě osvojit pouze manželé, případně jeden z manželů, který žije s rodičem dítěte v manželství, případně pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Výjimečně může takto osvojit nezletilé dítě osamělá osoba, pokud je soud přesvědčen, že osvojení bude plnit své společenské poslání. V případě osamělé osoby bude v novém rodném listě dítěte pouze údaj o osvojiteli (údaj o druhém rodiči bude z matriky vypuštěn), (§ 72, odst. 2).¹⁰⁶

„*Osvojit lze jen nezletilého staršího jednoho roku (§ 75)*“¹⁰⁷ Tato podmínka je stanovena proto, že během prvního roku života dítěte je možné určit základní prognózu jeho dalšího vývoje. Zejména případná zjištění závažných nedostatků v duševním vývoji dítěte, o nichž by osvojitelé měli být informováni, aby později nedošlo k ohrožení nebo zmaření účelu osvojení. „*Věková hranice jednoho roku neznamená, že dítě nemůže být osvojeno, naopak, jsou-li splněny podmínky pro osvojení, je v řadě*

¹⁰³ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 363-364

¹⁰⁴ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 360-366

¹⁰⁵ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁶ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

¹⁰⁷ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

*případů vhodné dítě osvojit I. stupněm, tj. osvojením prostým a později osvojení přeměnit, nebo také nikoliv.*¹⁰⁸

Přeměna osvojení I. stupně na osvojení II. stupně předpokládá návrh osvojitelů. O změně rozhoduje opět soud v novém soudním řízení. Možnost přeměny nezrušitelného osvojení na zrušitelné, zákon nepřipouští. Osvojenec musí být nezletilý. Souhlasu samotného dítěte není třeba, pokud nebyl slyšen u soudního jednání ve věci osvojení I. stupně. Smyslem této podmínky je zamezit situaci, aby se dítě při této příležitosti nevhodně nedozvědělo pravý stav věci a tato skutečnost nevyvolala nežádoucí poruchy ve vztahu osvojeence a osvojitelů.¹⁰⁹

Jak uvádí Hrušáková v praxi převažují nezrušitelná osvojení, což je přirozené, neboť rozhodnou-li se osvojitelé přijmout cizí dítě za své, mají svrchovaný zájem na tom, aby se – vedle faktického stavu – jejich poměr k nezletilému dítěti i po právní stránce co nejvíce přiblížil poměru pokrevního rodiče. Tuto možnost právě nezrušitelné osvojení zabezpečuje.¹¹⁰

České právo upravuje i osvojení nevlastním rodičem dítěte - novým manželem matky, která po rozvodu zůstala sama s nezletilým dítětem a sňatkem dochází k překlenutí vzniklého stavu – neúplné rodiny. V praxi se toto osvojení označuje jako „nepravé osvojení“. Týká se to také opačné situace, kdy se otec znovu ožení a k osvojení dochází novou manželkou otce dítěte.

Soud v těchto případech zkoumá zejména otázku motivace. Zda jsou motivy a city nevlastních rodičů shodné s city vlastních biologických rodičů. Prvořadým motivem by rozhodně neměla být jen snaha o získání přízně nové partnerky či partnera, naopak prvořadým by měl být zájem dítěte. Matějček uvádí, že z manželství s nevlastními dětmi odcházejí děti z domova dříve než z manželství s dětmi jen vlastními. Druhá a další manželství s dětmi se snáze rozpadají než manželství první.¹¹¹ Proto soud musí kromě motivace zkoumat také kvalitu tohoto nového manželského soužití.

¹⁰⁸ Novotná V. et al., *K vybraným otázkám osvojování dětí*, Praha: LINDE, 2007, s. 65

¹⁰⁹ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 371

¹¹⁰ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 305-306

¹¹¹ Matějček Z. et al., *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*, Praha: Grada Publishing, 1999, s. 11-12

3.4 Osvojení mezinárodní

Osvojení do, nebo z ciziny je v České republice možné od 1. června 2000, kdy vstoupila v platnost Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která byla přijata v květnu 1993 na zasedání Haagské konference mezinárodního práva soukromého. Osvojování je možné jen mezi státy, které tuto úmluvu ratifikovaly. Úmluva stanoví postup při osvojování dítěte do a ze zahraničí, kompetence jednotlivých institucí, zajišťuje ochranu informací (o původu dítěte, o totožnosti jeho rodičů, zdravotním stavu), vylučuje jakékoliv zisky z adopcí. *„Česká právní úprava ponechává zprostředkování osvojení a vlastní realizaci osvojení správním orgánům a soudům, které mají dohlížet na to, aby se osvojení uskutečnilo v zájmu dítěte a k jeho prospěchu a nedocházelo k předávání dětí žadatelům o osvojení za určitý finanční obnos. K tomu směřuje i skutková podstata trestného činu § 216a trestního zákona o obchodování s dětmi.“*¹¹²

Podmínky, pro tuto formu osvojení jsou shodné s podmínkami pro jiné druhy osvojení, avšak přibývá zde podmínka subsidiarity, což znamená, nutnost přednostního zajištění osvojení na území státu, kde má dítě trvalý pobyt, není-li to možné, teprve pak hledat vhodnou náhradní rodinu v zahraničí.

Úmluva stanoví povinnost každému státu zřídit ústřední orgán, který bude za mezinárodní osvojení odpovědný. V České republice je to UMPOD. Úřad přebírá do evidence jednak žadatele o osvojení z ciziny, má však i přehled o žadatelích ze zahraničí, kteří žádají o osvojení dítěte z naší země, a dále vede v evidenci děti, pro které se nepodařilo najít vhodné žadatele o osvojení v České republice. Novotná uvádí, že dále například shromažďuje informace o situaci dítěte a budoucích osvojitelích, zajišťuje rychlé řízení o osvojení, podporuje rozvoj poradenství a další.¹¹³ K návrhu na osvojení do ciziny je osvojitel povinen připojit pravomocné rozhodnutí o souhlasu s osvojením vydaném UMPOD. Soud, který rozhoduje o osvojení, získává od tohoto úřadu potřebné informace například o osobnosti osvojitele, jeho charakterových a morálních vlastnostech, finančních poměrech, rodinném životě, důvodu osvojení. Jedná se o informace, které by sám většinou získával jen s obtížemi.¹¹⁴

¹¹² Novotná V. et al., *K vybraným otázkám osvojování dětí*, Praha: LINDE, 2007, s. 48

¹¹³ Novotná V. et al., *K vybraným otázkám osvojování dětí*, Praha: LINDE, 2007, s. 37

¹¹⁴ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 330

Hrušáková uvádí, že poznatky moderních výzkumů ukazují, že některé děti se z různých důvodů k osvojení nehodí - zdravotní důvody (vývojové vady), etický původ, vyšší věk dítěte, zájem o osvojení ze stran žadatelů slábne. Právě u těchto dětí se v souladu s Úmluvou hledají řešení v náhradních rodičích v cizině (zejména v Dánsku, Rakousku, Německu).¹¹⁵

¹¹⁵ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 305

4 PROCES OSVOJENÍ

Rozhodnutí vstoupit do procesu osvojení je pro mnohé žadatele jistě těžké. S ohledem na to, že je čeká poměrně dlouhé a náročné období úkolů, prověřování, povinností, rozhodování, příprav a také čekání, by měla rozhodnutí o přijetí dítěte do vlastní péče předcházet dlouhodobější a zodpovědná úvaha o vyzrálosti žadatelů pro rodičovskou roli. Gabriel uvádí: *„Jde o vlastní vnitřní vyrovnání se s faktem neplodnosti. To následně podstatnou měrou ovlivňuje i budoucí schopnost plného přijetí biologicky cizího dítěte. Pokud si žadatelé tuto skutečnost neujasní ještě před podáním žádosti, řešení takové „výzvy“ se stejně v průběhu řízení o zprostředkování NRP nevyhnou.“*¹¹⁶

Vnitrostátní zprostředkování v rámci České republiky zajišťují krajské úřady. Osvojení dětí ve vztahu k cizině zprostředkovává UMPOD. Proces zprostředkování má několik fází:

- Vyhledávání dětí vhodných k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče.
- Vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny.
- Odborná příprava fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do výchovy.
- Výběr určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává a zajištění osobního seznámení dítěte s touto osobou.

Při osvojení se zprostředkování neprovádí:

- V případě, že rodiče dítěte dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům.
- Podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte.¹¹⁷

4.1 Podání žádosti

Prvním krokem je podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli. *„Zprostředkování se provádí jen na žádost fyzické osoby, která je občanem České republiky a má zároveň na jejím území trvalý pobyt. Cizinec může žádost uplatnit v případě, pokud má na území ČR povolen trvalý pobyt nebo je podle zvláštního*

¹¹⁶Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s.71

¹¹⁷About MPSV. MPSV: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [citace 2013-01-09]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7298>

právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území ČR hlášen k pobytu na území ČR po dobu nejméně 365 dnů.¹¹⁸ Žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností, ve větších městech na magistrátu (konkrétně na odboru sociálních věcí, OSPOD) podle místa trvalého pobytu žadatele. Žádost lze v průběhu procesu aktuálně dle potřeby přerušit, případně zcela zrušit.

Následně se žadatelům bude věnovat sociální pracovnice, která má na starosti agendu NRP. Ta by měla žadatele provázet celým procesem zprostředkování, až do doby soudního rozhodnutí o osvojení dítěte. Pracovnice s žadatelem provede úvodní pohovor, informuje je o nutnosti doložení písemností potřebných k vyřízení žádosti o zprostředkování NRP, které se po vyplnění stanou základem jejich spisové dokumentace. Spisovou dokumentaci žadatelů o osvojení tvoří:

- Vlastní žádost, v níž žadatelé uvedou svoje motivy, důvody.
- Žádost o zařazení do evidence žadatelů (je obsahem přílohy č. 1).
- Dotazník pro zájemce o NRP (plný text formuláře je obsažen v příloze č. 2).
- Zpráva o zdravotním stavu žadatelů (je obsahem přílohy č. 3).
- Doklad o státním občanství nebo povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu (stačí fotokopie občanského průkazu).
- Fotokopii oddacího listu (případně rozsudku o rozvodu), v případě vlastních dětí také fotokopie jejich rodných listů.
- Opis z evidence Rejstříku trestů (nesmí být starší tří měsíců).
- Fotografie žadatelů a jejich domu/bytu.
- Písemné vyjádření žadatelů, zda souhlasí s tím, aby po uplynutí lhůty (do 6 měsíců ode dne zařazení dítěte do evidence dětí, nebo do 3 let ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů) byli zařazeni také do evidence Úřadu pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny, nebo zda žádají výlučně o osvojení dítěte z ciziny.
- Písemný souhlas žadatelů s tím, že OSPOD zprostředkující osvojení je oprávněn, jednak zjišťovat další údaje potřebné pro zprostředkování a také zjišťovat, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci.
- Písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny.

¹¹⁸ About MPSV. MPSV: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [citace 2013-01-09]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7298>

- Písemná zpráva a stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností k žádosti (sociální pracovník provede místní šetření a rozhovor s žadateli).

Konečným cílem sociálního pracovníka na obecním úřadě obce s rozšířenou působností je shromáždit všechny náležitosti spisové dokumentace. Následně kopie veškeré dokumentace předá k dalšímu řízení příslušnému krajskému úřadu.

4.2 Odborné posouzení a odborná příprava k přijetí dítěte do rodiny

Krajský úřad provádí odborné posouzení pro zprostředkování osvojení tj. posouzení zdravotního stavu žadatelů posudkovým lékařem a zajištění absolvování odborné přípravy k přijetí dítěte do rodiny (dále jen příprava). Poté následuje psychologické vyšetření, jehož účelem je posouzení vhodnosti žadatelů a jejich předpokladů k přijetí dětí se specifickými potřebami. Cílem psychologického vyšetření je nejenom komplexní zhodnocení předpokladů žadatelů, ale také jak uvádí Gabriel: *„Odborné zhodnocení, pro jaké dítě by z hlediska jeho charakteristik, nároků a potřeb byli daní žadatelé nevhodnější. I zde totiž dodržujeme zásadu, že nehledáme dítě pro žadatele, na jejich zakázku, ale naopak – snažíme se konkrétnímu dítěti najít nevhodnější náhradní rodiče.“*¹¹⁹ Vyšetření bývá zpravidla rozděleno na 3-4 části a jsou v něm využívány klinické metody i testové techniky. První - seznamovací a informační pohovor probíhá ještě před přípravou žadatelů, „testová část“ následuje až o několik měsíců později, teprve až krajský úřad obdrží zprávu o průběhu a výsledcích přípravy. Posouzení bývá žadateli často hodnoceno jako velmi náročné a to jak časově, tak psychicky. Výstupem je komplexní odborné vyjádření k osobnostem žadatelů, jehož součástí je i popis postupu vyšetření, použité metody a doporučení psychologa. Zpráva se stává součástí dokumentace žadatelů.

Dle původního znění ZSPOD se do poloviny roku 2006 praktikoval odlišný způsob. Žadatelé nejprve absolvovali psychologické vyšetření, následně krajský úřad rozhodl o jejich zařazení či nezařazení do evidence. Teprve potom následovala účast na přípravě. Přípravou prošli jen žadatelé zařazení (vhodní pro NRP). Z důvodu novely ZSPOD nyní příprava předchází odbornému posouzení a musí ji absolvovat všichni žadatelé.¹²⁰

¹¹⁹Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s.98

¹²⁰Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s. 79-80

„Odborná příprava je prevencí před zklamáním z nenaplněných snů. Když náhradní rodič nerozumí tomu, co dítě prožívá, může – navzdory dobré vůli – dítěti velmi ublížit. Vzdělání mu pomůže k tomu, že lépe porozumí adaptačním a vývojovým problémům dítěte.“¹²¹ S tímto názorem se ztotožňuji a domnívám se, že příprava je pro žadatele velmi důležitá, je pro ně zdrojem důležitých a potřebných informací. Bohužel někteří žadatelé stále preferují nepotřebnost přípravy. Na druhou stranu se domnívám, že těchto žadatelů ubývá a naopak většina shledává důležitým, být dostatečně informováni a na danou situaci – převzetí dítěte připraveni.

Přípravu pro žadatele zajišťuje krajský úřad, jedná se o povinný přípravný kurz. Pouze ve výjimečných případech je možné, aby se žadatelé kurzu nezúčastnili (např. v případě, kdy osvojují druhé dítě a přípravu absolvovali již dříve). Příprava by se měla skládat z části teoretické a z části praktické (zážitkové). Obsahem části teoretické je několik odpoledních či celodenních bloků odborných přednášek. Zážitková část je realizována prostřednictvím vícedenních, z velké části pobytových setkání, která jsou realizována nejčastěji o víkendech. Délka přípravy musí být minimálně v rozsahu 48 hodin pro žadatele o osvojení. Náklady na vzdělání jsou hrazeny krajským úřadem. Dopravu, stravování a ubytování si hradí žadatelé.

Cíle přípravy jsou vymezeny MPSV v metodickém rámci pro realizaci příprav:

- Poskytnout žadatelům dostatek odborných informací o specifikách NRP.
- Umožnit žadatelům utvořit si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem „nevlastního“ dítěte.
- Získání informací o žadatelích, jejich chování, prožívání a jejich vyhodnocení.¹²²

Poskytování informací v průběhu přípravy probíhá srozumitelnou a přístupnou formou, jedná se o diskuze, moderované odborným pracovníkem – průvodcem přípravy. V některých blocích se žadatelé sami aktivně zapojují, sdělují své názory, postoje a myšlenky. Může docházet i k navozování „podnětových situací“. Gabriel uvádí, že jsou to: „*Představy takových událostí, se kterými se budou žadatelé v souvislosti s přijetím dítěte a péčí o něj pravděpodobně setkávat.*“¹²³ Ze stran odborníků, by měly být poskytovány informace, týkající se charakteristik dětí umisťovaných do NRP

¹²¹Škoviera A., *Dilemata náhradní výchovy*, Praha: Portál, 2007, s. 61

¹²²Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s.80

¹²³Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s.81

a rozdílnosti péče v těchto případech, specifík v péči o etnicky odlišné děti, soudního řízení, otázky zátěže dítěte, které si přináší z biologické rodiny.

Příprava se v jednotlivých krajích liší jak z hlediska formy, obsahu i rozsahu. Má-li příprava splnit svůj cíl, musí mít dle Rotreklové ucelenou koncepci – jedná se o pohled na životní historii dítěte, jeho aktuální situaci, potřeby a prognózu v souvislosti s aktuální situací a podmínkami budoucích osvojitelů a jejich rodiny. Dále v publikaci specifikuje, že se v praxi osvědčilo realizovat různé typy příprav – rozlišit přípravu pro manžele, kteří ještě nemají výchovné zkušenosti a naproti tomu manžele, kteří již vlastní děti mají a konkrétními zkušenostmi disponují. Volit individuální přípravu namísto skupinové apod. Pouze příprava, která zprostředkuje budoucím osvojitelům srozumitelnou formou situaci a potřeby dětí, vyrůstajících mimo své přirozené rodinné prostředí, bude nápomocna, aby bylo dítě v náhradní rodině plně přijato. Z takovéto přípravy mohou žadatelé dojít k poznání, že systém NRP není založen na „uspokojování žadatelů a jejich požadavků“, ale na individuálním a odborném hledání vhodného řešení pro dítě, které z nejrůznějších důvodů nemůže vyrůst ve své vlastní rodině.¹²⁴

V případě úspěšného absolvování odborného posouzení na krajském úřadě, obdrží žadatelé správní rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli. Současně mají povinnost oznamovat krajskému úřadu veškeré změny rozhodné pro zprostředkování NRP (změny zdravotního stavu, bydliště, rodinných poměrů apod.). Neúspěšní žadatelé, kteří nebyli zařazeni do evidence žadatelů na základě správního rozhodnutí krajského úřadu, mají možnost do 15 dnů od obdržení tohoto rozhodnutí podat odvolání k MPSV.

Pro všechny zařazené žadatele následně nastává zpravidla nejdelší období celého procesu – období čekání. Doba, kterou žadatelé čekají na přidělení dítěte do rodiny, se liší dle regionu a zejména dle představ o dítěti, které žadatelé uvádějí. Pokud jsou žadatelé ochotni přijmout dítě handicapované či etnicky odlišné je proces zprostředkování podstatně rychlejší. Odborníci uvádějí, že celkové čekání na dítě by mělo od podání žádosti, až po jeho převzetí, trvat minimálně devět měsíců. Jedná se o dobu, která je přirozená pro těhotenství. Žadatelé by si měli zažít pocity nedočkavosti, radosti, ale i případné nejistoty, která vyplývá z nadcházející nové role rodiče.

¹²⁴ Boťová A. et al., *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v ČR*, Brno: TRIADA – Poradenské centrum, 2008, s. 14-15

Žadatelé by toto období měli využít k prohlubování svých znalostí ohledně NRP. Případně využít nových přátelských vztahů s rodinami, které současně podstoupili přípravu k setkáním, rozhovorům o budoucích rolích rodičů. Taktéž je vhodné připravovat širší rodinu na možnost příchodu nového člena rodiny.

Do konce roku 2012 zaštiťovaly výběr žadatelů pro konkrétní dítě poradní sbory krajských úřadů, kdy se přihlíželo k jejich doporučení. Členy poradních sborů byli sociální pracovník krajského úřadu, který vedl agendu NRP, psycholog, pracovník ústavního zařízení, sociální pracovník OSPOD dítěte, lékař. Tito odborníci z materiálů přednesených psychologem, sociálním pracovníkem a pracovníkem zařízení, kde se dítě nachází, vybrali k dítěti nejvhodnější žadatele (většinou byla předkládána dokumentace čtyř žadatelů). S novelou ZSPOD účinnou od 1. 1. 2013 došlo v této oblasti ke změnám. V současnosti se již nepřihlíží k doporučení poradních sborů. K rozhodování o zprostředkování vhodné rodiny ke konkrétnímu dítěti z evidence krajského úřadu jsou přizváni:

- Pracovník kraje odpovědný za agendu náhradní rodinné péče.
- Pracovník OSPOD dítěte.
- Pracovník OSPOD vytipované náhradní rodiny.
- V případě potřeby další osoby, kterými mohou být lektor příprav, psycholog, zástupce ústavního zařízení, ve kterém se dítě momentálně nachází...

Rozhodnutí, kteří žadatelé budou pro dané dítě nejvhodnější, by mělo zejména minimalizovat rizika, že dítě v rodině nebude přijato. Rotreklová uvádí, že často dochází k tomu, že je pro dítě vybrána náhradní rodina, přestože riziko selhání je velké. Tzv. zprostředkování za každou cenu (i ne zcela dobrá rodina je lepší než ústav) je do značné míry posledním krokem na cestě → příliš mnoho dětí v ústavech → neodborné zařazení do evidence dětí → mnoho dětí v evidenci, pro které se nedaří najít rodina → snaha „vyprazdňovat“ evidenci.¹²⁵

Jakmile jsou určeni k dítěti konkrétní žadatelé, krajský úřad podá informaci sociální pracovníci obce s rozšířenou působností.

¹²⁵ Boťová A. et al., *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v ČR*, Brno: TRIADA – Poradenské centrum, 2008, s. 16-17

4.3 Preadopční péče

V další části procesu osvojení kontaktuje sociální pracovnice vybrané žadatele a vyzve je, aby se dostavili na příslušný krajský úřad, kde budou seznámeni se všemi dostupnými informacemi týkajícími se dítěte – o jeho dosavadním životě, původní rodině, zdravotním a psychickém stavu a taktéž o sociálně-právních otázkách (obsahem přílohy č. 4 je přehledný list dítěte vhodného k NRP). Informace sděluje sociální pracovník zajišťující agendu NRP, případně psycholog, nebo oba společně. Žadatelé mají dostatečný prostor pro dotazy, posouzení své současné situace, vyjádření svých pocitů a postojů k nabídnutému dítěti. Je možné dítě odmítnout, nebo se s dítětem osobně seznámit. Pokud budoucí osvojitelé souhlasí (po zvážení všech získaných informací) s návštěvou dítěte, obdrží na krajském úřadu písemné potvrzení – oznámení o vhodnosti stát se osvojiteli dítěte, na základě kterého jim příslušné ústavní zařízení umožní osobní setkání s dítětem.

Následně krajský úřad kontaktuje zařízení, ve kterém je dítě umístěno. Pracovnice zařízení dohodne s žadatelem termín návštěvy. Taktéž zde, před samotným setkáním s dítětem, mají žadatelé dostatečný prostor k dotazům na odborný personál ústavního zařízení – sociální pracovnice, lékaře, psychology, vychovatele. Tito pracovníci jsou nejvíce kompetentní ke sdělení podrobných informací týkajících se prognózy vývoje dítěte, možných zdravotních problémů a případných nároků na specifickou péči.

Případné dotazy by si budoucí osvojitelé měli promyslet v klidném prostředí domova, je možné si je i písemně zaznamenat. Často je totiž první setkání s vytouženým dítětem emotivní a budoucí rodiče mohou na některé z dotazů zapomenout. Mezi časté dotazy patří:

- Z jakého důvodu muselo být dítě odebráno z biologické rodiny a umístěno v ústavním zařízení.
- Zda docházelo v rodině k týrání, zneužívání.
- Jaký je zdravotní stav dítěte, zda je patrný nějaký handicap, zda prodělalo nějaká závažnější onemocnění.
- Případně zda má dítě aktuálně závažnější problémy (uzavřenost, pomočování, noční můry apod.).
- Zda má dítě další sourozence a v jaké situaci se nacházejí.
- Informace o zdravotním stavu a sociálním postavení rodičů.

- Zda se u některého z rodičů projevila závislost – drogy, alkohol.

Potřebná délka seznamování s dítětem před jeho převzetím, se odvíjí od kvality vzájemného sblížení žadatelů s dítětem. Obecně platí, že čím je dítě starší, tím zpravidla potřebuje častější návštěvy a delší dobu seznamování. Děti do jednoho roku lze zpravidla převzít do „domácí“ péče i po jedné několikahodinové návštěvě, optimálnější je, aby žadatelé strávili s dítětem alespoň jeden celý den a mohli se tak důkladně seznámit s jeho denním režimem.¹²⁶ Pokud, jde o dítě starší, může kontakt probíhat jak v zařízení, tak i mimo něj. V těchto případech o pobytu mimo zařízení (jedná-li se o pobyt přes noc, nebo na více dnů) rozhoduje jeho ředitel po předchozím souhlasu příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností.

Při setkání jsou vždy nápomocni pracovníci ústavních zařízení, kteří jsou často příjemnou oporou pro budoucí osvojitele, kteří pod vlivem emocí nemusejí první kontakt zcela zvládnout. Podpora zaměstnanců zařízení je jistě opodstatněná, pokud jde o setkání s handicapovaným dítětem. V tomto případě mohou budoucí osvojitelé získat cenné informace a zkušenosti s péčí o dítě, které jsou pro jeho postižení specifické. Vždy je dobré setkání předem připravit, případně si od personálu zařízení dopředu zjistit, čím mohou dítě nejlépe zaujmout, potěšit, nebo čeho se naopak vyvarovat.

Žadatel má možnost seznámit se s dítětem a podat žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů nejpozději do 30 dnů ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení o vhodnosti z krajského úřadu. Lhůta může být krajským úřadem v odůvodněných případech prodloužena, nejvýše o 30 dnů (§ 24 odst. 3).¹²⁷ Žadatelé tudíž v případě, že proběhne zdárně seznámení s dítětem, požádají příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností – OSPOD (dle místa trvalého pobytu dítěte), o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů. Příslušný pracovník vydá rozhodnutí, na základě kterého si mohou žadatelé převzít dítě do preadopční (zatímní) péče. Jedná se o správní řízení a řídí se správním řádem.

Tato preadopční péče budoucích osvojitelů musí trvat minimálně tři měsíce. Je to prostor, kdy je možné navázat s dítětem skutečné rodinné vztahy. Tato doba umožňuje, aby se osvojitelé navzájem s dítětem dostatečně sblížili, byly mezi nimi vytvořeny

¹²⁶ Gabriel Z., *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*, Praha: Grada Publishing a.s., 2008, s. 95-96

¹²⁷ Zákon č. 359/1999 Sb. *o sociálně-právní ochraně dětí*, ve znění pozdějších předpisů

podmínky pro vznik psychického i citového vztahu tak, jak k tomu běžně dochází mezi pokrevním rodičem a dítětem. Budoucí osvojitelé se také na základě získaných poznatků o nezletilém dítěti, utvrzují v záměru jej osvojit. Následně osvojitelé podávají k soudu návrh na osvojení dítěte. K jeho podání může dojít i před uplynutím stanovené lhůty, soud však může rozhodnout o osvojení dítěte teprve po 3 měsících.

Podle Hrušákové, preadopční péčí vzniká zvláštní druh rodinně-právního poměru. Jeho subjekty jsou fyzická osoba – budoucí osvojitel na straně jedné a nezletilé dítě, jehož osvojení přichází v úvahu, na straně druhé. Obsahem tohoto poměru je právo budoucího osvojitele pečovat o nezletilé dítě - starat se o jeho zdraví, o jeho tělesný, psychický a zejména citový, rozumový i mravní vývoj, a povinnost nezletilého dítěte se této péči budoucího osvojitele podrobovat. Budoucí osvojitelé mohou dítě zastupovat v běžných záležitostech, nejsou však oprávněni rozhodovat o zásadních věcech (např. volba povolání, určení dalšího vzdělávání). Rozhodnutí tohoto druhu tak zůstávají i nadále zachována zákonným zástupcům dítěte (rodičům, poručníkovi), pokud ovšem soud neučiní jiná opatření.¹²⁸

Preadopční péče se vyznačuje také tím, že náklady s ní spojené hradí budoucí osvojitelé a to i v těch případech, rozhodnou-li se o osvojení nepožádat a dítě vrátí zpět do ústavního zařízení. Budoucí osvojitelé, dle Hrušákové, jsou povinni plnit vyživovací povinnost obdobně jako původní rodič (ZOR, § 85 a násl.). Na požadavku úhrady nákladů zatímní péče budoucím osvojitelem je třeba trvat, i když již předtím soud uložil jiným osobám vyživovací povinnost k dítěti. Možnost upustit od této povinnosti budoucího osvojitele zákon v žádném případě nepřipouští.¹²⁹

Dalším pravidlem je to, že preadopční péče musí trvat až do doby, kdy soud rozhodne o osvojení. Často se setkáváme s tím, že bývá výrazně delší. Jedná se o případy malých dětí, kdy budoucí osvojitelé čekají na dobu, kdy dítě dosáhne jednoho roku a následně mohou využít právo požádat o osvojení nezrušitelné. „*Na druhé straně zatímní péče by neměla trvat nepřiměřeně dlouhou dobu, neboť ta by již neodpovídala sledovanému účelu.*“¹³⁰

¹²⁸ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 345-346

¹²⁹ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 345

¹³⁰ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 346

Z publikace Veselé vyplývá, že: „*Samostatná preadopční péče se nevyžaduje, jestliže dítě žádá osvojit osoba, která měla dítě svěřeno do pěstounské péče nebo osoba, která měla dítě soudem svěřeno do výchovy, případně poručník, který o dítě osobně pečoval, pokud jejich péče trvala alespoň po dobu tří měsíců. V těchto případech se rovněž nevyžaduje, aby uvedené osoby měly dítě v péči na své vlastní náklady.*“¹³¹

Během této doby s „budoucí rodinou“ pracuje sociální pracovník z příslušného OSPOD obce s rozšířenou působností, který rodinu s dítětem pravidelně navštěvuje (v prvním půlroce minimálně jedenkrát za tři měsíce, v dalším období minimálně jedenkrát za šest měsíců). Napomáhá k tomu, aby se budoucí osvojitelé společně s nezletilým dítětem vyhnuli případným nejasnostem, problémům, které mohou být s tímto obdobím spojeny (poskytuje informace o sociálních dávkách, je nápomocen ve spolupráci s odborným pracovištěm – pokud je to v individuálních případech nutné, sleduje i nadále sociální prostředí rodiny, vznikající citové vazby, napomáhá s přípravou návrhu na osvojení). Domnívám se, že díky novele ZSPOD jsou k dispozici nové přístupy k sociální práci, které předcházejí procesu zprostředkování – možnost případových konferencí, individuální plány ochrany dítěte, vyhodnocování aktuální situace dítěte, které jistě napomohou k týmové práci a budou v dané problematice přínosem – nejen pro nezletilé děti, ale i budoucí osvojitele a sociální pracovníky, kteří je doprovázejí.

4.4 Soudní proces

Soudní proces může být zahájen pouze na základě písemného návrhu o osvojení nezletilého dítěte. Návrh k soudu podává budoucí osvojitel. Soud může zahájit řízení nejdříve, až po uplynutí tříměsíční preadopční péče.

Budoucí osvojitelé mohou kdykoliv v průběhu procesu, až do nabytí právní moci rozhodnutí o osvojení, vzít svůj návrh zpět. V praxi tyto případy nejsou tolik běžné. Příčiny mohou pramenit v nedostatečné připravenosti budoucích osvojitelů na náročnou situaci, případný vyšší věk osvojitelů, nedostatečné porozumění potřebám dítěte, závažný psychický nebo fyzický handicap nezletilého, nepřijetí dítěte širší rodinou, ale může jít také o selhání přístupu odborníků v procesu zprostředkování, volba nesprávné formy NRP.

¹³¹ Veselá R. et al., *Rodina a rodinné právo*, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, s. 173

Nestanoví-li zákon jinak, o osvojení rozhoduje okresní soud jako věcně příslušný soud v I. stupni (§ 9 odst. 1). Místně příslušným je soud, v jehož obvodu má dítě trvalý pobyt. Ve věci jedná a rozhoduje samosoudce (OSŘ § 36 odst. 1, § 36a odst. 2).¹³²

Účastníky řízení jsou osvojované dítě, jeho rodiče, osvojitel a jeho manžel, kolizní opatrovník dítěte (§ 181 odst. 1).¹³³ Výjimku týkající se přítomnosti rodičů osvojence tvoří případy, kdy jsou rodiče osvojovaného dítěte zbaveni rodičovské zodpovědnosti, dali k osvojení souhlas předem bez vztahu k určitým osvojitelům, nebo nejsou způsobilí k právním úkonům, popř. jsou v této způsobilosti omezeni. Manžel osvojitele nemusí být účastníkem řízení, pokud není k osvojení potřeba jeho souhlasu. Účastníky řízení také nejsou rodiče, o kterých soud v samostatném řízení (zahájeného na návrh OSPOD jako opatrovníka dítěte), které předcházelo řízení o osvojení, rozhodl, že není třeba jejich souhlasu.

V případě, že je třeba k osvojení souhlasu druhého manžela, soud zabezpečuje, aby daný souhlas měl veškeré náležitosti. Není-li souhlas v souladu s právní úpravou, soud nesmí osvojení vyslovit. Souhlas druhého manžela je jeho ryze osobním a nezastupitelným právem, nelze ho nijak nahradit.

O tom, zda bude třeba souhlasu rodičů dítěte k osvojení, a zda budou rodiče účastníky řízení o osvojení, rozhoduje soud ke dni podání návrhu OSPOD (opatrovník dítěte), popř. rodičem dítěte. Toto řízení je samostatné, a předchází řízení o osvojení. Soud se při něm zaměřuje pouze na rozhodnutí o tom, zda rodič neprojevoval zjevný zájem o dítě. Hrušáková k zavedení zvláštního řízení konstatuje, že se stalo předmětem diskuzí, námitek a kritiky, a to zejména proto, že dochází k prodloužení vlastního řízení o osvojení, neboť pokrevní rodiče jsou často nedostupní nebo dostupní jen obtížně. Toto zvláštní řízení může rodiče jako jeho účastníky upozornit na to, že se v uspořádání jejich vztahu k nezletilému dítěti něco připravuje, což může přispět ve větší míře než doposud k narušení principu anonymity budoucích osvojitelů spojenému s možností pozdějšího nepříznivého zasahování pokrevních rodičů do výchovy již osvojeného dítěte. Prvořadým úkolem soudů i OSPOD je, aby nedocházelo v důsledku zavedení tohoto zvláštního řízení ke zbytečným průtahům celé procedury a k podstatnému prodlužování procesu osvojení.¹³⁴

¹³² Zákon č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád*, ve znění pozdějších předpisů

¹³³ Zákon č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád*, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁴ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 337-338

Soud musí pečlivě zjišťovat informace o zdravotním stavu osvojitelů i osvojence na základě lékařského vyšetření, dále osobní dispozice osvojitelů a jejich motivaci vedoucí k osvojení (§ 70).¹³⁵ Hrušáková k dané problematice dodává, že tato povinnost uložená soudu je s ohledem na závažné společenské a právní důsledky osvojení bezvýjimečná. Nelze od ní upustit i v případě, kdy dítě žilo v rodině budoucích osvojitelů již delší dobu před osvojením a jeho zdravotní stav i zdravotní stav osvojitelů byl soudu znám. Lékařské vyšetření zdravotního stavu předpokládá zjištění jak tělesného, tak duševního stavu osvojitelů a osvojence, včetně určení další prognózy. V případech – pokud je soudu známo, že dítě například pochází od rodičů závislých na drogách, či duševně chorých, je opožděno ve svém duševním vývoji, je třeba kvalifikovaného vyšetření příslušným znalcem. Z lékařské zprávy osvojitelů by mělo být patrné, že vyšetření bylo provedeno právě s ohledem na účel sledovaný osvojením. Soud by měl nařídit i další vyšetření, kterými budou zjištěny jak osobní dispozice, tak motivace osvojitelů k osvojení.¹³⁶ Tento postup je užíván v případech, kdy návrh na osvojení podal manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči či osvojiteli dítěte a zprostředkování se neprovádí. Pokud soud rozhoduje o osvojení zprostředkovaném OSPOD, jsou výše uvedené skutečnosti zjištěny již v rámci zprostředkování a soud vyžaduje od příslušného OSPOD vyjádření formou výchovné zprávy. Soud následně, s výsledky svého zjištění seznámí osvojitele.

Na základě zhodnocení všech důkazů, musí soud učinit závěr, zda zjištěné výsledky nejsou v rozporu s účelem osvojení. Pokud by tomu tak bylo, soud by neměl navrhané osvojení vyslovit, a to ani v případě kladného stanoviska zákonného zástupce osvojovaného dítěte. Může nastat situace, kdy budoucí osvojitelé žádají o osvojení dítěte s nepříznivým zdravotním stavem. Pokud jsou budoucí osvojitelé dostatečně informováni a seznámeni se zdravotním stavem nezletilého a trvají na návrhu o osvojení, nemá soud důvod návrh na osvojení zamítnout. Pro rozsudek o osvojení je rozhodující stav v době jeho vyhlášení (§ 154 odst. 1).¹³⁷

Rozhodnutí soudu o osvojení obsahuje vedle výroků o samotném osvojení, o stupni osvojení a o příjmení osvojence, také výrok o zápisu osvojitele/osvojitelů do matriky

¹³⁵ Zákon č. 94/1963 Sb., *o rodině*, ve znění pozdějších předpisů

¹³⁶ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 351-352

¹³⁷ Zákon č. 99/1963 Sb., *občanský soudní řád*, ve znění pozdějších předpisů

na místo rodiče/rodičů osvojence. Osvojuje-li osamělá osoba, i výrok, aby byl z matriky vypuštěn zápis o druhém rodiči dítěte.

Pokud dochází k přeměně zrušitelného osvojení na nezrušitelné, i v tomto případě rozhoduje soud na návrh osvojitele. Vzhledem k tomu, že k rozhodování dochází po uplynutí určité doby od prvního rozhodnutí, a navíc se jedná o osvojení nezrušitelné, s jinými právními důsledky pro dítě i osvojitele, dochází k novému posouzení návrhu. „Soud musí nově zkoumat všechny podmínky, které mu zákon ukládá, včetně schopnosti a předpokladů osvojitele dítě vychovat, zdravotního stavu dítěte i osvojitele, vzájemné citové vazby atd.“¹³⁸

Hrušáková danou problematiku doplňuje o sdělení, že pokud nebyl nutný souhlas pokrevních rodičů v řízení o osvojení I. stupně, lze usuzovat, že jejich souhlas nebude nutný ani při pozdější přeměně osvojení, nejsou účastníky řízení. Jinak je tomu v případech, kdy souhlasu rodičů k původnímu, zrušitelnému osvojení třeba bylo a kde rodiče tento svůj souhlas ke zrušitelnému osvojení také udělili. Soudní praxe v těchto případech došla k závěru, že souhlasu pokrevních rodičů k přeměně osvojení již třeba není. Argumentovala a argumentuje nadále tím, že v době, kdy soud rozhoduje o přeměně osvojení, nejsou již rodiče nositeli rodičovské zodpovědnosti, a tedy nejsou ani zákonnými zástupci dítěte. Proto není třeba jejich souhlasu k osvojení a nejsou účastníky řízení. Na podporu svého stanoviska soudní praxe uvádí, že přeměnou osvojení podle § 77 ZOR vlastně nedochází k žádné zásadní změně právního postavení rodičů, neboť ta podle § 72 ZOR nastala již pravomocným rozhodnutím o zrušitelném osvojení.¹³⁹

Z výše uvedeného lze však usoudit, že pokud rodiče udělili souhlas pouze s osvojením zrušitelným, mohli tak činit s vědomím, že tento stupeň má pro ně jisté důsledky, ale zároveň i další možnost – jeho zrušení, případný návrat dítěte do původní rodiny, obnovení jejich rodičovské zodpovědnosti. Je možné, že pokud by měli udělit souhlas s osvojením II. stupně, riziko následků by nepodstoupili.

V případě, že je k soudu podán návrh na zrušení osvojení (osvojencem, či osvojitelem), může je soud z důležitých důvodů zrušit – vyjma nezrušitelného osvojení

¹³⁸ Novotná V. et al., *K vybraným otázkám osvojování dětí*, Praha: LINDE, 2004, s. 66

¹³⁹ Hrušáková M. et al., *Zákon o rodině*, Praha: Nakladatelství C.H.Beck, 2009, s. 372

(§ 73 odst. 1).¹⁴⁰ Soud, v těchto případech individuálně, pečlivě zkoumá důvody a posuzuje konkrétní situaci. I zde je prvořadý zejména zájem dítěte a případný dopad důsledků zrušení osvojení.

Na celý soudní proces osvojení se vztahuje – poučovací povinnost. Soud má povinnost před rozhodnutím o osvojení, poučit osvojitele o účelu, obsahu i důsledcích osvojení. Toto ustanovení je zejména důležité u osvojení II. stupně, jehož vzniklé právní důsledky, nelze odstranit. V těchto případech by mělo být součástí poučení i to, že tento stupeň osvojení za určitých podmínek nevylučuje opětné osvojení. (§ 69a § 76)¹⁴¹

¹⁴⁰ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

¹⁴¹ Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 PRAKTICKÁ ČÁST

V této kapitole nejprve představím metodu výzkumu - vzhledem k charakteru zkoumané problematiky, který se zabývá možnými úskalími či překážkami u žadatelů v procesu osvojení, jsem zvolila výzkum kvalitativní. Podrobněji objasním v následující kapitole, kde také uvedu cíle výzkumu a jednotlivé dílčí výzkumné otázky.

Dále popíši také nástroje pro sběr dat, které jsem použila. Mojí volbou byl polostrukturovaný rozhovor a jako doplňující nástroj jsem využila kazuistiky. Moje rozhodnutí bylo ovlivněno přáním co nejméně při výzkumu respondenta ovlivňovat a zároveň ho co nejvíce pochopit. Využila jsem možnost přímého setkání s rodinami osvojitelů, jenž napomáhá vzájemnému přiblížení, pochopení, ale i vyjasnění případných nedorozumění. Mým záměrem bylo nabídnout respondentovi maximální spolupráci a možnost se k dané problematice vyjádřit. Rozhovor jsem zvolila také proto, že jsem se díky své pracovní pozici s téměř všemi respondenty osobně znala a některé z nich, procesem osvojení provázela. Předpokládala jsem, že tudíž pro ně nebude zatěžující, či nepříjemné rozhovor podstoupit a sdělit požadované odpovědi. Domnívám se, že jsem mohla zvolit i nestrukturovaný rozhovor, ale tuto možnost jsem nevyužila s ohledem na to, že při výběru tohoto typu rozhovoru je velmi důležité, aby výzkumník měl značné zkušenosti s prováděním výzkumu a disponoval širokými odbornými znalosti.

V závěrečné kapitole praktické části provedu zhodnocení a interpretaci výsledků.

5.1 Metody, cíle výzkumu

Kvalitativní metodologie klade důraz na přesný popis zkoumaného jevu a na roli výzkumníka jako aktivního účastníka výzkumu. Je používána zejména tehdy, pokud chceme získat podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, odhalit význam autentických osobních zkušeností, či některé aspekty vnitřního světa osobnosti. Provádí se pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců.

Většinou nejsou předem formulovány hypotézy, neboť se ponechává prostor pro jejich postupné vynořování. Místo hypotéz si výzkumník zformuluje výzkumné otázky, ve kterých jsou prezentovány ty aspekty skutečnosti, které chce zkoumat. Jak uvádí Hendl: *„Výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případů.*

*Nezůstáváme na jejich povrchu, provádíme podrobnou komparaci případů, sledujeme jejich vývoj a zkoumáme příslušné procesy. Citlivě zohledňujeme působení kontextu, lokální situaci a podmínky.*¹⁴² Přírozenost a reálnost výzkumných situací je podmínkou. Taktéž blízkost, respekt a tolerance výzkumníka vůči zkoumaným osobám by měla být samozřejmostí. „*Hlavním úkolem je objasnit, jak se lidé v daném prostředí a situaci dobírají pochopení toho, co se děje, proč jednají určitým způsobem a jak organizují své všednodenní aktivity a interakce.*“¹⁴³

Jak uvádí Hendl ve své publikaci, mezi přední zásady kvalitativního výzkumu patří:

- *Otevřenost* vůči zkoumaným osobám včetně jejich zvláštností, otevřenost vzhledem ke zkoumané situaci a vůči použitým metodám. Plán výzkumu nebo jeho hypotézy se dotvářejí až během výzkumu.
- *Zahrnutí subjektivity* vyplývá z požadavku otevřenosti. Kvalitativní výzkum se hlásí k částečné identifikaci se zkoumaným jevem (osobou, prostředím). Počítá se s tím, že výzkumník je součástí zkoumané situace, jedině při začlenění může získat přístup k subjektivním interpretacím zkoumaných osob. Současně by měl postoj výzkumníka vyznačovat kritický racionální odstup, měl by dostatečně reflektovat svou roli ve výzkumu tak, aby nedocházelo ke zkreslování při hodnocení dat.
- *Procesuálnost*. Výzkum je chápán jako proces, v jehož průběhu se mění jeho jednotlivé prvky (metody, způsoby interpretace výzkumníka i subjektů, atd.).
- *Reflexivita*. Znamená připravenost výzkumníka reagovat na nové nečekané momenty nebo konstelace.
- *Zaměření na případ*. Ve výzkumném procesu se věnuje pozornost jednotlivým případům. Provádí se jejich podrobný popis, navrhuje se pomocí nich teorie, které se také jimi přezkušují.
- *Kontextuálnost*. Zkoumané jevy jsou zasazeny do určitého historického a sociálního kontextu, který musí být zohledněn při vyvozování závěrů výzkumu.

¹⁴² Hendl J., *Kvalitativní výzkum, základní teorie, metody a aplikace*, Praha: Portál, 2008, s. 51

¹⁴³ Hendl J., *Kvalitativní výzkum, základní teorie, metody a aplikace*, Praha: Portál, 2008, s. 50

- *Problematizace determinovanosti.* Kvalitativní výzkum má odhalit, jak lidé aktivně odpovídají na podmínky, na určité okolnosti. Nejde o pouhý popis uzavřených řetězců chování jako reakcí na dané podmínky.¹⁴⁴

Hendl dále ve své publikaci uvádí přednosti a slabé stránky výzkumu. Kvalitativnímu výzkumu se vytýká, že jeho výsledky představují sbírku subjektivních dojmů. V rámci výzkumu se pracuje s omezeným počtem jedinců, obvykle na jednom místě, proto mohou vznikat obtíže se zobecňováním výsledků. Taktéž je mu někdy vytýkána jeho neprůhlednost a malá transparentnost. Naproti tomu výhodou kvalitativního přístupu je získání hloubkového popisu případů, kdy se nezůstává pouze na jejich povrchu, provádí se podrobná komparace případů, je sledován jejich vývoj. Je zohledněno působení kontextu, lokální situace a podmínek. Výzkum probíhá v přirozeném prostředí.¹⁴⁵

Důležitou částí výzkumu je také sběr dat. Miovský uvádí, že: „*Kvalitativní data se vyznačují svojí bohatostí a komplexností. Umožňují důkladný popis zkoumaného jevu a odkryvání jeho různých souvislostí. Zachycují autentickou lidskou zkušenost, což umožňuje jejich lepší sdílení dalšími lidmi. Právě díky reálným (kontextuálním) souvislostem mají tato data velkou výpovědní hodnotu.*“¹⁴⁶ Kvalitní data pro kvalitativní výzkum by měla být podrobná, informativní, bohatá, nasbíraná v podmínkách, které zvyšují jejich výpovědní sílu. Doporučuje se dlouhodobá přítomnost badatele na místě výzkumu, jeho přirozené včlenění do prostředí, důležitá je také informovanost zkoumaných osob o záměrech výzkumu, navázání dobrého kontaktu. Důležitá je také ochota respondentů spolupracovat. Zkoumaný soubor respondentů by měl být pokud možno reprezentativní.

Realizace mého výzkumu byla usnadněna tím, že pracuji na OSPOD a náplní mé práce je NRP. S většinou respondentů jsem byla v dlouhodobém kontaktu a jednalo se o klienty, kteří byli ochotni spolupracovat na výzkumu. Celkem jsem oslovila pět rodin (všechny z Jihomoravského kraje), které osvojily dítě nebo děti. Tři manželské páry jsem měla možnost procesem osvojení provázet. S ohledem na tuto skutečnost byl náš kontakt nastaven velmi pozitivně a otevřeně. Další rodina dvě děti osvojila již dříve,

¹⁴⁴ Hendl J., *Úvod do kvalitativního výzkumu*, Praha: Karolinum, 1997, s. 32-34

¹⁴⁵ Hendl J., *Kvalitativní výzkum, základní teorie, metody a aplikace*, Praha: Portál, 2008, s. 50-51

¹⁴⁶ Miovský M., *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*, Praha: Grada Publishing, 2006, s. 259

ale v současné době mají opět podánu žádost, tentokrát o pěstounskou péči, tudíž i zde byl mezi námi vytvořen kvalitní, pracovní vztah. Pátou rodinu jsem osobně neznala, kontakt mi zprostředkovala jiná osoba.

Před prvním setkáním s respondenty jsem se opírala o jejich osobní anamnézy, které vycházely ze spisové dokumentace. Tyto poznatky jsem využila a zpracovala v kapitole – kazuistiky. Výběr rodin do výzkumného souboru byl tzv. pozitivní. Soubor byl utvořen rodinami, které projevíly ochotu spolupracovat. Jednotlivé rozhovory jsem označila číslem pro zachování anonymity respondentů a zároveň pro jejich identifikaci. Rozhovory jsem nahrávala na diktafon, následně přepsala tak, aby byly k dispozici pro přehledné zpracování a následné vyhodnocení. Doba trvání rozhovoru byla většinou v rozsahu 90 minut.

Rozhodující pro volbu tématu práce byly mé praktické zkušenosti a spolupráce s lidmi, kteří vstupují do procesu osvojení. Taktéž jsem chtěla hlouběji zmapovat jejich poznatky a ty následně pro svoji práci využít. Jako cíl svého výzkumu jsem si zvolila následující výzkumné otázky:

1. Jaký byl motiv žadatelů pro osvojení?
2. S jakými problémy se žadatelé setkávají v souvislosti s představami o dítěti, které uvedli do žádosti o osvojení?
3. S jakými problémy se žadatelé setkávají v souvislosti s časovým úsekem, po který byla vyřizována žádost o osvojení?
4. S jakými problémy se žadatelé setkávají v souvislosti s možným nezařazením do evidence žadatelů o osvojení?
5. S jakými problémy se žadatelé setkávají v rámci odborné přípravy k přijetí dítěte do rodiny?
6. S jakými problémy se žadatelé setkávají v rámci spolupráce s odborníky v průběhu zprostředkování o osvojení?

5.2 Kazuistiky

Volba využití v praktické části práce kromě rozhovorů také kazuistiky, byla ovlivněna tím, že jsem jednotlivé manželské páry chtěla zachytit co nejkomplexněji. Informace jsem získala z dokumentací jednotlivých respondentů, které poskytli v rámci žádosti o NRP. V případě jednoho manželského páru jsem je musela získat přímo od respondentů, protože jejich dokumentaci jsem neměla k dispozici. Využití dokumentace jsem konzultovala se svojí nadřízenou. Uvedla jsem, že nebudu využívat žádná osobní data, abych zachovala anonymitu jednotlivých párů. Taktéž jsem o tomto informovala jednotlivé respondenty, kteří s využitím údajů souhlasili.

Manželský pár č. 1

Žena 38 let, muž 40 let, oba společně uzavřeli první manželství v roce 1997. Jejich manželství bylo bezdětné. Bydlí v malé obci cca 400 obyvatel, oba jsou vyučeni. Žádost o osvojení podali dvakrát - v prvním případě v říjnu 2008, zařazení byli v červenci 2009, dítě převzali v únoru 2010. Ve druhém případě v lednu 2011, zařazení byli v listopadu 2011, dítě převzali v březnu 2012. V době podání první žádosti měli muž 35 a žena 33 let. Při druhé žádosti byl věk u muže 38 a ženy 36 let. Rozhodnutí osvojit dítě bylo společné.

Mají osvojeny dva chlapce, oba polo-romského původu. V době prvního osvojení bylo chlapci 11 měsíců. Doba, po kterou čekali na svěřeni dítěte, byla 1 rok a 4 měsíce. Při druhém osvojení převzali chlapce ve věku 4 měsíců. Čekací doba na svěřeni dítěte byla 1 rok a 2 měsíce. Obě děti převzali z dětského centra. Nyní má starší chlapec 4 roky, mladší 1 rok a 2 měsíce. Oba chlapci mají dobrý zdravotní stav, jedinou překážkou je jejich alergie na kravské mléko, díky které musejí zajistit speciální mléko. Sami se na příchod prvního dítěte nepřipravovali. Konkrétní přípravu v podobě nákupu oblečení, hraček a potřebného vybavení zajistili až v době seznámení se s dítětem. V případě druhého chlapce již pouze vybavu „doladili“, z velké části využili věci, které pořídili pro první dítě.

Preadopční péči oba manželé hodnotí pozitivně. První chlapec jim byl předán během dvou týdnů od prvního setkání, druhý chlapec byl předán během týdne. Soud o osvojení proběhl u prvního chlapce po roce, osvojovali nezrušitelně, u druhého chlapce ještě před prvním rokem věku nezletilého (neuvažují o dalším soudním jednání – nezrušitelné osvojení). Oba manželé společně uvedli, že přijetí dětí jim změnilo život, rodině dalo

nový rozměr a hodnotu. Měli oporu i v širší rodině, která oba chlapce přijala velmi dobře.

Starší syn již nyní ví, že je adoptovaný. Toto sdělení mu vysvětlili formou příběhu. Na sdělení reagoval přirozeně. Totéž chtějí i u druhého syna.

Manželský pár č. 2

Žena 35 let, muž 41 let, oba společně uzavřeli první manželství v roce 2003. Jejich manželství bylo bezdětné. Bydlí v menší obci cca 1000 obyvatel, žena je vyučena, muž získal základní vzdělání. Žádost o osvojení podali v prosinci 2008, zařazení byli v březnu 2010, dítě převzali v květnu 2012. V době podání žádosti měli muž 36 a žena 30 let. Rozhodnutí osvojit dítě bylo společné.

Mají osvojeno děvčátko. V době osvojení jí bylo 7 měsíců. Doba, po kterou čekali na svěřeni dítěte, byla 3 roky a 5 měsíců. Holčičku převzali z dětského centra. Nyní má 1 rok a 4 měsíce. Péče o ni bude časově náročnější, protože již při seznamování byli informováni, že se u ní projevuje fetální alkoholový syndrom, viditelná stigmatizace obličeje a je opožděn psychomotorický vývoj. Před zařazením do NRP musela absolvovat několik vyšetření.

Na příchod dítěte se připravovali. Předem vybrali jména jak pro děvče, tak pro chlapce a základní vybavičku. Ostatní věci dokupovali až v době seznámení se s dítětem.

Preadopční péči oba manželé hodnotí pozitivně. Nezletilá jim byla předána do péče během týdne od prvního setkání. Soud o osvojení proběhl, až dovršila jednoho roku života, chtěli osvojit hned nezrušitelně. I přes zdravotní problémy děvčátka si byli jisti, že se jí nechtějí již nikdy vzdát. Oba manželé společně uvedli, že přijetí holčičky jim změnilo život. Jejich manželství bylo spokojené i před osvojením, ale teď je naplněnější, jsou šťastnější. Měli oporu i v širší rodině, zejména u rodičů paní, kteří jim maximálně vypomáhají.

Dcera zatím neví, že je osvojena s ohledem na její věk a krátkou dobu, po kterou je v rodině. Oba manželé jsou však rozhodnutí, že jí informaci o osvojení sdělí. Jakou formou zatím neví, pravděpodobně formou příběhu, pohádky.

Manželský pár č. 3

Žena 38 let, muž 46 let, oba společně uzavřeli první manželství v roce 1993. Jejich manželství bylo bezdětné. Bydlí v menším městě cca 4.000 obyvatel, žena je vyučena, muž má středoškolské vzdělání. Žádost o osvojení podali v únoru 2009, zařazení byli

v červnu 2010, dítě převzali v červnu 2012. V době podání žádosti měli muž 42 a žena 34 let. Rozhodnutí osvojit dítě bylo společné.

Mají osvojeného chlapce. V době osvojení mu bylo 6 měsíců. Doba, po kterou čekali na svěřeni dítěte, byla 3 roky a 4 měsíce. Chlapce převzali z dětského centra. Nyní má 1 rok a 1 měsíc. Zdravotní stav chlapce je dobrý, jedinou překážkou je nyní alergie na kravské mléko, musejí kupovat mléko speciální.

Na příchod dítěte se připravovali až v době seznámení s dítětem. Paní měla vše naplánováno, tudíž pak provedli rychlé nákupy základních věcí a ostatní dokupovali dle potřeby.

Preadopční péči hodnotí kladně s výjimkou poskytnutých informací o zdravotním stavu nezletilého. Z počátku měl poměrně dost problémů, často museli navštěvovat lékaře – rehabilitace, časté dojíždění k lékařům mimo město kde žijí, alergie na kravské mléko. Ale společně s manželem a širší rodinou, která jim v této chvíli byla také oporou, vše zvládli. Chlapec jim byl do péče předán během dvou týdnů. Soud o osvojení proběhl v 11 měsících nezletilého, nechtěli čekat na možnost ihned osvojit nezrušitelně po roce věku dítěte. Raději zvolili možnost osvojit co nejdříve zrušitelně a nyní budou podávat další návrh na nezrušitelné osvojení. Oba manželé uvedli, že přijetí chlapce podstatně změnilo jejich život. S ohledem na dlouhou čekací dobu, již nedoufali, že dostanou dítě do osvojení. Tím byla větší radost a štěstí, že se jim splnil sen – mít úplnou rodinu. Oporu našli i v širší rodině, zejména u rodičů paní, kteří hodně pomáhají. Syn zatím neví, že je osvojen. Jak uvedli, je ještě malý. Zatím nejsou zcela rozhodnutí, zda mu tuto informaci sdělí.

Manželský pár č. 4

Žena 40 let, muž 43 let, oba společně uzavřeli první manželství v roce 1998. Jejich manželství bylo bezdětné. Bydlí ve městě cca 21.000 obyvatel, oba jsou vyučeni. Žádost o osvojení podali v prosinci 2007, zařazení byli v únoru 2009, dítě převzali v únoru 2010. V době podání žádosti měli muž 37 a žena 34 let. Rozhodnutí osvojit dítě bylo společné.

Mají osvojeno děvčátko. V době osvojení jí bylo 15 měsíců. Doba, po kterou čekali na svěřeni dítěte, byla 2 roky a 3 měsíce. Holčičku převzali z dětského centra. Nyní má 4 roky a 4 měsíce. Její zdravotní stav je v pořádku, netrpí žádnými závažnými problémy. Má pouze kožní ekzém, docházejí pravidelně na lékařské prohlídky a užívají předepsanou medikaci.

Na příchod dítěte se předem nepřipravovali. Měli strach, aby přípravami „nezpůsobili“, že by jim dítě svěřeno nebylo. Nyní to hodnotí pozitivně. Vše vybavili a kupovali až po seznámení s dítětem. Přesně věděli, co koupit. Ostatní rodiče mají na přípravy devět měsíců, oni museli všechno zvládnout během krátké chvíle. Děvče bylo navíc starší, když je přijali. Pokud by kupovali věci předem, určitě by měli menší věci, než které následně potřebovali.

Preadopční péči hodnotí oba manželé velmi dobře. Dítě jim bylo předáno do péče během týdne od prvního setkání. Soud o osvojení proběhl po roce dítěte, zvolili osvojení nezrušitelné. Oba manželé uvedli, že přijetí dítěte jim velmi a zásadně změnilo život. Měli společně pěkný vztah i před podáním žádosti o osvojení, ale příchodem dítěte se jejich život stal plnější, radostnější. Jejich dítě přijala velmi pěkně i celá širší rodina, přátelé.

Dcera již ví, že je osvojena. Manželé se dohodli, vymysleli si pro ni příběh o paní, které se narodila, domečku kde čas vyrůstala a nové rodině. Dcera má příběh moc ráda, často jí ho vyprávějí. Dokonce se byli podívat „v domečku, kde byla, než si ji odvezli máma a táta“.

Manželský pár č. 5

Žena 35 let, muž 35 let, oba společně uzavřeli první manželství v roce 2003. Jejich manželství bylo bezdětné. Bydlí v malé obci cca 600 obyvatel, žena má středoškolské vzdělání, muž je vyučen. Žádost o osvojení podali v září 2004, zařazení byli v květnu 2005, děti převzali v prosinci 2005. V době podání žádosti měli muž 27 a žena 27 let. Rozhodnutí osvojit dítě bylo společné.

Osvojili dva sourozence - chlapce. V době osvojení byli ve věku 4 a 2 roky. Doba, po kterou čekali na svěření dětí, byla 1 rok a 3 měsíce. Chlapce převzali z dětského centra. Nyní má starší chlapec 11 roků a 3 měsíce, mladší 8 roků a 4 měsíce. Chlapci jsou již nyní bez závažnějších zdravotních problémů, starší musí docházet na ZŠ speciální, vyžaduje tedy zvýšenou péči.

Na příchod dětí se nepřipravovali, neboť v říjnu 2005 ukončili přípravu a děti převzali do péče v prosinci 2005. S přípravami pomáhala celá širší rodina, která chlapce přijala velmi vřele. Byli pro ně oporou.

Preadopční péči hodnotí zejména žena velmi náročně. Děti měly velké zdravotní komplikace, které byly z velké části způsobeny nedostatečnou péčí v dětském centru. Se starším dítětem museli během cca 2 měsíců na operaci, což pro něj byla velká

psychická zátěž a jejich vztah je tím poznamenán dodnes. Měli problém s udělením souhlasu k operaci, ale za podpory sociální pracovnice a soudů se podařilo chlapce odoperovat. Lékaři nechtěli provést zákrok neboť, souhlas byl bohužel vystaven na centrum, ale chlapce již měli v péči budoucí osvojitelé. Dle slov paní: „Byla to dost velká hrůza a to nemluvím o tom, co prožíval syn, který si myslel, že už ho nechceme a vrátíme ho do centra. Syn proti mé osobě v té době úplně zahořkl a jeho cesta za mnou byla velmi složitá a trpká. Nedůvěřoval mi, nechtěl se ode mne nechat pochovat, pohladit.“ Závěrem hodnotí, že se jejich životní situace změnila, všechny problémy ze začátku, jsou již uloženy někde hluboko. Vše vynahradil radostný smích dětí a jiskřičky v jejich očích, které v centru rozhodně nebyly.

Oba synové vědí, že jsou adoptovaní. Na sdělení reagovali přirozeně. Zvolili formu příběhu, jehož pomocí jim vše vysvětlili.

5.3 Polostrukturované rozhovory

Kvalitativní výzkum nabízí několik různých nástrojů sběru dat. Těmito nástroji jsou dle Hendla případová studie, etnografický výzkum, zakotvená teorie, fenomenologické zkoumání, biografický výzkum, zkoumání dokumentů, historický, akční a kritický výzkum, kvalitativní dotazování, pozorování.¹⁴⁷ Z těchto mnoha existujících nástrojů jsem zvolila variantu polostrukturovaného rozhovoru.

Metodou rozhovoru můžeme získat nenahraditelné informace jak o vnitřním světě jedince, tak o jeho názorech, postojích, přáních či obavách. V průběhu povídání jsem vždy sdělila všechny otázky, přičemž jsem dala respondentům prostor, aby mohli hovořit spontánně o všem, co považovali za podstatné mi sdělit. Často se stávalo, že respondenti přecházeli od jednoho tématu k druhému, zodpovídali předem na ještě nepoložený dotaz, nebo naopak jednomu tématu věnovali větší pozornost, ulpívali na něm. V některých případech jsem si odpovědi respondentů upřesňovala, kladla jsem doplňující otázky, abych si ověřila, že jsem jejich poznatky pochopila zcela jasně.

Manžele jsem vždy před začátkem rozhovoru informovala o jeho důvodu, taktéž jsem je ujistila, že jejich osobní data nebudou uváděna a bude zajištěna jejich anonymita. Toto jsem považovala za podstatné a to z důvodu, že téma rozhovoru bylo pro všechny účastníky velmi osobní a intimní. Chtěla jsem, aby z mé strany získali důvěru a bylo jim zřejmé, že poskytnuté rozhovory budou pro moji další práci v této oblasti přínosem.

¹⁴⁷ Hendl J., *Kvalitativní výzkum, základní teorie, metody a aplikace*, Praha: Portál, 2008, s. 6-7

Tyto informace, jsem sdělovala v počátku rozhovoru také proto, abychom měli dostatek prostoru k navázání příjemného prostředí. Následně jsme vždy ještě chvíli neformálně konverzovali na téma, které se vztahovalo k aktuální situaci (zážitky z daného dne, rodina, zájmy dětí atd.). Poté jsem přešla v konverzaci k připraveným otázkám. Rozhovor jsem se snažila vést citlivě tak, abych obdržela odpovědi na všechny připravené otázky. Rozhovory probíhaly v domácím prostředí, v některých případech i za přítomnosti dětí, které ale nebyly přímými účastníky rozhovoru, věnovaly se svým zálibám – hře, sledování televize. Celé rozhovory jsem se svolením respondentů nahrávala na diktafon a v nejbližším možném čase podrobně přepsala a uspořádala. Zavrhl jsem možnost přímo v průběhu rozhovoru zaznamenávat odpovědi. Nechtěla jsem tím narušovat příjemnou atmosféru, rozhovor zbytečně formalizovat a prodlužovat.

Během rozhovoru jsem se zaměřovala na níže uvedené okruhy:

1. Jaký byl Váš motiv pro osvojení?
2. Jak dlouho trvalo, než jste podali žádost o zprostředkování osvojení?
3. Uveďte případné okolnosti, které Vám v podání žádosti bránily?
4. Vyskytl se u Vás důvod, který by bránil Vašemu zařazení do evidence žadatelů (například věk, zdravotní stav, vzdělání)?
5. Hodnotíte dobu, po kterou byla vyřizována Vaše žádost o osvojení za adekvátní?
6. Jak hodnotíte spolupráci s odborníky v průběhu zprostředkování osvojení?
7. Jak hodnotíte přípravu žadatelů?
8. Jaké byly Vaše požadavky na dítě?
9. Změnily se Vaše požadavky na dítě v průběhu vyřizování žádosti?
10. Byla splněna všechna očekávání týkající se dítěte (například pohlaví, věk, zdravotní stav)?
11. Přemýšleli jste o podání další žádosti?
12. V případě že ano, řešili byste některé věci jinak?

Rozhovor č. 1: Manželé, muž 40 let, žena 38 let

Č-1.Ž: Snažili jsme se přirozenou cestou otěhotnět. Zabránilo nám zdravotní důvody – moje neplodnost. Nechtěli jsme zůstat bez dětí, proto jsme vyzkoušeli možnost NRP.

M: Přirozenou cestou se nám nepodařilo přivést dítě na svět. Žena nemůže mít ze zdravotních důvodů děti, je neplodná. My jsme, ale stále chtěli rodinu, toužili jsme po ní, nechtěli jsme být sami bez dětí.

Č-2.Ž: Ne moc dlouho – asi 3 možná 4 měsíce.

M: Asi 3 měsíce. Nejdříve jsme se ptali známých (mého kamaráda, který pracuje v dětském domově) a získávali informace. Pak jsme hned podali žádost.

Č-3.Ž: Možná nějaké drobnější, nic zásadního si však nevybavuji. Takže žádné.

M: Možná až v průběhu (při absolvování přípravy), když nás informovali, co nás čeká, co mají děti za problémy. Trošku jsem znejistěl, ale dítě a vlastní rodinu jsem chtěl pořádně. Neměli jsme žádné okolnosti bránící podání žádosti.

Č-4.Ž: Ne.

M: Ne.

Č-5.Ž: Ne. Měli jsme požadavky na polo-romské dítě. Říkali nám, že to bude rychlé, ale celý proces byl zdlouhavý.

M: Ne. Trvalo to moc dlouho. Museli jsme se připomínat.

Č-6.Ž: Velmi dobře. Lidský, příjemný přístup. Vždy ochotně vypomohli, radili.

M: Já jsem měl z počátku problém s přístupem psychologů v rámci psychotestů. Špatně se mi s ní komunikovalo. Ale v závěru jsme našli společnou cestu. Tudíž spolupráci hodnotím dobře.

Č-7.Ž: Výborná. Velmi dobře se nám komunikovalo. Získali jsme zde spoustu informací, pro nás v té době velmi důležitých.

M: Velmi dobrá. Zdroj mnoha informací. Profesionální přístup ze stran pracovníků, kteří přípravu vedli.

Č-8.Ž: Při první žádosti jsme chtěli dítě našeho etnika (holčičku, ale nebylo to podmínkou), do jednoho roku, bez zdravotních potíží, ale požadavky jsme změnili. Při druhé žádosti jsme již uváděli polo-romské dítě, které může mít i drobnější problémy (např. alergii).

M: Když jsme podávali první žádost, uváděli jsme dítě našeho etnika ve věku do jednoho roku, bez zdravotních problémů. V průběhu jsme však požadavky měnili. V druhé žádosti jsme již uváděli polo-romské dítě, které může mít i lehčí zdravotní problémy (např. alergii).

Č-9.Ž: Ano. Nejdříve jsme měli požadavek na bílé miminko. V době přípravy žadatelů a po poradě s pracovníky, kteří přípravu zajišťovali, jsme změnili požadavek na polo-romské dítě. Taktéž jsme uvedli, že může mít drobnější zdravotní problémy (např. alergii).

M: Ano. Změnili jsme etnikum na polo-romské dítě a taktéž jsme se s manželkou dohodli, že může mít drobnější zdravotní problémy (např. alergie). U druhé žádosti jsme již rovnou uváděli tyto změněné požadavky.

Č-10.Ž: Ano.

M: Ano.

Č-11.Ž: Ano. Osvojili jsme dvě polo-romské děti. Přemýšleli jsme, že bychom chtěli ještě holčičku.

M: Ano. Máme už dva chlapce. Rádi bychom ještě holčičku (černošku-míšenku). Přemýšlíme ještě o další žádosti.

Č-12.Ž: Ano. Došlo k tomu u naší druhé žádosti. Více jsme se připomínali, více komunikovali, urgovali.

M: Ano a také jsme to při druhé žádosti udělali. Urgovali jsme mnoho věcí, volali jsme, připomínali se.

Rozhovor č. 2: Manželé, muž 41 let, žena 35 let

Č-1.Ž: Důvodem pro adopci byla moje neplodnost. Nemohla jsem otěhotnět. Tudíž žádost o osvojení a proces NRP byla pro nás cesta.

M: Neplodnost manželky.

Č-2.Ž: Měla jsem obavy, dlouho jsme se rozmýšleli. Přibližně dva roky. Nejprve jsem byla těhotná, ale potratila jsem a znovu otěhotnět se nepodařilo. Zkoušeli jsme i umělé oplodnění, nezdařilo se. Pak jsme hodně četli o osvojení, hovořili o tom s rodinou, přáteli. Oni měli různé názory, říkali, že děti nabízené do NRP jsou pomalejší, mají problémy. Sami jsme často s manželem přemýšleli, jaké dítě bude...

M: Rozmýšleli jsme se dlouho (asi dva roky). Měl jsem obavy, ostych, strach. Ale chtěl jsem s ženou dítě a rodinu. Nechtěli jsme zůstat sami.

Č-3.Ž: Dlouho jsme se rozmýšleli, měli jsme obavy, jaké dítě bude. Ale pak jsme se s manželem shodli, že to takto chceme a žádost jsme podali.

M: Z počátku obavy, strach. Hodně jsme s manželkou hovořili a shodli se na tom, že chceme rodinu a žádost podali.

Č-4.Ž: Ne. Pouze pracovníci na přípravě mne upozorňovali na moji hmotnost a případná zdravotní rizika s tím spojená. Bylo to míněno v souvislosti s případnou péčí o dítě, zda bych vše zvládala. Já sama vím, že ze zdravotních důvodů mám vyšší hmotnost, ale domnívám se, že to nebude překážkou v péči o dceru.

M: Ne. Pouze manželku na přípravě upozorňovali na její vysokou hmotnost. Oba jsme však uváděli, že toto nevidíme jako překážku. Chtěli jsme miminko a nechtěli jsme kvůli tomuto důvodu přijít o možnost mít dítě.

Č-5.Ž: Ano. Počítali jsme s tím, že to nebude hned.

M: Ano. Věděli jsme, že budeme muset čekat, ale děťátko jsme moc chtěli. Rozhodli jsme se čekat tak dlouho, jak to bude potřeba.

Č-6.Ž: Spolupráce výborná. Sociální pracovnice nám vždy vše řádně vysvětlila, přistupovala vstřícně. Taktéž průběh spolupráce s psychologem hodnotím kladně, z počátku ostych z mé strany.

M: Já jsem měl z počátku problém při setkání s psychologem. Působil „divně“, měl jsem strach, že neprojdou testy. Musel jsem si zvykat na jeho způsob vyjadřování a jednání. Ale nakonec hodnotím spolupráci kladně. Sociální pracovnice nám moc pomohla.

Č-7.Ž: Z přípravy jsem měla „rozpolcené pocity“. Z jedné strany bylo pro mne velkým přínosem hovořit s lidmi, kteří mají obdobné zkušenosti. To se mi moc líbilo. Oslovil mne také příběh chlapce, který byl osvojen a celý život popisoval. Začala jsem více přemýšlet o tom, jak se cítí ty děti. Předtím jsem hodně přemýšlela jen o sobě. Přivítala bych více informací z oblasti zdravotní např. hovořit o rizicích v anamnézách, o rehabilitacích. Moc se mi líbilo vystoupení lékařky z dětského centra. Negativní zkušenost mám s pracovníky přípravy, kteří nám řekli, že nám nedoporučují mít děti. U mne z důvodu tloušťky. Ale když to nyní hodnotím zpětně, chtěli nás co nejvíce upozornit na případná rizika, překážky. Přípravu tedy hodnotím kladně.

M: Průběh přípravy nehodnotím dobře. Měli jsme špatné vztahy s pracovníky. Vyžadovali, abychom na přípravách zůstávali přes noc, ale my jsme potřebovali odjíždět domů, kvůli zvířatům. Zdálo se mi, že mezi námi nebyly dobré vztahy hned od počátku. Dále sdělili, že by nám nedoporučovali mít dítě. Ženě kvůli silné váze a mně proto, že jsem byl cítit kouřem. Ano, kouřím, ale nikdy doma, vždy jdu ven na dvůr.

Č-8.Ž: V žádosti jsme uvedli dítě do jednoho roku, blízké našemu etniku (polo-romské), možné zdravotní omezení. Tím jsme mysleli, že může být i lehce mentálně opožděné. Manžel má pouze základní vzdělání (navštěvoval pomocnou školu), domnívala jsem se, že bych tuto situaci zvládla.

M: Chtěli jsme dítě asi do jednoho roku, nezáleželo nám na pohlaví a mohlo být i jen napůl bílé. Manželka navrhla, že může být i trošku „hloupé“, jako já.

Č-9.Ž: Ano. Asi dva měsíce po podání žádosti nám nabídli romského chlapečka. Nepřijali jsme ho. Uvědomili jsme si, že si nejsme stoprocentně jisti, že bychom zvládli výchovu odlišného etnika. Také jsme měli obavy z okolí, jak by jej dokázala přijmout rodina, sousedé. Žijeme na vesnici, všichni se známe. Proto jsme změnili požadavky – pouze dítě našeho etnika.

M: Ano. Nabídli nám romského chlapce. Najednou jsme si nebyli jisti, že to zvládneme. Odmítli jsme ho a řekli, že už chceme jen bílé dítě.

Č-10.Ž: Stoprocentně.

M: Úplně. Jsem moc šťastný.

Č-11.Ž: Ano. Vrtá mi to hlavou, jedno dítě je málo. Ale ještě zvažuji. Potřebujeme se nejdříve více poznat s malou. Vzhledem k jejím zdravotním problémům si ještě přesně nedovedu představit, kolik času, práce mi péče o ni zabere. Jak to budeme zvládat.

M: Nejsem si jistý. Moc se mi nechce znovu docházet na psychotesty. Navíc se ještě pořád učím „být tátou“. Snažím se věnovat malé, nevím kolik s ní budeme mít starostí. Uvidím později.

Č-12.Ž: Ano. Byla bych klidnější. Vše bych vnímala daleko klidněji. Už jedno dítě mám. Kdyby to podruhé nevyšlo, nebyla by to pro mne tragédie.

M: Určitě by bylo všechno více klidné. Nebyla by to pro mne tak neznámá situace.

Rozhovor č. 3: Manželé, muž 46 let, žena 38 let

Č-1.Ž: Ze zdravotních důvodů nemohu mít děti (neplodnost). Podstoupili jsme 14x umělé oplodnění, po posledním jsem se rozhodla, že takto již ne a podali jsme s manželem žádost o NRP.

M: Zdravotní problémy ženy – její neplodnost. Dlouhodobě jsme se snažili o rodinu, podstoupili jsme hodně umělých oplodnění, investovali jsme nemalé finanční prostředky – přibližně asi 260.000,-- Kč. Nakonec jsme se s lékařem domluvili a získali informace o NRP. Následně jsme podali žádost.

Č-2.Ž: Nerozmýšleli jsme se, hned po posledním neúspěšném pokusu o umělé oplodnění jsme podali žádost.

M: Prakticky hned po posledním pokusu o umělé oplodnění, hovořili jsme s lékařem a pak hned podali žádost.

Č-3.Ž: Žádné takové okolnosti nebyly. Byli jsme připraveni si dítě ponechat, i v případě, že by jej nepřijala širší rodina. Což se ale nestalo.

M: Nevyskytly.

Č-4.Ž: Ne. Žádost jsme mohli podat. Pouze na přípravě nám sdělili, že jsme staří (zejména manžel) na děti, nemáme počítat s tím, že dítě dostaneme.

M: Ne. Žádost jsme si vyřídili. V průběhu příprav však argumentovali našim věkem (zejména mým), zdál se jim vysoký. Sdělili nám, že nemáme počítat s přidělením dítěte.

Č-5.Ž: Ne. Doba se mi zdála dlouhá. Žádost jsme podali v únoru 2009 a syna jsme dostali až v červnu 2012.

M: Ne. Doba nebyla přiměřená. Byla z mého pohledu dlouhá.

Č-6.Ž: Spolupráci hodnotím kladně. Všichni nám maximálně vycházeli vstříc. Pouze psychologické testy se mi jevily až „ponižující, šokující“.

M: Spolupráce byla v pořádku, nemám žádné výhrady. Pouze psychologické testy byly velmi náročné.

Č-7.Ž: Příprava se mi jevila jako zbytečná. Získali jsme zde informace (např. o vyplácení dávek) a než jsme dostali syna do péče, uplynuly přes tři roky, tudíž informace už byly zastaralé.

M: Příprava se mi moc nelíbila. Byla velmi časově náročná, mohla být kratší.

Č-8.Ž: Chtěli jsme dítě našeho etnika, nezáleželo nám na pohlaví. Uváděli jsme dítě do jednoho roku, bez větších zdravotních problémů.

M: Nechtěli jsme dítě romského etnika. Neudávali jsme pohlaví dítěte, to nám bylo jedno. Chtěli jsme dítě do jednoho roku a bez větších zdravotních problémů.

Č-9.Ž: Nezměnily.

M: Nezměnily.

Č-10.Ž: Ano. Až na zdravotní stav dítěte. Měli jsme špatnou komunikaci a spolupráci s dětským centrem, když nám předávali syna, uvedli jiný zdravotní stav, než byl ve skutečnosti. Dále uvedli velmi málo cviků pro rehabilitaci. Musela jsem to následně řešit s lékařem. Také na nás spěchali při rozhodování o přijetí. Se synem jsme se prakticky ani neseznámili a již se nás ptali, kdy si ho vezmeme. Při odchodu nám sdělili: „Dobře se starejte, nebo Vám ho vezmeme.“ To se mne velmi dotklo.

M: Nehodnotil jsem to, byl jsem spokojen. Pokud mám říci kladnou či zápornou odpověď, je to ano. Pouze zdravotní stav se neshodoval se skutečností. Syn byl více nemocen, než nám bylo sděleno.

Č-11.Ž: Zatím ne. Je to poměrně krátká doba od rozhodnutí a následného převzetí syna.

M: Momentálně ne.

Č-12.Ž: S ohledem na předchozí odpověď, nepřemýšlím o tom.

M: Nepřemýšlíme o další žádosti, takže nevím, co bych řešil jinak.

Rozhovor č. 4: Manželé, muž 43 let, žena 40 let

Č-1.Ž: Moje zdravotní problémy – neplodnost, bohužel neznám její příčinu. Pokoušeli jsme 4x umělé oplodnění.

M: Manželčin zdravotní problém – její neplodnost. Snažili jsme se, pokoušeli jsme se o umělé oplodnění, myslím, že 4x.

Č-2.Ž: Bylo to rychlé – přibližně měsíc. Manžel už mě přemlouval během posledního pokusu o umělé oplodnění, ale já jsem pořád nemohla „zpracovat“ to, že nemůžu mít „normálně“ dítě. Pak už to, ale bylo rychlé.

M: Už během posledního pokusu o umělé oplodnění jsem často s manželkou hovořil o této možnosti, přesvědčoval jsem ji. Pak asi měsíc a podali jsme žádost.

Č-3.Ž: Já jsem stále nemohla přijmout to, že nebudu mít vlastní dítě. Trvalo mi, než jsem si to v sobě všechno urovnala. Ale manžel byl opora, společně jsme to zvládli.

M: Žádné. Já jsem byl iniciátorem, snažil jsem se k tomu naklonit i svoji ženu.

Č-4.Ž: Ne.

M: Ne.

Č-5.Ž: Ano. Zdála se mi krátká.

M: Ne. Celý proces se mi zdál zdlouhavý.

Č-6.Ž: Úžasná. Vstřícné, lidské jednání jak ze strany sociálních pracovníků, tak psychologa. Bylo nám nabídnuto dítě MPSV, měli jsme jet do Prahy, ale nechtěli nám říci žádné informace. Všechno jsme se měli dozvědět na místě. Oslovili jsme naši sociální pracovníci, byla maximálně vstřícná, získala všechny potřebné informace. Byla pro nás tehdy opravdu velkou oporou. Zjistila, že se jednalo o nemocné dítě (v pupeční šňůře mělo mít pervitin, nevyřešené pohlaví, deformaci obličeje), které nemělo být zařazeno do NRP. Do Prahy jsme vůbec neodjeli, vše jsme řešili za její spolupráce.

M: Velmi dobrá. Všichni se nám snažili být nápomocni. Zejména pak sociální pracovníci, kdy nám bylo nabídnuto nemocné dítě. Pomohla nám danou situaci zvládnout a řešit. Moc rádi na ni vzpomínáme.

Č-7.Ž: Příprava byla velmi dobrá. Pouze pracovník přípravy měl na mne „poznámky“, že jsem výbušná povaha, temperamentní typ a doporučil zvýšit věkovou hranici u dítěte na dva až tři roky. Tehdy jsem z toho byla rozhořčená, ale nyní uznávám, že měl pravdu.

M: Příprava se mi líbila, byl to zdroj informací, které jsme potřebovali.

Č-8.Ž: Chtěli jsme zdravé dítě do jednoho roku a našeho etnika.

M: Do požadavků jsme uvedli, že chceme dítě našeho etnika, zdravé a ve věku do jednoho roku.

Č-9.Ž: Ne.

M: Ne. Ale domlouvali jsme se s manželkou, že budeme čekat rok a uvidíme. Případně bychom možná požadavky změnili, ale dostali jsme dceru.

Č-10.Ž: Ano.

M: Ano.

Č-11.Ž: Ne.

M: Ne. Mohlo dojít k tomu, že by nás případně kontaktovali, pokud by se biologické matce narodilo další dítě. To nastalo letos, ale s ohledem na náš věk a manželčin zdravotní stav již o dalším dítěti neuvažujeme. Nabídku jsme odmítli.

Č-12.Ž: S ohledem na předchozí odpověď. Nemám co říct.

M: Další dítě již neplánujeme, jak jsem již uvedl v předchozí otázce. Takže nemám co odpovědět.

Rozhovor č. 5: Manželé, muž 35 let, žena 35 let

Č-1.Ž: Motivem pro podání žádosti byl především fakt, že jsme oba neplodní. Podstoupili jsme bezúspěšně 2 cykly umělého oplodnění a nechtěli jsme se vzdát naděje na úplnou rodinu.

M: Naše zdravotní problémy – neplodnost.

Č-2.Ž: Rozmýšleli jsme se asi půl roku. Hovořili jsme o tom s rodinou.

M: Bylo to přibližně půl roku.

Č-3.Ž: Žádné.

M: Žádné.

Č-4.Ž: Ne.

M: Ne.

Č-5.Ž: Ano, spíše jsme se domnívali, že bude delší.

M: Ano.

Č-6.Ž: Spolupráci hodnotím kladně – příjemný přístup, snažili se nám ve všem pomoci.

M: Spolupráce byla v pořádku. Pouze psychotesty byly poměrně náročné.

Č-7.Ž: Příprava žadatelů byla přínosem především po sociální a právní stránce, bohužel konkrétní situace, které mohou nastat doma, jsou probírány velmi obecně a už vůbec

nikdo nás nepřipravil na to, že se někteří pracovníci DC mohou chovat neprofesionálně, velmi arogantně a povýšeně.

M: Příprava se mi líbila. Hodně informací, také příjemná atmosféra s ostatními rodinami.

Č-8.Ž: Dítě našeho etnika, věk 0-2 roky, drobnější zdravotní problémy (ekzém, alergie). U chlapce jsme nechtěli, aby měl problémy s varlaty a tříselnou kýlou (ze stejného důvodu je manžel neplodný).

M: Chtěli jsme dítě našeho etnika, věk 0-2 roky. Uváděli jsme také, že nám nevadí drobnější zdravotní problémy (alergie), rozhodně jsme nechtěli v případě chlapce, aby měl problémy s varlaty. Já sám jsem těmito problémy prošel a z tohoto důvodu nemohu založit rodinu.

Č-9.Ž: Ano. V průběhu vyřizování žádosti jsme projevili zájem osvojit si sourozence.

M: Ano. Doplnovali jsme o možnost osvojení sourozenců.

Č-10.Ž: Naše očekávání splněna nebyla, jelikož byly děti starší, což jsme akceptovali. Dále velmi špatný zdravotní stav staršího syna, neprovedená operace nesestoupeného varlete a kýly, i když mělo dětské centrum skoro 2 roky soudní rozhodnutí s povolením operace, ale nám byl předán jako úplně zdravý (nemluvil, nejedl a zvracel, dodnes psychické potíže).

M: Ne. Chtěli jsme děti mladšího věku. Navíc oba měli zdravotní problémy – museli jsme docházet na logopedii, podstoupit operaci (tříselné kýly, nesestoupeného varlete, časté návštěvy ORL, čištění dutiny a následná další operace). Vzhledem k tomu, že na mateřské dovolené jsem zůstal já, hodnotím toto období, jako velmi náročné.

Č-11.Ž: Ano. V roce 2012 jsme podali žádost o pěstounskou péči.

M: Ano. Podali jsme žádost o pěstounskou péči v roce 2012.

Č-12.Ž: Ano, určitě důrazněji bych si prosadila možnost náhledu do zdravotní dokumentace a převzetí dětí od lékaře a psychologa DC ne „tety“. Také bych zvažila odborné posouzení zdravotního a psychického stavu dítěte jiným lékařem – ne z DC.

M: Ano. Rozhodně nepodceníme informace o zdravotním stavu, budeme se mnohem více informovat.

5.4 Vyhodnocení, analýza a interpretace výsledků výzkumu

Z uvedených kazuistik a provedených rozhovorů mohu usoudit, že osvojení dítěte (dětí) bylo ve všech těchto případech prospěšné a vedlo k vytvoření náhradních rodin, které vybudovaly láskyplné, podnětné prostředí pro nezletilé dítě (dětí). V příjemném a klidném prostředí těchto rodin se mi podařily získat zajímavé informace a zejména odpovědi na vytýčené výzkumné otázky.

Všechny dotazované páry na výzkumnou otázku č. 1 uvedly, že motivem pro osvojení byla neplodnost. Tuto skutečnost potvrzují rozhovory manželských párů č. 1, 2, 3, 4, 5. Můžeme tedy uvést, že ve výzkumném vzorku bylo 100% případů, kdy manželé byli motivováni pro osvojení dítěte neplodností.

Ve výzkumné otázce č. 2 týkající se představ o dítěti, jsem zaznamenala 60% případů, kdy manželé uvedli změnu představ o dítěti. Jedná se o rozhovory č. 1, 2, 5. V prvním případě manželé v žádosti o osvojení uváděli dítě našeho etnika, do jednoho roku, bez zdravotních potíží. Následně představy změnili – dítě blízké našemu etniku (polo-romské), do jednoho roku s menšími zdravotními problémy (např. alergie). Ve druhém případě manželé v žádosti o osvojení uváděli dítě blízké našemu etniku (polo-romské), do jednoho roku, možné zdravotní omezení. Následně představy změnili – dítě našeho etnika, do jednoho roku, možné zdravotní omezení. Ve třetím případě manželé v žádosti o osvojení uváděli dítě našeho etnika, ve věku 0-2 roky s menšími zdravotními problémy (např. alergie). Následně představy změnili – doplnili o možnost osvojit sourozence.

Doba od podání žádosti po převzetí dítěte byla pro většinu dotazovaných manželských párů (60% případů) neadekvátní a byly s její délkou nespokojeni. V rozhovorech se objevily tři případy při odpovědích na výzkumnou otázku č. 3, ve kterých manželé nepovažují tuto dobu za adekvátní. Jedná se o rozhovory č. 1, 3, 4. V prvním případě oba manželé považují dobu za zdlouhavou (osvojili polo-romské chlapce, při prvním osvojení čekali 1 rok a 4 měsíce při druhém 1 rok a 2 měsíce). Ve druhém případě oba manželé považují dobu za dlouhou (osvojili chlapce našeho etnika, čekali 3 roky a 4 měsíce). Ve třetím případě manželka považovala dobu za adekvátní, manžel však ne, jevila se mu zdlouhavá (osvojili holčičku našeho etnika, čekali 2 roky a 3 měsíce).

Potěšující byla odpověď na výzkumnou otázku č. 4, která se týkala případných problémů, se kterými se mohou žadatelé setkat v souvislosti s možným nezařazením do evidence žadatelů o osvojení. Zde žádný z manželských párů neuvedl problém, který by byl příčinou jejich nezařazení do evidence žadatelů o osvojení (např. věk, zdravotní stav, vzdělání). Tuto skutečnost potvrzují rozhovory manželských párů č. 1, 2, 3, 4, 5. Můžeme tedy uvést, že ve výzkumném vzorku bylo 100% případů, kdy manželé splnili podmínky a byli zařazeni do procesu zprostředkování o osvojení.

Zde považuji za důležité doplnit, že ve dvou případech pracovníci zprostředkovávající přípravu poukazovali na možná rizika, ale žadatelé byli zařazeni. Jedná se o rozhovory č. 2, 3. V prvním případě bylo poukazováno na vyšší hmotnost žadatelky. Ve druhém případě bylo poukazováno na vyšší věk žadatele.

Pro mne bylo pozitivním zjištěním, že většina párů hodnotila kladnou odpovědí výzkumnou otázku č. 5 - absolvování přípravy, přístup pracovníků, kteří ji zajišťují a případné problémy s danou problematikou spojené. Je však zřejmé, že v této oblasti je stále podstatné seznamovat žadatele s důležitostí přípravy. Zdůrazňovat nutnost připravenosti žadatelů, informovanost v dané oblasti, kterou žadatelé získají zejména jejím absolvováním.

Odpovědi potvrdily, že většina dotazovaných párů hodnotí přípravu jako přínosnou, neboť během jejího průběhu páry získaly velké množství důležitých a potřebných informací. Tuto skutečnost potvrzují rozhovory manželských párů č. 1, 4, 5. Což jsou 3 z 5 rozhovorů s manželi, které jsem zpracovala. Můžeme tedy uvést, že ve výzkumném vzorku bylo 60% případů, kdy manželé zhodnotili absolvování a přístup pracovníků zajišťujících přípravu kladně. Pouze u rozhovoru č. 2, 3 byly odpovědi negativní. V prvním případě žena byla spokojena, muž uvedl špatné vztahy s pracovníky přípravy. Ve druhém případě žena uvedla, že se jí příprava jevila jako zbytečná, muži se nelíbila (časová náročnost přípravy).

Považuji za důležité uvést také poznatek manželského páru č. 5, který hodnotil přípravu kladně – přínos po sociální a právní stránce. Jen postrádal detailnější probírání konkrétních situací, které mohou nastat v běžném životě. A upozornění, že v některých případech může být chování odborníků (konkrétně zaměstnanců dětského centra) neprofesionální, velmi arogantní a povýšené.

Taktéž bylo potěšujícím zjištěním, že ve všech případech páry hodnotily pozitivně spolupráci s odborníky, kteří je procesem zprostředkování osvojení provázeli. Odpovědí na poslední výzkumnou otázku, bylo prokázáno, že u všech dotazovaných párů byla spolupráce ze strany odborníků hodnocena kladně. Tuto skutečnost potvrzují rozhovory manželských párů č. 1, 2, 3, 4, 5. Jednalo se jak o psychology, ke kterým někteří museli z počátku cestu nalézt, ale také o sociální pracovníky. Zde byla, dle poznatků párů, vyvíjena snaha, podpora a pomoc v průběhu celého procesu. Můžeme tedy uvést, že ve výzkumném vzorku bylo 100% případů, kdy manželé byli s přístupem, spoluprací odborníků spokojeni.

ZÁVĚR

Domnívám se, že cíle mé bakalářské práce byly naplněny. V teoretické části této práce jsem zmapovala současné formy NRP v České republice. Zejména jsem se podrobně věnovala problematice osvojení. Představila jsem nejčastější motivy pro osvojení, uvedla jsem, kdo se může stát osvojitelem, které děti bývají nejčastěji umisťovány do NRP. Komplexně jsem zmapovala období od podání žádosti, až po soudní rozhodnutí o osvojení.

Tato část práce však také přiblížila význam přirozeného, rodinného prostředí. Neboť prvořadý je vždy zájem dítěte – zachování možnosti vyrůstat ve vlastní, biologické rodině. NRP má jistě svůj podstatný význam, přesto jak je v práci uvedeno, je prioritou nejprve pracovat s biologickou rodinou dítěte, věnovat maximální úsilí tomu, aby rodina zůstala funkční, případně byl možný návrat dítěte zpět do rodinného prostředí. Teprve v případě neúspěchu volit druhou možnost – NRP.

V praktické části jsem po představení metody a nástroje výzkumu, hledala odpovědi, zda jsou v procesu osvojení kritická místa, nebo je celý proces dokonale podchycen. Obsahem je pět kazuistik a polostrukturovaných rozhovorů s manželskými páry. Manželé byli vybráni jako vhodní žadatelé a úspěšně absolvovali proces zprostředkování osvojení. V této části šlo o snahu danou problematiku (proces osvojení) zmapovat co nejkomplexněji. Kromě osobních údajů o osvojitelích obsahují kazuistiky, rozhovory, názory, poznatky, připomínky samotných párů, které mohou přiblížit dané téma očima „přímých“ účastníků.

Stanovila jsem si několik dílčích otázek. Podle získaných výsledků, které jsou blíže uvedeny v kapitole 5. 4. – Vyhodnocení, analýza a interpretace výsledků, se žadatelé setkávají s různými problémy a ukazuje se, že proces osvojení není bezchybný. Názory se na jednotlivé otázky různily, což je dáno osobnostmi žadatelů, jejich prioritami, očekáváním, přístupem. I přesto, že výzkumný soubor poskytl pouze omezený vzorek informací, jedná se o poznatky cenné, zejména pro další využití v mé profesi.

První dílčí otázkou bylo specifikování motivu k podání žádosti o osvojení. Všechny dotazované páry uvedly – neplodnost. Tato informace se mi jevila jako podstatná. Žadatelé často musejí již před vstupem do procesu osvojení řešit těžkou, životní situaci, proto je důležité, aby ji již před podáním žádosti, měli dostatečně emočně zpracovánu.

Ostatní výzkumné otázky již byly směřovány k procesu zprostředkování. Žádný z párů se nesetkal s překážkou, která by bránila jejich zařazení do evidence žadatelů a to i přes to, že ve dvou případech byly páry v průběhu přípravy, upozorňovány na možné překážky (v jednom případě s ohledem na vysokou hmotnost žadatelky a ve druhém byl žadateli vytknut vysoký věk). I přes toto upozornění, byly oba páry následně do evidence zařazeny. Doba čekání, než jsou žadatelé vybráni pro dítě, byla většinou žadatelů hodnocena jako neadekvátní – časový interval byl moc dlouhý. Taktéž ve větší míře došlo ke změnám v požadavcích na dítě (byla provedena změna v etniku dítěte, došlo k rozšíření možných zdravotních problémů dítěte a rozšíření požadavků o možnost osvojení sourozenců).

Vyhodnocením výsledků jsem však bohužel také zaznamenala dva případy, kdy budoucí osvojitelé nebyli dostatečně informovaní o zdravotním stavu dětí. V jednom z těchto případů měl nedostatek informací za následek narušení citového vztahu osvojitele a dítěte. Důsledky tohoto prvotního pochybení odborníky řeší rodina dodnes. Z tohoto příběhu je více než zřejmé, jak podstatná je maximální spolupráce odborníků s žadateli a velmi důležitá jejich informovanost, která by konkrétně v tomto případě předešla následujícímu složitému období celé rodiny.

Práce vyzdvihuje klady NRP a zvláště osvojení, protože její existence umožňuje dětem, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve svém přirozeném, rodinném prostředí, poznat lásku, zázemí a jistotu v rodině náhradní. Poukazuje však také na mezery v NRP – zejména v procesu zprostředkování, které by měly být odstraněny.

Z výše uvedeného vnímám také souvislost práce se sociální pedagogikou, kterou vidím zejména v nových přístupech sociální práce s klienty. Nové nástroje – individuální plán ochrany dítěte a vyhodnocení aktuální situace dítěte jistě pozitivně ovlivní práci nejen s dítětem, ale s celou biologickou rodinou – v případě osvojení zejména s budoucími osvojiteli tak, aby se podařilo vytvořit co nejlepší podmínky pro další vývoj dítěte a jeho nové rodiny.

Získané poznatky z této práce osobně uplatním ve svém dalším profesním působení, pomohou mi spolupráci s klienty směřovat tak, aby mohlo dojít k co největšímu zmírnění případných úskalí v procesu osvojení. Tyto informace by mohly být také využitelné pro pracovníky OSPOD, sociální pracovníky kteří doprovázejí klienty

procesem zprostředkování osvojení, případně i pro osoby, které zajišťují vzdělávání a přípravu.

Domnívám se, že další výzkum na dané téma by mohl být zaměřen na vnímání problémů nikoliv z pohledu žadatelů – osvojitelů, ale z pohledu odborníků, kteří žadatele procesem zprostředkování osvojení provázejí, tedy z pohledu psychologů, sociálních pracovníků, případně i pracovníků ústavních zařízení. Porovnání získaných výsledků by mohlo poukázat na to, v jakých odlišnostech proces osvojení a případné problémy vnímají žadatelé, a na druhé straně odborníci.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Právní předpisy:

1. Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, ve znění pozdějších předpisů
2. Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
3. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
4. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
5. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
6. Zákon č. 422/2004 Sb., kterým se mění zákon o péči o zdraví lidu, o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů a zákon o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů
7. Sdělení č. 104/1991 Sb., o úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů

Literatura:

8. Bechyňová V. et al., Sanace rodiny, II. vydání, Praha: Portál, 2011, 152 s., ISBN 978-80-262-0031-4
9. Bořová A. et al., Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v ČR, Brno: TRIADA – Poradenské centrum, 2008, 68 s., ISBN 978-80-254-3353-9
10. Doňková O. et al., Vývojová psychologie pro sociální pedagogy, Brno: IMS, 2010, 145 s.
11. Gabriel Z., Novák T., Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, I. vydání, Praha: Grada Publishing, a.s., 2008, 144 s., ISBN 978-80-247-1788-3
12. Hendl J., Kvalitativní výzkum, základní teorie, metody a aplikace, III. vydání, Praha: Portál, 2008, 408 s., ISBN 978-80-262-0219-6
13. Hendl J., Úvod do kvalitativního výzkumu, I. vydání, Praha: Karolinum, 1997, 243 s., ISBN 80-7184-549-3
14. Hrušáková M. et al., Zákon o rodině, Zákon o registrovaném partnerství, IV. vydání, Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2009, 586 s., ISBN 978-80-7400-061-4

15. Konečná H., Na cestě za dítětem. Dvě malá křídla, Praha: Academia, 2003, 296 s., ISBN 80-200-1055-6
16. Kraus B., Základy sociální pedagogiky, Praha: Portál, 2008, 216 s., ISBN 978-80-7367-383-3
17. Kraus B., Poláčková V. et al., Člověk-prostředí-výchova k otázkám sociální pedagogiky, Brno: Paido, 2001, 199 s., ISBN 80-7315-004-2
18. Matějček Z. et al., Osvojení a pěstounská péče, I. vydání, Praha: Portál, 2002, 152 s., ISBN 80-7178-637-3
19. Matějček Z., O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, Praha: Portál, 1994, 98 s., ISBN 80-85282-83-6
20. Matějček Z. et al., Náhradní rodinná péče, I. vydání, Praha: Portál, 1999, 184 s., ISBN 80-7178-304-8
21. Matějček Z. et al., Nevlastní rodiče a nevlastní děti, I. vydání, Praha: Grada Publishing, 1999, 144 s., ISBN 80-7169-897-0
22. Matoušek O., Rodina jako instituce a vztahová síť, II. vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, 144 s., ISBN 80-85850-24-9
23. Miovský M., Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu, I. vydání, Praha: Grada Publishing, 2006, 332 s., ISBN 80-247-1362-4
24. Novotná V., Průšová L., K vybraným otázkám osvojování dětí, Praha: LINDE, 2007, 159 s., ISBN 80-86131-56-4
25. Sborník č. 39, Náhradní výchova dětí – možnosti a meze, Univerzita Karlova Praha, 2008, 126 s., ISBN 978-80-87146-05-7
26. Sekot A., Sociologie v kostce, III. vydání, Brno: Paido, 2006, 258 s., ISBN 80-7315-126-X
27. Škoviera A., Dilemata náhradní výchovy, I. vydání, Praha: Portál, 2007, 144 s., ISBN 978-80-7367-318-5
28. Veselá R. et al., Rodina a rodinné právo historie, současnost a perspektivy, II. vydání, Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2005, 283 s., ISBN 80-86432-93-9
29. Vodák P. et al., Problémy osvojení dětí, I. vydání, Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967, 244 s., ISBN 08-019-67
30. Vrtbovská P., Kuchařka od Natamy Příběhy z praxe a metodické listy pro moderní práci v oboru náhradní rodinné péče, Praha: Natama, 2011, 86 s.

Časopisy:

31. Bubleová V. et al., Průvodce náhradní rodinnou péčí, Praha: OPS při Nadaci Terezy Maxové, 2009, 25 s.
32. Bubleová V. et al., Průvodce náhradní rodinnou péčí, Praha: Středisko NRP, 2010, 39 s.
33. Právo a rodina č. 1/2006, Praha: Linde nakladatelství s.r.o., 2006, 28 s., ISSN 1212-866X

Internetové zdroje:

34. About ČSÚ. ČSÚ: *Český statistický úřad* [online]. [citace 2013-04-11, 21:05]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/snatecnost>
35. About ČSÚ. ČSÚ: *Český statistický úřad* [online]. [citace 2013-04-11, 21:15]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>
36. About IS.MUNI. IS.MUNI: Informační systém Masarykovy univerzity [online]. [citace 2012-11-05, 20:10]. Dostupné z: http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps07/r_pravo/texty/pdf/03nahradni/osvojeni.pdf
37. About Wikipedia [online]. [citace 2012-12-08, 18:45]. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/cs/7260http://cs.wikipedia.org/wiki/Rejst%C5%99%C3%ADk_trest%C5%AF#Opis_z_evidence_Rejst.C5.99.C3.ADku_trest.C5.AF
38. About MPSV. MPSV: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [citace 2013-01-09, 18:10]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7298>
39. About MPSV. MPSV: *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. [citace 2013-01-09, 18:25]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7260>
40. About Naše porodnice [online]. [citace 2013-02-07, 20:00]. Dostupné z: <http://www.naseporodnice.cz/utajeny-porod.php>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

1. ZOR – Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
2. NRP – Náhradní rodinná péče
3. ZSPOD – Zákon č. 359/1999 sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
4. OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí
5. MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
6. UPD – Úmluva o právech dítěte
7. UMPOD – Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
8. Příprava – Odborná příprava k přijetí dítěte do rodiny

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 Současný systém NRP v České republice.....	25
---	----

SEZNAM TABULEK

Tab. 1 Počty žadatelů o osvojení a pěstounskou péči a umístěných dětí.....10

SEZNAM PŘÍLOH

- P1 Formulář „Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli“
- P2 Formulář „Dotazník pro zájemce o NRP“
- P3 Formulář „Lékařské vyšetření žadatele o NRP“
- P4 Náhradní rodinná péče – přehledný list
- P5 Souhlas rodiče s osvojením dítěte bez vztahu k určitým osvojitelům

PŘÍLOHA Č.1

Tiskopis prosím vyplňte čitelně

podací razítko

Žádost o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu

I. Žadatelka:

Příjmení:		Jméno ¹⁾ :	
Rodné příjmení ²⁾ :		Titul před jménem:	za jménem:
Rodné číslo ³⁾ :		Datum narození:	
Místo trvalého pobytu:	Obec:	Část obce:	Č. p. ⁴⁾ :
	Ulice:	Č. orient.:	PSČ:
Cizinec - adresa pobytu:	Obec:	Část obce:	Č. p. ⁴⁾ :
	Ulice:	Č. orient.:	PSČ:
Rodinný stav:	Telefon:	E-mail:	

II. Žadatel:

Příjmení:		Jméno ¹⁾ :	
Rodné příjmení ²⁾ :		Titul před jménem:	za jménem:
Rodné číslo ³⁾ :		Datum narození:	
Místo trvalého pobytu:	Obec:	Část obce:	Č. p. ⁴⁾ :
	Ulice:	Č. orient.:	PSČ:
Cizinec - adresa pobytu:	Obec:	Část obce:	Č. p. ⁴⁾ :
	Ulice:	Č. orient.:	PSČ:
Rodinný stav:	Telefon:	E-mail:	

Žádám o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se **osvojiteli / pěstouny / pěstouny na přechodnou dobu^{*)}**, v souladu s příslušnými ustanoveními zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

V případě osvojení, pokud krajský úřad nezprostředkuje osvojení do 3 let ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů, **souhlasím – nesouhlasím^{*)}** s tím, aby tato žádost byla postoupena Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí za účelem zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení dětí z ciziny.

Žádám výlučně o osvojení z ciziny. Ano – Ne^{*)}

¹⁾ Uveďte všechna jména osoby.

²⁾ Kolonku **Rodné příjmení** vyplňte pouze v případě, že se liší od příjmení.

³⁾ Cizinci, pokud nemají v ČR přiděleno rodné číslo, uvedou v kolonce **Rodné číslo** v ČR datum narození ve tvaru den, měsíc, rok.

⁴⁾ Pokud je místo čísla popisného přiděleno číslo evidenční, uveďte před číslem písmeno E.

^{*)} Nehodící se škrtněte.

Souhlasím s tím, že orgány sociálně právní ochrany dětí, podílející se na zařazení do evidence žadatelů a na zprostředkování náhradní rodinné péče, jsou oprávněny zajišťovat další potřebné údaje zejména o tom, zda způsobem svého života budu zajišťovat pro dítě vhodné rodinné prostředí, a dále jsou oprávněny kdykoliv zjišťovat, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností uvedených ve spisové dokumentaci.

Dávám souhlas s uchováním a zpracováním osobních údajů a fotokopii osobních dokladů všemi orgány sociálně-právní ochrany, které se budou podílet na zařazení do evidence žadatelů a na zprostředkování náhradní rodinné péče (v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, v platném znění a zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, v platném znění).

Souhlasím s účastí na odborné přípravě k přijetí dítěte do rodiny.

Formulář jsem převzal(a) z oficiálních webových stránek Ministerstva práce a sociálních věcí, nezměnil(a) jsem na něm žádné pevné texty, pouze jsem pravdivě vyplnil(a) kolonky určené k vyplňování.

V _____ dne . . 20

podpis žadatelky

V _____ dne . . 20

podpis žadatele

K žádosti prosím doložte:

- občan ČR - doklad o státním občanství
- cizinec – doklad o povolení k trvalému pobytu na území ČR nebo o nepřetržitém přechodném pobytu na území ČR po dobu nejméně 365 dnů podle zvláštního právního předpisu upravujícího pobyt cizinců na území ČR
- občan ČR - opis z evidence Rejstříku trestů – vyžádá obecní úřad s rozšířenou působností
- cizinec - doklad obdobný opisu z evidence Rejstříku trestů vydaný ve státech, ve kterých se žadatel zdržoval nepřetržitě déle než 3 měsíce v době od dovršení patnáctého roku věku do podání žádosti – doloží žadatel
- zpráva o zdravotním stavu praktického lékaře předložena žadatelem
- dotazník obsahující další osobní údaje žadatele, údaje o ekonomických a sociálních poměrech, údaje o osobách žijících v domácnosti žadatele, představy o dítěti

Formuláře Žádosti naleznete na internetové adrese <http://www.mpsv.cz>.

DOTAZNÍK PRO ZÁJEMCE O NÁHRADNÍ RODINNOU PÉČI

OSOBNÍ ÚDAJE

Jméno a příjmení:

rodné příjmení:

Datum a místo narození:

Státní příslušnost:

národnost:

Stav:

náboženské vyznání:

Bydliště:

PSČ:

Jedná se o vaše trvalé bydliště?

Pobyt na adrese od:

Telefon:

E-mail:

VZDĚLÁNÍ (uveďte název školy, vyučení, odborné zkoušky)

základní

vyučen – obor:

středoškolské:

vyšší odborné:

vysokoškolské:

Jiné odborné zkoušky:

ZAMĚSTNÁNÍ (uveďte název zaměstnavatele a Vaše postavení v zaměstnání max. 5 let zpět)

.....
.....
.....
.....
.....

ZÁJMY

.....
.....
.....

Pracoval/a jste s dětmi?

Pracujete s dětmi?

Jazyk/y používané v domácnosti:

ZDRAVOTNÍ STAV

Léčíte se s nějakým onemocněním?

ano

ne

Jakým:

.....

Vyskytlo se ve Vaší rodině (rodiče, sourozenci, děti) nějaké dědičné nebo závažné onemocnění?

ano

ne

Jaké:

.....

Jaká závažnější onemocnění jste prodělal/a?:

.....

Utrpěl/a jste nějaký závažný úraz?:

ano

ne

Kdy a jaký:

Zůstaly Vám nějaké následky?:

ano

ne

Jaké:

Užíváte trvale léky?:

ano

ne

Jaké:

Máte nějaké zdravotní obtíže a omezení (alergie, astma...)?

ano

ne

Jaké:

Pobíráte plný nebo částečný invalidní důchod?:

ČID

ID

ne

Dg.:

Závislosti (drogová, alkoholová, hráčská, jiná):

léčil/a jste se v minulosti? ano ne

léčíte se v současné době? ano ne

Cítíte se z Vašeho pohledu zdrav/a?

ano

ne – proč:

RODIČE

Matka:

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Zemřela v roce:

příčina úmrtí:

Otec:

Jméno a příjmení:

Datum narození:

Zemřel v roce:

příčina úmrtí:.....

Sourozenci:

ano

kolik:

kolikátý/á jste v pořadí:

ne

MANŽELSTVÍ

Manžel/ka

Jméno a příjmení:

rodné příjmení:

Datum narození:

Datum uzavření sňatku:

Délka známosti před sňatkem:

Délka společného soužití před sňatkem:

Pořadí manželství:

Jste rozvedený/á:

Kolikát:

v roce:

Kdo podával návrh na rozvod?

Vy

bývalý/á manžel/ka

Důvod:

Děti z předchozích manželství:

ano

Kolik:

ne

Jste s dětmi v kontaktu?

ano

Jak často:

ne

BYTOVÉ POMĚRY

Žijete v:

rodinném domě / v bytě o velikosti:

Jedná se o dům/byt ve vašem vlastnictví? ano / ne

Žije s Vaší rodinou někdo ve společné domácnosti (kdo, proč, jak dlouho, jak se účastní Vašeho společného života..)?

.....
.....

FINANČNÍ SITUACE

Příjmy pravidelné:

- ano ve výši:
 ne

Příjmy nepravidelné, občasné:

- ano ve výši:
 ne

Dávky státní sociální podpory:

- ano ve výši:

Jaké:.....

- ne

Dávky sociální péče:

- ano ve výši:

Jaké:

- ne

Soudně určená vyživovací povinnost:

Příjem:

- ano ve výši:
 ne

Výdaj:

- ano ve výši:
 ne

Jiná platební povinnost: (úvěry, půjčky, exekuce atd.):

- ano ve výši:

Jaké:

- ne

ÚDAJE O DĚTECH (i dospělých žijících mimo rodinu)

1. Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bydliště:

dítě vlastní dítě osvojené dítě v pěstounské péči dítě manžela/partnera

Zdravotní stav:

dobrý

jiný (postižení, odborné lékařské kontroly, atd.):

.....

2. Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bydliště:

dítě vlastní dítě osvojené dítě v pěstounské péči dítě manžela/partnera

Zdravotní stav:

dobrý

jiný (postižení, odborné lékařské kontroly, atd.):

.....

3. Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bydliště:

dítě vlastní dítě osvojené dítě v pěstounské péči dítě manžela/partnera

Zdravotní stav:

dobrý

jiný (postižení, odborné lékařské kontroly, atd.):

.....

4. Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bydliště:

dítě vlastní dítě osvojené dítě v pěstounské péči dítě manžela/partnera

Zdravotní stav:

dobrý

jiný (postižení, odborné lékařské kontroly, atd.):

.....

5. Jméno a příjmení:

Datum narození:

Bydliště:

dítě vlastní dítě osvojené dítě v pěstounské péči dítě manžela/partnera

Zdravotní stav:

dobrý

jiný (postižení, odborné lékařské kontroly, atd.):

.....

Zde uveďte své představy o přijímaném dítěti, zda máte zkušenosti s výchovou dětí, eventuálně s problémy ve výchově dětí, jaké máte informace o náhradní rodinné péči atd.:

Potvrzuji, že údaje, které jsem uvedl/a jsou pravdivé a jsem si vědom/a toho, že uvedení nepravdivých údajů může mít za následek nezařazení nebo vyřazení mé žádosti o zprostředkování náhradní rodinné péče.

Souhlasím s uchováním a zpracováním osobních údajů uvedených v dotazníku v souladu se zákonem č. 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů, v platném znění.

Datum:

Podpis žadatele/ky:

PŘÍLOHA Č.3

**Lékařské vyšetření žadatele o náhradní rodinnou péči – vyplní registrující
praktický lékař**

Jméno a příjmení žadatele:

Datum narození:

Bydliště:

Diagnostický souhrn:

Současná terapie:

Přiložené odborné nálezy:

Datum:

razítko a podpis lékaře

PŘÍLOHA Č.4

Náhradní rodinná péče – přehledný list

Dítě vhodné na osvojení - pěstounskou péči

Jméno, příjmení v národnost trvalé bydliště současné bydliště etnická příslušnost odlišnost od naší populace	okres	datum narození rodné číslo státní příslušnost	
	P r á v n í	s i t u a c e	d ě t ě t e
1.souhlas rodičů s důvod souhlasu s	osvojením s matkou s otcem osvojením	dítěte : dne : dne :	sídlo úřadu,kde byl na na souhlas sepsán
2.rodiče zemřeli	matka :		otec :
3.rodiče zbaveni matka : otec :	rodičovské rozhodnutím č.j. rozhodnutím č.j.	zodpovědnosti ze dne ze dne	soudu v právní moc soudu v právní moc
4.rodiče zbaveni matka : otec :	způsobilosti rozhodnutím č.j. rozhodnutím č.j.	k právním úkonům ze dne ze dne	v plném rozsahu : soudu v právní moc soudu v právní moc
5.rodiče projevují nezájem byl	zájem - rozhodnut č.j.	neprojevují zájem ze dne	soudem v právní moc
6.Ústavní výchova důvod nařízení :	byla nařízena rozhodnutím č.j.	ze dne	soudu v právní moc
zhodnocení péče rodičů o děti :			
7.všechny pobyty kojenecký ústav dětský domov v dlouhodobá hos. v péči jiné osoby	dítěte mimo v v nemocnici	vlastní rodinu : od od	do do

Matka :			
jméno, příjmení		rozená	
datum narození	v	národnost	státní příslušnost
svobodná – vdaná (kolikrát)		rozvedená(kolikrát)	
vzdělání	zaměstnání		příjem
adresa zaměstnavatele			
trvalé bydliště			
současné bydliště			
zemřela dne		příčina smrti	
nezvěstná ode dne			
etnická příslušnost			
odlišnost od naší populace			
byla vychovávána v dětském domově typu			jak dlouho
	v domově mládeže		jak dlouho
vyskytla se u matky : prostituce, promiskuita, migrace,			
kriminalita (jaká)			
duševní zaostalost			
zvláštnosti a odchylky v chování			
zdravotní stav			
prodělané choroby vážnějšího rázu			
smyslové vady			
geneticky významná onemocnění			
hemofilie, leukemie vrozená, nádory vrozené			
chromozonální aberace			
TBC, diabetes, epilepsie, srdeční a ledvinové onemocnění			
alkoholismus			
drogy			
alergická onemocnění-astma, kožní			
luxace			
BWR			
Rodiče matky :			
		matka	otec
jméno, příjmení			
narození			
vzdělání			
zdravotní stav			
duševní zaostalost			
zvláštnosti a odchylky v chování			
geneticky významná onemocnění			

Otec :		
jméno, příjmení		rozený
otec uvedený matkou otcovství neuznal		
datum narození	v	národnost
svobodný – ženatý (kolikrát)		státní příslušnost
vzdělání	zaměstnání	rozvedený(kolikrát)
adresa zaměstnavatele		příjem
trvalé bydliště		
současné bydliště		
zemřel dne		příčina smrti
nezvěstný ode dne		
etnická příslušnost		
odlišnost od naší populace		
byl vychováván v dětském domově typu		jak dlouho
	v domově mládeže	jak dlouho
vyskytla se u otce : migrace,		
kriminalita (jaká)		
duševní zaostalost		
zvláštnosti a odchylky v chování		
zdravotní stav		
prodělané choroby vážnějšího rázu		
smyslové vady		
geneticky významná onemocnění		
hemofilie, leukemie vrozená, nádory vrozené		
chromozonální aberace		
TBC, diabetes, epilepsie, srdeční a ledvinové onemocnění		
alkoholismus		
drogy		
alergická onemocnění-astma, kožní		
luxace		
BWR		
Rodiče otce :		
	matka	otec
jméno, příjmení		
narození		
vzdělání		
zdravotní stav		
duševní zaostalost		
zvláštnosti a odchylky v chování		
geneticky významná onemocnění		

Sourozenci dítěte :

Jméno, příjmení	narození	škola	zdravotní stav	současné bydliště
-----------------	----------	-------	----------------	-------------------

Geneticky významné onemocnění (jaké, u kterého dítěte)

Dušení zaostalost (u kterého dítěte)

Rodiče byli – nebyli zbaveni rodičovské zodpovědnosti (ke kterému dítěti)

Sourozenci rodičů dítěte:

Ze strany matky :

Jméno, příjmení	narození	vzdělání	zdrav.stav
-----------------	----------	----------	------------

Geneticky významná onemocnění

Duševní zaostalost

Výskyt kriminality, prostituce

Ze strany otce :

Jméno, příjmení	narození	vzdělání	zdrav. stav
-----------------	----------	----------	-------------

Geneticky významná onemocnění

Duševní zaostalost

Výskyt kriminality, prostituce

Opatrovník dítěte (u dětí, jejichž rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nebo způsobilosti k právním úkonům)

Jméno, příjmení

Příbuzenský vztah

Trvalé bydliště

Rozhodnutí

Ze dne

soudu v
právní moc

č.j.

Datum:

vyplnil :

PROTOKOL

Souhlas rodiče s osvojením dítěte bez vztahu k určitým osvojitelům
podle §68a) zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

sepsaný na: Městském úřadu
dne:

Přítomni: funkce:
..... funkce:

Dostavili se rodiče dítěte:

jméno a příjmení:
rodné číslo:
bytem:
umístěného v:

Matka: rodné číslo: bydliště

č. obč. průkazu vydaného dne kým

Otec: rodné číslo: bydliště

č. obč. průkazu vydaného dne kým

Přítomní rodiče uvedli, že po zralé úvaze prohlašují a souhlasí, aby jejich dítě, uvedené shora, bylo osvojeno bez vztahu k určitým osvojitelům.

Tento souhlas dávají po uplynutí šesti týdnů po narození dítěte po poučení o významu a důsledcích osvojení ve smyslu § 63 až 77 zákona o rodině s tím, že osvojením zaniká rodičovská zodpovědnost (souhrn práv a povinností) a že může být rozhodnutím soudu dítě osvojeno nezrušitelně.

Po přečtení schváleno a podepsáno.

.....
matka dítěte

.....
otec dítěte

.....
zástupce obecního úřadu obce s rozšířenou působností